บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง รูปแบบกระบวนการเรียนรู้อัตลักษณ์ชุมชน ผ่านเครือข่ายญ้อบ้านสา ตำบลคลองขาม อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยศึกษา แนวคิดทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดที่เกี่ยวข้อง
   - 1.1 แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์
     - 1.1.1 นิยามและความหมายอัตลักษณ์
     - 1.1.2 ประเภทของอัตลักษณ์
     - 1.1.3 อัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์
   - 1.2 แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรม
   - 1.3 แนวคิดเกี่ยวกับนิเวศวิทยาวัฒนธรรม
   - 1.4 แนวคิดเกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนและการปรับตัว
   - 1.5 แนวการศึกษาการดำรงชาติพันธุ์และการดำรงอยู่ของวัฒนธรรม
   - 1.6 แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้
2. การจัดกระบวนการเรียนรู้สู่ชุมชนเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน
3. ฐานคิดในการออกแบบนวัตกรรม
4. การวิจัยแบบผสานวิธี
5. ประวัติความเป็นมาของชาวญ้อ
6. บริบทชุมชนญ้อบ้านสา
7. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
9. กรอบแนวคิดการวิจัย

รายละเอียดมี ดังต่อไปนี้

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์

1.1 นิยามและความหมายของอัตลักษณ์

อัตลักษณ์ (Identity) มีรากศัพท์มาจากภาษาลาติน คือ Identities เดิมใช้คำว่า Idem ซึ่งมีความหมายว่าเหมือนกัน (The Same) อย่างไรก็ตามโดยพื้นฐานทางภาษาอังกฤษแล้วอัตลักษณ์มีความหมายสองนัยด้วยกัน คือ ความเหมือนและความเป็นลักษณะเฉพาะที่แตกต่างออกไป นั่นคือ การตีความหมายความเหมือนกันบนพื้นฐานของความสัมพันธ์และการเปรียบเทียบกันระหว่างคนหรือสิ่งของในสองแง่มุมมอง คือ ความคล้ายคลึงและความแตกต่าง (ประสิทธิ์ ลีปรีชา, 2546 : 32–33) อัตลักษณ์เป็นลักษณะเด่นที่กลุ่มชนตระหนักแล้วรักษาเอาไว้ สามารถสร้างใหม่ ก็ได้ปรับเปลี่ยนก็ได้ ตามแต่บริบทที่มีประชากรสัมพันธ์กันกับกลุ่มชน เช่น ประเพณี อาหาร อาคารบ้านเรือน ความเชื่อ พิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งอัตลักษณ์ เป็นคำที่เกิดใหม่ในหมู่นักวิชาการด้านมานุษยวิทยาที่เน้นศึกษาเกี่ยวกับ ชาติพันธุ์ คำว่าอัตลักษณ์นี้ เป็นคำผสมระหว่างคำว่า อัต มาจากบาลี และคำว่า ลักษณ์ มาจากสันสกฤษคือ บาลี [อตฺต + ลกฺขณ] (อัตลักษณ์)สันสกฤต [อาตฺมนฺ + ลกฺษณ] (อาตมันลักษณ์) อตฺต แปลว่า ตน หรือ ตัวตน มักจะมีว่า ด้วยตัวเองหรือ ของตัวเอง ลกฺษณ แปลว่า เครื่องแสดงสิ่งหนึ่งให้เห็นว่าต่างกับอีกสิ่งหนึ่ง ดังนั้น ถ้าแปลตามรูปศัพท์จึงได้คำว่า สิ่งที่แสดงความเป็นตัวเองหรือลักษณะที่แสดงถึงความเป็นตัวเอง ซึ่งนัยของคำว่าตัวเองในที่นี้ก็คือกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ นั้นเอง (อภิญญา เฟื่องฟูสกุล. 2546 : 125) อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่สร้างความเข้าใจ ความสัมพันธ์ทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม อัตลักษณ์เสนอหนทางในความคิดที่จะเชื่อมโยงระหว่างความเป็นบุคคลและสังคม อันเป็นการพบกันระหว่างจิตใจและสังคม มันเป็นการก่อรูปและเป็นที่ตั้งของจิตใจและสังคม (Psycho-social)

อัตลักษณ์ในโลกสมัยใหม่มีการกำเนิดสืบทอดมาจากหลายแหล่ง ทั้งสัญชาติ ชาติพันธุ์ ชนชั้นทางสังคม ชุมชน เพศภาวะ เพศวิถี แต่ละแหล่งแสดงให้เห็นความขัดแย้งระหว่างกระบวนการสร้างตำแหน่งหน้าที่ของอัตลักษณ์ และนำไปสู่ความขัดกันระหว่างอัตลักษณ์ที่มีความแบ่งแยกความขัดแย้งในเรื่องอัตลักษณ์อยู่บนพื้นฐานของความแตกต่างในตำแหน่งของแต่ละคนในโลก อย่างไรก็ตามอัตลักษณ์ทำให้เรารู้ตำแหน่งหน้าที่ของตัวเองบนโลก และนำเสนอความเชื่อมโยงระหว่างเราและสังคมที่เราอยู่ ซึ่งเป็นมโนทัศน์และเป็นเครื่องมือที่สร้างความเข้าใจและสร้างความรับรู้ในสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

เปลี่ยนแปลงทางการเมือง(Woodward, 2002 อ้างถึงใน อุมารินทร์ ตุลารักษ์, 2550 : 19 - 20) ส่วนฉลาดชาย รมิตานนท์ (2545 : 1–2) ได้ให้คำอธิบายความหมายของอัตลักษณ์ว่าหมายถึง สิ่งที่รู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกันแตกต่างจากเขา พวกเขาหรือคนอื่น อัตลักษณ์ไม่จำเป็นต้องมีหนึ่งเดียว แต่อาจมีหลายอัตลักษณ์ที่ประกอบกันขึ้นมาเป็นตัวเรา อัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยสังคม (Social Construct) อัตลักษณ์จึงจำเป็นต้องมีกระบวนการสร้างความเหมือนระหว่าง พวกเรา หรือคนอื่นนอกจากนั้นแล้ว อัตลักษณ์มิใช่เป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วในตัวของมันเอง หรือกำเนิดขึ้นมาพร้อมกับคนหรือสิ่งของ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและมีลักษณะของความเป็นพลวัตอยู่ตลอดเวลา อัตลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นโดยกระบวนการทางสังคมครั้งเมื่อตกผลึกแล้วอาจจะมีความคงที่ ปรับเปลี่ยนหรือแม้กระทั่งเปลี่ยนรูปแบบไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นหลัก กล่าวอีกนัยหนึ่ง อัตลักษณ์เป็นเรื่องของความเข้าใจและการรับรู้ว่า เราเป็นใครและคนอื่นเป็นใคร นั่นคือ เป็นการกอรปขึ้นและดำรงอยู่ว่าเรารับรู้เกี่ยวกับตัวเองอย่างไรและคนอื่นรับรู้เราอย่างไรโดยมีกระบวนทางสังคมในการสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ ทั้งนี้ ย่อมขึ้นอยู่กับบริบทของความสัมพันธ์ ทางสังคมที่มีต่อคนหรือกลุ่มอื่น ๆ ด้วย อัตลักษณ์จึงเป็นสิ่งสร้างขึ้นมาทางสังคม เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเป็นตัวตนของคนหรือกลุ่มสังคมที่แตกต่างจากคนอื่นหรือกลุ่มอื่น สามารถสร้างใหม่ก็ได้ปรับเปลี่ยนก็ได้ ตามแต่บริบทที่มีประชากรสัมพันธ์กันกับกลุ่มชน อัตลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นโดยกระบวนการทางสังคมครั้งเมื่อตกผลึกแล้วอาจจะมีความคงที่ ปรับเปลี่ยนหรือแม้กระทั่งเปลี่ยนรูปแบบไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นหลัก อัตลักษณ์มีความสำคัญในการแยกความเป็นพวกเขา พวกเรา ของเขา ของเรา สถาบันเขา สถาบันเรา มีการเชื่อมโยงบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบของแต่ละบุคคล เพื่อการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์สิ่งนั้น ๆ

สรุปความหมายของอัตลักษณ์ ได้ว่า คือ ลักษณะเด่นเฉพาะบุคคลหรือกลุ่มที่มีความแตกต่างจากคนอื่นหรือกลุ่มอื่น ซึ่งบุคคลหรือกลุ่มรับรู้ในลักษณะเด่นของตน และพยายามที่จะหวงแหนรักษาไว้ ซึ่งคำว่า อัตลักษณ์ มีความหมายที่ครอบคลุม ตั้งแต่เรื่องของเชื้อชาติ เพศ สีผิว โดยที่ปัจจุบันเราจะพบความเปลี่ยนแปลงและความไม่ชัดเจนของการแสดงอัตลักษณ์ในหลาย ๆ กลุ่มชน เนื่องจากอิทธิพลของการพัฒนา และการเปิดรับอารยธรรมของชนเผ่าที่มองว่า ตนเองเป็นผู้มีอารยธรรมเหนือกว่า ดังนั้นการพยายามเปลี่ยนแปลงโดยไม่เข้าใจที่มาของรูปแบบวัฒนธรรมนั้น ย่อมจะทำให้ผู้รับเอาวัฒนธรรมมาตีความหมายที่ผิดแปลกออกไป การดูถูกทางวัฒนธรรม หรือการเหยียดสีผิว การเหยียดชนชั้นจึงเป็นสิ่งที่ตามมา

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ด้านจิตวิทยาสังคม ให้ความหมายว่า อัตลักษณ์(Identity) หมายถึง ความสำนึกของแต่ละบุคคลว่าตนเองมีความแตกต่างจากผู้อื่นอย่างไร ส่วนในทางจิตวิทยาการแพทย์หมายถึง ลักษณะเฉพาะชุดหนึ่งของแต่ละบุคคลซึ่งแสดงออกต่อผู้อื่นลักษณะเฉพาะดังกล่าวนี้จะช่วยให้ผู้อื่นสามารถบ่งชี้บุคคลนั้น ๆ ได้ ในขณะที่ อีริคสัน(Ericksen. 1999) นักจิตวิทยามองว่า การก่อรูปของอัตลักษณ์เป็นกระบวนการตลอดทั้งชีวิต (Alife – long Process) และคนเราสามารถเปลี่ยนแปลงลักษณะสำคัญของตนเองได้ อีริคสันเลือกใช้คำว่า อัตลักษณ์ (Identity) แทนคำว่า บุคลิกภาพ และแม้จะได้รับอิทธิพลจากฟรอยด์ เขาเลือกที่จะเน้นที่บทบาทของ Ego มากกว่าบทบาทของจิตสำนึก และมีนัยของการเน้นเสรีภาพในการเลือกของปัจเจกปัจเจกแต่ละคนจึงต้องรับผิดชอบต่อทางเลือกในชีวิตและรูปแบบอัตลักษณ์ที่ตนเลือกจะเป็นปัจเจก สามารถจะบูรณาการที่หลากหลายให้เข้ามาอยู่ภายใต้อัตลักษณ์เพียงหนึ่งเดียวได้ หากล้มเหลวจะเกิดภาวะ “วิกฤตของอัตลักษณ์ (Identity Crisis)” คืออาการที่ค้นหาตนเองไม่พบ ไม่รู้แน่ว่าตนเอง คืออะไรไม่มั่นใจในความสามารถของตน และไม่รู้จักวางตนในความสัมพันธ์กับผู้อื่น ผลในขั้นต่อมาคือ ทางเลือกระหว่างบุคลิกภาพที่ชอบโดดเดี่ยวตนเองประสบผลในการพัฒนาอัตลักษณ์ที่มีดุลยภาพจะมีบุคลิกภาพที่มีการบูรณาการ มีความสัมพันธ์ที่ดีกับอดีตของตน ส่วนคนที่หาอัตลักษณ์ตนเองไม่พบ หรือมีอัตลักษณ์ที่แตกสลายก็จะรู้สึกว่าชีวิต คือ ความสิ้นหวัง และไม่อาจแก้ไขให้ดีได้อีก

จากการศึกษาความหมายของอัตลักษณ์ในทางจิตวิทยาสังคมสรุปว่า ลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคลซึ่งแสดงออกต่อผู้อื่น ลักษณะเฉพาะดังกล่าวนี้จะช่วยให้ผู้อื่นสามารถบ่งชี้บุคคลนั้น ๆ ได้ การมีบทบาทของ Ego มากกว่าบทบาทของจิตสำนึก และมีนัยของการเน้นเสรีภาพในการเลือกของปัจเจก ปัจเจกแต่ละคนจึงต้องรับผิดชอบต่อทางเลือกในชีวิต และรูปแบบอัตลักษณ์ที่ตนเลือกจะเป็นปัจเจก ซึ่งสามารถจะบูรณาการที่หลากหลายให้เข้ามาอยู่ภายใต้อัตลักษณ์เพียงหนึ่งเดียวได้ โดยคนเราสามารถเปลี่ยนแปลงลักษณะสำคัญของตนเองได้ตลอดเวลา

ด้านสังคมวิทยา ได้กล่าวว่าอัตลักษณ์ของบุคคลว่าความเป็นตัวตนของบุคคลเป็นการที่บุคคลมองตัวตนของเขาเองอย่างไร และการที่บุคคลอื่นในสังคมมองเขาอย่างไร การที่เขาแสดงบทบาทต่อผู้อื่น การแปลความหมายจากพฤติกรรมต่าง ๆ บางครั้งก็เกิดความพยายามจำกัดตัวตนของตนเองขึ้นมาใหม่ ด้วยลักษณะที่อยากให้ผู้อื่นมองเขา คำว่าอัตลักษณ์หรือ Identity นั้นเป็นหน่วยเล็ก ๆ ในการศึกษาทางสังคมวิทยา ซึ่งเชื่อมโยงเรื่องของทัศนคติที่มีต่อตัวตน หรือเอกลักษณ์เป็นความสัมพันธ์ในเชิงบทบาทหน้าที่และพฤติกรรมอันเกิดจาก

บทบาทของบุคคล นักทฤษฎี อัตลักษณ์ได้ตั้งข้อโต้แย้งกันว่า ตัวตน คือ การรวมตัวกันของอัตลักษณ์ ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของลักษณะเฉพาะของบทบาท เช่นเดียวกับการที่เราตอบคำถามตัวเองว่า ตัวฉันคือใคร แล้วเราก็ได้จะได้คำตอบว่า ฉันเป็นพ่อ ฉันเป็นแม่ ซึ่งคำตอบเหล่านี้ก็เชื่อมโยงบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละบุคคลนั้นเอง

จากการศึกษาอัตลักษณ์ทางสังคมวิทยา สรุปได้ว่า บุคคลย่อมรู้บทบาทของตนเองคือใคร โดยมีลักษณะเฉพาะของบทบาท มีหน้าที่และมีความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเอง ทัศนคติของตนเองจากอัตลักษณ์ที่มีอยู่ เพื่อต้องการให้คนอื่นมองตนเองว่ามีอัตลักษณ์โดดเด่น

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงให้ความหมายของอัตลักษณ์ชุมชน หมายถึง ลักษณะเด่นที่กลุ่มชนตระหนักแล้วรักษาเอาไว้ หรือเกิดจากการสร้างใหม่ก็ได้ ปรับเปลี่ยนใหม่ก็ได้ ตามแต่บริบทที่มาปฏิสัมพันธ์กันกับกลุ่มชนผู้อ้บ้านสา

1.2 ประเภทของอัตลักษณ์

อัตลักษณ์สามารถแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ อัตลักษณ์ระดับปัจเจก (Individualidentity) และอัตลักษณ์ร่วม (Collective Identity) อัตลักษณ์ทั้งสองระดับมีความเกี่ยวข้องคืออัตลักษณ์ร่วมจะมุ่งก่อให้เกิดความสงบอยู่ร่วมของกลุ่มชน แต่ก็ไม่สามารถออกจากการกระทำหรือละทิ้งสถานภาพของปัจเจกในกลุ่มได้ ในการสำรวจอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่มนั้น ผ่องพันธ์ มณีรัตน์ (2525 : 43) ได้ให้ความหมายเป็นเรื่องของกลุ่มประชาชน กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่มีลักษณะร่วมอย่างเดียวกันอย่างน้อยที่สุดหนึ่งอย่าง ลักษณะร่วมกันนี้ จะเป็นอะไรก็ได้ เช่น อาชีพ ภาษาศาสนา ฯลฯ แต่ที่สำคัญคือ กลุ่มที่มีลักษณะร่วมกันนี้จะต้องมีประเพณีบางอย่าง ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นกลุ่มของตนเอง โดยที่สมาชิกของกลุ่มไม่จำเป็นต้องรู้จักสมาชิกอื่น ๆ ทั้งหมด แต่จะต้องรู้ว่าประเพณีนั้น ๆ เป็นประเพณีของกลุ่มของเรา ประเพณีเฉพาะของกลุ่มทำให้กลุ่มมีเอกลักษณ์ของตัวเองแตกต่างจากกลุ่มอื่น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับ อภิญญา เฟื่องฟูสกุล (2546 : 12) ที่ได้แบ่งประเภทของอัตลักษณ์ออกเป็น 2 ระดับ คือ อัตลักษณ์บุคคล (Personnel- identity) และอัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity) เพื่อศึกษาความคาบเกี่ยวและปฏิสัมพันธ์ของทั้งสองระดับนี้บุคลิกภาพ ไม่ได้หมายถึง การตอบสนอง (Response) ต่อสิ่งเร้าข้างนอก แต่เป็น “ความพร้อม”หรือ “แนวโน้ม” ที่จะตอบสนองส่วนก็อฟมัน (Goffman, 1963 อ้างถึงใน อุมารินทร์ ตุลารักษ์, 2550 : 20) นักสังคมวิทยาสายปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ผู้หนึ่งได้จำแนกอัตลักษณ์ออกเป็นสองประเภท คือ“อัตลักษณ์ส่วนบุคคล” และ “อัตลักษณ์ทางสังคม

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

โดยได้นิยามความคิดความรู้สึกที่ปัจเจกมีต่อตนว่าเป็นอัตลักษณ์ส่วนบุคคล (Ego identity) ส่วนภาพของปัจเจกในสายตาผู้อื่นในฐานะที่เป็นบุคคลที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวเรียกว่า อัตลักษณ์ทางสังคม (Personal Identity) ส่วนอัตลักษณ์ทางสังคม คือสถานภาพทางสังคม เช่น อาชีพ ชนชั้น เพศ ชาติพันธุ์ หรือศาสนาที่ปัจเจกบุคคลนั้นสังกัดอยู่ สังคมคาดหวังและเรียกร้อง ว่าปัจเจกบุคคลในวัยนี้ ชนชั้นนี้ เพศนี้ควรวางตนหรือมีบุคลิกภาพเฉพาะตนที่พึงปรารถนา อย่างไรบ้าง อัตลักษณ์ทางสังคมจึงมีสองส่วน ส่วนหนึ่งคือมาตรฐานที่สังคมเรียกร้องจาก ปัจเจกบุคคล (Virtual Identity) และอีกส่วน คือ อัตลักษณ์ที่เป็นจริงของคนคนนั้น (Actual Identity) ดังเช่น ธงชัย วินิจจะกูล (2530 : 179) กล่าวว่า มนุษย์มีความสามารถในการรวมกลุ่ม ได้อย่างกว้างขวาง และหลากหลายชนิด เช่น อาชีพ งานอดิเรก อายุ เพศ อาณาเขตหรือเขตการ ปกครอง ครอบครัว และชุมชนวัฒนธรรม ซึ่งทำให้ปัจเจกสามารถ ระบุตนเองหรือย้ายตนเอง จากกลุ่มหนึ่งไปยังกลุ่มหนึ่งได้อย่างง่ายดายตามต้องการ เมื่อเกิดความหลากหลายของอัต ลักษณ์หลายอย่างในบุคคลคนหนึ่งทำให้เกิดพลังบางอย่างขึ้น โดยเฉพาะในอัตลักษณ์ร่วมทาง วัฒนธรรม เช่น วรรณะ กลุ่มชาติพันธุ์ ศาสนา และชาติ ในขณะที่อัตลักษณ์ร่วมอื่น ๆ เช่น ชนชั้น เชื้อชาติ และเพศ เป็นกลุ่มที่มีมิติ และเป็นการตอบสนองต่อความต้องการร่วมทำให้การ เป็นสิ่งหนึ่งหรืออัตลักษณ์หนึ่งหมายถึง สภาวะที่มีปริมณฑลอันคลุมเครือนั้นตกอยู่ภายใต้ ระบอบของการคิดและปฏิบัติชนิดหนึ่ง พลวัตรเกิดจากการปะทะกันของความหมาย ต่าง ๆ เพื่อพยายามครองความเป็นใหญ่ สถาปนาตัวเองเป็นความหมายของสิ่งนั้น ๆ

ดังนั้น สังคม และวัฒนธรรมจึงมีบทบาทในการสร้างการดำรงรักษาการ ปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์โดยตรง ชเลซิงเกอร์ (Schlesinger, 1993 อ้างถึงใน ทิพย์ธิดา เภกะนันทน์, 2541 : 22) นั่นคือ เมื่อแต่ละบุคคลได้มีการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมและสังคมใหม่ บุคคล นั้น ๆ ก็ต้องมีการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทั้งของตนและอัตลักษณ์ร่วมด้วยอย่างไรก็ดี การสร้าง ประเพณีแล้วนำไปใช้ เพื่ออธิบายหรือประกอบการปฏิบัติทางสังคมอื่น ๆ ที่มีผลกระทบต่อ สังคมอาจก่อให้เกิดผลกระทบ เช่น ก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นของคนในกลุ่มในเชิงฐานะ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ หรือความชอบธรรมกับสถาบัน หรือคนบางกลุ่มในสังคมหรือเป็น การตอกย้ำค่านิยม ความเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่ในสังคมนั้นอยู่แล้ว ทำได้ในหลายกรณี การรับรู้ใน เรื่องนิทาน นิยาย และความเชื่อต่าง ๆ ที่คนในท้องถิ่นมีร่วมกันอาจนำไปพิจารณาให้เกิดมีการ สร้างสิ่งใหม่ ๆ ประเพณีใหม่ ๆ หรือกิจการสังคมใหม่ ๆ ขึ้นมาให้สอดคล้องกับความเป็นมาใน อดีตและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจในอนาคตอย่างมีความหมายโดยไม่ยาก ความสำคัญของชุมชนและอัตลักษณ์ได้สร้างส่วนประกอบทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย รวมทั้ง

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

สิ่งประดิษฐ์ที่ช่วยสนับสนุนสิ่งเหล่านี้ เช่น ความทรงจำของการเสียสละในอดีต ความทรงจำในชัยชนะ ความทรงจำในเรื่องของวีรกรรมในอดีตได้ผลักดันความรู้สึกของการเชื่อมโยงตนเองกับคนรุ่นก่อน ประเพณีและพิธีกรรมเป็นส่วนหนึ่ง ซึ่งก่อให้เกิดความรู้สึกมั่นคงและมีรากฐานในชุมชน

ศรีศักร วัลลิโภดม (2532 : 48) ในสังคมและการเมืองที่เกี่ยวข้องกับโลกสมัยใหม่และวาทกรรมทางวิชาการทำให้มโนทัศน์ เรื่องอัตลักษณ์มีความสำคัญในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ชี้ว่าเราเป็นใครและสัมพันธ์กับคนอื่นอย่างไรและสัมพันธ์กับโลกที่เราอยู่อย่างไร อัตลักษณ์บ่งบอกว่าเราแตกต่างจากคนอื่นอย่างไร ซึ่งเป็นการแบ่งแยกโดยการใช้ความแตกต่าง วูดเวอร์ (Woodward, 1997 : 1 – 2)

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ เมื่อนำแนวคิดนี้มาประยุกต์ในการทำวิจัยครั้งนี้ พบว่า สามารถศึกษาได้คือชาวญ้อเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีประวัติศาสตร์ของตัวเองมายาวนาน กล่าวคือบรรพบุรุษของชาวญ้อได้เดินทางมาจากเมืองหงสา โดยล่องแพมาตามลำน้ำโขงและมาขึ้นฝั่งที่ปากแม่น้ำสงคราม (ทองคำ ภูจัตตุ, 2555 : สัมภาษณ์) ชาวญ้อได้สร้างอัตลักษณ์ของตนเอง เพื่อสืบทอดความเป็นชาติพันธุ์ โดยผ่านขบวนการหลาย ๆ อย่างด้วยกัน เพื่อต้องการสื่อให้เห็นว่าตัวเองไม่เหมือนคนอื่น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้แสดงออกในเรื่องของ ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี ความเป็นอยู่ของชาวญ้อที่บ้านสา ตำบลคลองขาม อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ พูดถึงตนว่าเป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิมของอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง มีการปกครอง ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี สังคม ที่เป็นอัตลักษณ์ของตนเอง มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ช่วยเหลือ พึ่งพา อาศัยซึ่งกันและกันแสดงออกในงานประเพณีต่าง ๆ เช่น งานศพ แต่งงาน (กินดอง)การเลี้ยงผีดอนตาปู่ และอื่น ๆ ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันก็ยังเป็นเช่นนั้นอยู่ (เลิศ โมครัตน์. 2555 : สัมภาษณ์) วัฒนธรรมประเพณีเหล่านี้มีการปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาโดยมีการปรับประยุกต์ในแต่ละสมัยอยู่ตลอดเวลา แต่ในส่วนสำคัญของประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ ซึ่งจะมีความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษรวมอยู่ด้วยก็ยังคงสืบทอดต่อกันมาจนถึงรุ่นลูกรุ่นหลานปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ในยุคสังคมปัจจุบัน กระแสการหวนกลับหาอดีตกลับมามีบทบาทในสังคมอีกครั้งหนึ่ง กระแสทางวัฒนธรรมต่าง ๆ เป็นที่พูดถึงกันมา ซึ่งปรากฏชัดในกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ การท่องเที่ยวเข้ามาในกลุ่มวัฒนธรรมอย่างรวดเร็วทำให้กลุ่มชาติพันธุ์กลายเป็นสินค้า จึงเกิดการต่อสู้ถึงความเป็นของแท้ดั้งเดิม (Staged authenticity) มีการศึกษาที่พบว่า ในกระบวนการสร้างของแท้ดั้งเดิมนี้ ชาวบ้านมิได้เป็นเพียงฝ่ายถูกกระทำ ที่จริงเขามีส่วนอย่างมากในการฉก

ขึ้นมาทำการเปลี่ยนแปลง อภิญญา เฟื่องฟุสกุล (2546 : 131) ชาวญ้อก็เช่นเดียวกัน จากการที่มีความรู้สึกว่าเป็นคนกลุ่มน้อยที่อยู่ในสังคม พวกเขาต้องการนำเสนอความเป็นญ้อให้บุคคลอื่น ๆ ในสังคมได้รู้จักจึงมีการสร้างความเป็นญ้อใหม่ขึ้นมา ฉะนั้นอัตลักษณ์ญ้อหลังมีการพัฒนา และรับนโยบายหรือรับกระแสภายนอกเข้ามานั้น จึงมีการเปลี่ยนแปลงและคงอยู่ต่อเนื่อง ซึ่งมีความแตกต่างกันไปตามช่วงเวลาต่าง ๆ อยู่เสมอ

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษาอัตลักษณ์โดยกระบวนการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา โดยมุ่งศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ญ้อที่บ้านสา ตำบลคลองขาม อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

1.2 อัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์

คำว่า Ethnicity ในอดีตมีการพูดถึงในการศึกษามานุษยวิทยาน้อยมาก และไม่มีการอธิบายความหมายอย่างชัดเจน จนถึงกลางทศวรรษที่ 70 คำ ๆ นี้ก็เริ่มมีความสำคัญในทางทฤษฎีมานุษยวิทยา โดยเฉพาะในช่วงของการเปลี่ยนผ่านจากยุคสมัยอาณานิคม และการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชนกลุ่มน้อยในประเทศอุตสาหกรรม ช่วงเวลาดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการถกเถียงเกี่ยวกับนิยามความหมายของคำว่า Ethnicity ซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องราวทางการเมือง การเปลี่ยนแปลงและความขัดแย้งทางสังคม การแสวงหาอัตลักษณ์ ความสัมพันธ์ระหว่างเชื้อชาติ การสร้างความเป็น "ชาติ" และการแทรกซึมทางวัฒนธรรมเท่าที่ผ่านมากลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic group) เป็นคำศัพท์ที่เริ่มใช้กันอย่างกว้างขวางหลังจาก ค.ศ. 1971 (พ.ศ. 2514) แนวความคิดเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์กล่าวโดยสรุปแล้ว มีผู้ให้ความหมายร่วมกันว่า หมายถึงกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษาพูดเดียวกัน และเชื่อว่าสืบเชื้อสายจากบรรพบุรุษกลุ่มเดียวกัน เช่น คนไทย คนพม่า คนกระเหรี่ยง คนจีน คนลาว เป็นต้น (อมรา พงศาพิชญ์, 2533 : 156)

การศึกษาและข้อถกเถียงทางมานุษยวิทยาเกี่ยวกับความเป็นชาติพันธุ์ (Ethnicity) และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (Ethnic identity) เริ่มมาตั้งแต่ปลายช่วงศตวรรษ 1950 โดยนาโรลล์ (Narol. 1950) นำเสนอว่าแต่ละกลุ่มชนมีลักษณะและรูปแบบของวัฒนธรรมเฉพาะ (Cultural Traits) ที่เป็นของตัวเองในการบ่งบอกความเป็นอัตลักษณ์ และเกียร์ทช์ (Greets) นำเสนอว่าความเป็น Primordial Attachments ซึ่งมีติดตัวมาตั้งแต่เกิด เป็นต้นว่า ความผูกพันของระบบเครือญาติศาสนา ภาษา และพฤติกรรมทางสังคม เป็นลักษณะร่วมและมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มคนเดียวกัน ซึ่งยังคนเป็นลักษณะของภาพนิ่ง ในขณะที่ ลีชและบาร์ท (Leach and Barth, 1998 ; อ้างถึงใน ประสิทธิ์ สีปรีชา, 2546 : 32) ชี้ให้เห็นความเป็นพลวัตของ

กลุ่มคนและวัฒนธรรมโดยให้ความเห็นว่า แม้จะมีเส้นแบ่งความเป็นรูปแบบเฉพาะของแต่ละวัฒนธรรมแต่คนก็สามารถข้ามไปข้ามมาระหว่างวัฒนธรรมได้ นอกจากนั้นแล้ว เมอร์มอน (Moerman, 1995 ; อ้างถึงในประสิทธิ์ สีปรีชา, 2546 : 34) ยังพบว่าการที่สมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่ง ๆ จะบอกตัวเองเป็นใครนั้นต้องขึ้นอยู่กับบริบทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่พวกเขามีกับกลุ่มอื่น ๆ ด้วยอย่างไรก็ตามงานเขียนของ คายส์ (Keyes, 1996 อ้างถึงใน ประสิทธิ์ ลีปรีชา, 2546 : 35 – 36) นำเสนอว่าอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นการหล่อหลอมที่มีมายาวนานของความรู้สึกร่วมกันในสายเลือด (Shared Descent) ตัวอย่างเช่น ภาษาที่สมาชิกในกลุ่มใช้สื่อสารกันได้ นิทานหรือนิยายที่สมาชิกในกลุ่มเชื่อว่ามีกำเนิดร่วมกัน และบริบททางประวัติศาสตร์ที่สมาชิกในกลุ่มประสบมาด้วยกัน เป็นต้น

นอกจากนั้นแล้ว คายส์ ยังได้ขยายบริบทความสัมพันธ์และการปรับเปลี่ยนความเป็นอัตลักษณ์ ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่กว้างออกไปกว่างานของคนอื่น ๆ นั่นคือ การพิจารณาถึงอิทธิพลของรัฐชาติสมัยใหม่ เช่นเดียวกับงานการศึกษาของนิโคลัส (Nicolas, 1992 ; อ้างถึงใน ประสิทธิ์ ลีปรีชา, 2546 : 35–36) ที่นำเสนอว่าจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ (Historical Consciousness) เป็นส่วนของการกำหนดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (Ethnic Identity) โดยคนในกลุ่มชาติพันธุ์จะเลือกเอาบางสถานการณ์หรือเรื่องราวบางเรื่องที่มีนัยสำคัญต่อตนเอง (แต่อาจไม่เป็นความจริงทางประวัติศาสตร์) มาทำให้เป็นความจริงทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ตามแนวความคิดของกลุ่มสมัยใหม่ต่ออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์จะมีลักษณะสำคัญ 2 ประการ คือ

1. อัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ เป็นเรื่องของการสร้างนิยามความหมาย และมีความไม่คงที่เป็นสำคัญ การสร้างอัตลักษณ์ดังกล่าว เป็นการให้ความสำคัญกับวิธีคิดของมนุษย์แต่ละกลุ่มแต่ละเผ่า และการปะทะสังสรรค์ทางสังคมในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ชุมชนท้องถิ่น ไปจนถึงระดับโลก

2. อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์มีความแตกต่างหลากหลายไม่จำเป็นต้องมีแบบแผนเดียวสำหรับคำว่า "อัตลักษณ์ชาติพันธุ์" (Ethnic Identity) หมายถึงสิ่งที่ทำให้สมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ รู้สึกร่วมกันว่าเป็นพวกเดียวกันและรู้สึกแตกต่างจากชาติพันธุ์อื่น ในแง่นี้การศึกษากระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ จึงหมายถึงการศึกษากระบวนการสร้าง "ความเหมือน" และ "ความต่าง"กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ เกิดขึ้นภายใต้ความสัมพันธ์ทางสังคมที่สลับซับซ้อน หลากหลาย ไม่หยุดนิ่งมาตั้งแต่อดีต สันนิษฐานกันว่ากลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน ณ ช่วงเวลาเดียวกัน มีการติดต่อสัมพันธ์ในเชิงซื้อขายแลกเปลี่ยนสิ่งของ ความสัมพันธ์ดังกล่าว ก่อให้เกิดการผสมกลมกลืนทาง

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

วัฒนธรรมระหว่างกันดังนั้น เมื่อกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มต้องการความเป็นหนึ่งเดียว หรือความเป็นปึกแผ่นในพวกเดียวกัน กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ เพื่อสร้าง "ความเหมือน" ใน "พวกเรา" และ"ความต่าง" ใน "พวกเขา" จึงเกิดขึ้นในกระบวนการนี้ อาจมีทั้งการสร้างขึ้นมาใหม่อย่างสิ้นเชิงและการกลมกลืนบางส่วนทางวัฒนธรรมของคนอื่นมาทำให้เป็นของเรา อัตลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นในยุคหนึ่ง อาจนำมาใช้จำแนกความแตกต่างระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ ได้ดีในยุคหนึ่ง แต่เมื่อการเวลาเปลี่ยนไป อัตลักษณ์ดังกล่าวอาจใช้ไม่ได้ผล เนื่องจากชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มและการกลมกลืนทางวัฒนธรรมระหว่างกัน ด้วยเหตุนี้เมื่ออัตลักษณ์เก่ามีพลังน้อยลงอัตลักษณ์ใหม่จึงถูกสร้างขึ้นมาทดแทนอัตลักษณ์จึงเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอนตายตัวและไม่หยุดนิ่ง การสืบทอดและผลิตอัตลักษณ์ใหม่ จึงเกิดขึ้นได้เสมอภายใต้กาลเวลา และบริบททางสังคมที่เปลี่ยนไปความสำคัญของการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมจะทำให้เห็นความแตกต่างและความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ทั้งนี้ความแตกต่างดังกล่าวนั้นควรได้รับการยอมรับมากกว่าทำการตำหนิ หรือเกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคน เพราะเกิดจากความแตกต่างและการไม่ยอมรับในวัฒนธรรมเฉพาะของกลุ่มนั้น ๆ นอกจากนี้การยอมรับในอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่ม จะทำให้บุคคลได้รับการยอมรับเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มได้ง่ายมากขึ้นด้วยกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ จะนำไปสู่จิตสำนึกเรื่อง "ความเป็นชาติพันธุ์" หรือ "ตัวตนทางชาติพันธุ์" (Ethnicity) ซึ่งเมื่อแทรกตัวเข้าสู่ปริมณฑลของความเป็นชายขอบ (Marginalization) แล้วการเปลี่ยนแปลงบางประการก็เริ่มเกิดขึ้น เพราะความเป็นชาติพันธุ์นำมาซึ่งการเปิดพื้นที่อย่างกว้างขวางกว่าเก่าก่อน ดังเช่นในกรณีของชาวนา เนื่องจากชุมชนชาวนาหรืออัตลักษณ์ของความเป็นชาวนา ผู้โยงอยู่กับระบบการผลิตและสภาพแวดล้อมทางกายภาพบางประเภทที่เอื้อเฟื้อต่อการผลิตในภาคเกษตรเท่านั้น หากแต่ความเป็นชาติพันธุ์ไม่จำเป็นต้องยึดติดอยู่กับพื้นที่หรือระบบการผลิตอย่างใดอย่างหนึ่ง ความเป็นชาติพันธุ์จึงนำเสนออัตลักษณ์ในมิติที่สอดคล้องสำหรับคนชายขอบ คนไร้ราก พลัดที่นาคาที่อยู่ และไร้ที่ดินทำกิน อันเป็นลักษณะกลุ่มชนมากมายในประเทศโลกที่สามปัจจุบัน ในกรณีชาติพันธุ์ของไทยนั้น อีริค (Erik, 2000 ; อ้างถึงใน สุวิชัย โกศัยยะวัฒน์, 2543 : 55) ได้ค้นคว้าเกี่ยวกับชนชาติต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย และได้เสนอรายงานไว้ในสยามสมาคมว่า "กลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยนั้นแบ่งโดยอาศัยเผ่าออกเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ได้ 3 กลุ่ม" คือ

1. กลุ่มชนเผ่า นิกรอยด์ (Necrosis) ได้แก่ พวกเซมัง (Semang) ปิ๊กมี่ (Pigmies) ชนกลุ่มนี้อาศัยอยู่ทางตอนใต้ของประเทศไทยบริเวณที่มีอาณาเขตติดกับมาลายู

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

สำนักวิทยบริการฯ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม วิทยานิพนธ์ งานวิจัย

2. กลุ่มชนเผ่า ออสโตร-เอเชียติค (Austro-asiatic) ชนกลุ่มนี้จัดอยู่ในเชื้อชาติมอญ เขมร ได้แก่ ชาวชอง ละว้า และอื่น ๆ

3. ชนเผ่า มองโกลอยด์ (Mongoliod) ได้แก่ ชาวไทย ชาวจีนในประเทศไทย ตลอดจนชาวเขาบางกลุ่มที่อาศัยอยู่ทางภาคเหนือ และภาคตะวันออกของประเทศไทย โดยส่วนใหญ่จะเป็นชาวจีนหรือธิเบต

จากการศึกษาอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ สรุปได้ว่า กลุ่มชาติพันธุ์ คือ กลุ่มชนที่มีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษาพูดเดียวกัน และเชื่อว่าสืบเชื้อสายจากบรรพบุรุษกลุ่มเดียวกัน เช่น คนไทย คนพม่า คนกระเหรี่ยง คนจีน คนลาว ซึ่งความเป็นชาติพันธุ์จะมีความเกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะที่แสดงความเป็นชาติพันธุ์นั้น ๆ ที่มีความแตกต่างจากลักษณะของชาติพันธุ์อื่น ๆ ความเป็นชาติพันธุ์ใด ๆ จะพิจารณาได้จากความแตกต่างในด้านวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต ลักษณะทางสังคมและการเมือง ความเป็นชาติพันธุ์ไม่เกี่ยวข้องกับแหล่งที่อยู่หรือความเป็นประเทศ เนื่องจากโดยทั่วไปจะพบว่ากลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่มไม่มีประเทศเป็นของตนเอง แต่จะอาศัยอยู่ในแผ่นดินของประเทศอื่น ๆ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจน คือ ชนกลุ่มน้อยหรือชนเผ่าในประเทศต่าง ๆ ของแต่ละประเทศ ทั่วโลก ความเป็นชาติพันธุ์เดียวกันจะนำมาซึ่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชนชาตินั้น ๆ ก่อให้เกิดความสามัคคีและความเป็นพวกเดียวกัน อย่างไรก็ดีอัตลักษณ์หรือความเป็นตัวตนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของชาติพันธุ์ใด ๆ สามารถที่จะเปลี่ยนแปลงหรือถูกปรับเปลี่ยนได้เสมอ ดังนั้น อัตลักษณ์จึงไม่ใช่สิ่งที่จะอยู่ยืนยงคงที่ตลอดไป อัตลักษณ์จะมีการเปลี่ยนแปลงเสมอเมื่อมีเงื่อนไขที่ดีกว่าเข้ามาแทนอัตลักษณ์ที่มีอยู่เดิม หรือถูกกลืนด้วยอิทธิพลของอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่มีอำนาจเหนือกว่า เป็นต้น

ในการวิจัยครั้งนี้ ศึกษาอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษาพูดเดียวกัน และการสืบเชื้อสายมาจากกลุ่มเดียวกัน มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่เหมือนกัน โดยกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มนี้ต้องการให้พวกเขาได้รับรู้ว่าพวกเขาเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน ผู้วิจัยนำเอาอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นแนวทางในการศึกษาอัตลักษณ์ของไทญ้อในหมู่บ้านสา ตำบลคลองขาม อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

2. แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรม

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อ

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อ ผู้วิจัยได้แนวคิดจากนักวิชาการแต่ละแนวคิดดังนี้

2.1.1 แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบความเชื่อเป็นแนวคิดของโรเบิร์ต เรดไฟด์ (ประมวล พิมพ์เสน. ม.ป.ป. : 11) กล่าวว่า วัฒนธรรมแบ่งออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่ วัฒนธรรมหลักและวัฒนธรรมชาวบ้าน โดยที่ทั้งสองอย่างเกี่ยวข้องกันจะแยกจากกันไม่ได้ กล่าวคือ ความเชื่อตามกฎเกณฑ์ที่มีผู้บัญญัติไว้เช่น เมื่อจะประกอบพิธีกรรมอะไร ก็มักจะพยายามทำให้ตรงตามพิธีกรรมนั้น ๆ ที่สุดไม่ให้ผิดเพี้ยน

2.1.2 ความเชื่อในเรื่องเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นแนวคิดของเซอร์เจมส์ (ประมวล พิมพ์เสน. ม.ป.ป. : 11) เป็นความเชื่อมีอิทธิพลเหนือสภาพจิตใจมนุษย์ ความเป็นสิ่งที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ทำให้มนุษย์มีบทบาทเรียนและสามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ ความเชื่อเป็นบ่อเกิดของขนบธรรมเนียมประเพณีและกำหนดจารีตในที่สุด เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับภูตผีก็ต้องเชื่อว่ามีสิ่งที่เหนือกว่าภูตผีที่สามารถปราบหรือป้องกันผีได้ เมื่อมีความเชื่อย่อมก่อให้เกิดพิธีกรรม

2.1.3 แนวคิดเกี่ยวกับศาสนาชาวบ้าน (ธวัช ปุณโณทก, 2528 : 350) เป็นแนวคิดเกี่ยวกับ ความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวต่าง ๆ มีความผูกพันกันอย่างแยกไม่ออกกับสถาบันอื่น ๆ กับสังคมในหมู่บ้าน นั่นคือความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวเปรียบเสมือนเครื่องควบคุมความประพฤติ และศีลธรรมต่าง ๆ ไม่ให้ชาวบ้านประพฤติผิดจารีตประเพณี และนอกจากนี้ยังเป็นเครื่องชี้ทางการดำเนินชีวิตทั้งการเกษตร การรักษาโรค เป็นต้น ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อ เพื่อเป็นพื้นฐานการศึกษาอัตลักษณ์บ้านสาใช้ศึกษาการประกอบพิธีกรรมการเลี้ยงผีด้ำและพิธีกรรมการเลี้ยงดอนตาปู่ ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติและความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผีด้ำและการนับถือผีเจ้าปู่ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยและการรักษาโรค

2.2 พิธีกรรม

ความหมายของพิธีกรรม พิธี หมายถึง งานที่จัดขึ้นตามลัทธิเพื่อความขลังเป็นแบบอย่างธรรมเนียมหรือการกำหนด กรรม หมายถึง การกระทำการงานหรือกิจ ดังนั้น พิธีกรรมจึงหมายถึงการบูชาพิธีกรรม คือ วิธีการชนิดหนึ่งที่จะนำไปสู่เป้าหมาย การที่เราจะได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการหรือพิธีกรรมเป็นสัญลักษณ์ที่คนในสังคมสมมติขึ้นให้เป็นสื่อ หรือ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

วิธีการที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่ตั้งความหวังไว้ ถือเป็นแบบอย่างของพฤติกรรมที่กำหนดไว้ด้วยกฎเกณฑ์หรือธรรมเนียมประเพณีให้กระทำ และเพื่อให้มีความขลัง สังคมแบบดั้งเดิมจึงมักถือว่าพิธีกรรมถ้าทำอย่างถูกต้อง เคร่งครัดก็จะเป็นที่พอใจของเทพเจ้า ถ้าทำผิดพลาดหรือไม่ทำเบื้องบนก็จะลงโทษหรืออาจกล่าวได้ว่าพิธีกรรม คือการกระทำที่คนเราสมมติขึ้นเป็นขั้นตอน มีระเบียบวิธีเพื่อให้เป็นสื่อหรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ ซึ่งทำให้เกิดความสบายใจ และมีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไป

กิ่งแก้ว อัตถาการ (2541 : 12) ได้แบ่งพิธีกรรมแห่งหมู่คณะออกเป็น 3 ประเภท สรุปได้ดังนี้

1. พิธีกรรมตามปฏิทิน เป็นพิธีกรรมที่มีกำหนดแน่นอนในแต่ละเดือนในรอบปี ปฏิบัติกันในกลุ่มชนทุกหมู่เหล่า ไม่ว่าจะเป็นระดับชั้นใดหรืออาชีพไหนในสังคมจะต่างกันบ้างในรายละเอียดที่เป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละกลุ่ม เช่น พระราชพิธีสิบสองเดือน พิธีกรรมฮีตสิบสอง เป็นต้น

2. พิธีกรรมในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อ เป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในชีวิต จะมีการประกอบพิธีกรรมขั้นตอนในพิธีกรรมเหล่านั้นมีลักษณะเป็นการบอกสถานภาพเดิม การก้าวไปอยู่ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อ และการผสมผสานเข้าสู่สถานภาพใหม่

3. พิธีกรรมรักษาโรค พิธีกรรมนี้ใช้รักษาโรคในสมัยก่อนที่เชื่อกันว่าสาเหตุหนึ่งของการเจ็บป่วย เนื่องมาจากการถูก “ทำ” ซึ่งอาจเกิดจากการถูก “ เสก” ของเข้าไปในร่างกาย หรือไม่ก็เนื่องจากถูกวิญญาณเข้าสิง เมื่อเป็นดังนี้วิธีการรักษาจึงต้องประกอบพิธีกรรมร่ายเวทมนต์คาถาเพื่อแก้กัน พิธีกรรมรักษาโรคบางอย่างสามารถช่วยทำให้เรื่องร้ายกลับกลายเป็นดี ทำให้ผู้กำลังประสบอุปสรรคต่าง ๆ คลายความกังวลได้

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2541) ได้แบ่งพิธีกรรมออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. พิธีกรรมส่วนรวม ปฏิบัติกันทั้งประเทศ ได้แก่ พิธีกรรมทางพุทธศาสนา และพิธีกรรมช่วงสำคัญของชีวิต

2. พิธีกรรมจำเพาะถิ่น ปฏิบัติกันเฉพาะใดท้องถิ่นหนึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่สังคมของท้องถิ่นนั้น อันเกิดจากสภาพเศรษฐกิจ ภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน พิธีกรรมจำเพาะถิ่น เช่น พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตร พิธีกรรมทางพุทธศาสนา พิธีกรรมเกี่ยวกับการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ เป็นต้น

จากทรรศนะของนักวิชาการดังกล่าว สรุปได้ว่า พิธีกรรมแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ พิธีกรรมส่วนรวม ปฏิบัติกันทั้งประเทศ และพิธีกรรมเฉพาะถิ่น ปฏิบัติกันในท้องถิ่นใด

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ท้องถิ่นหนึ่งอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น พิธีกรรมส่วนรวมก็อาจแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น อันเกิดจากสภาพเศรษฐกิจ สังคม ภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมที่ไม่เหมือนกัน ประโยชน์ของพิธีกรรมคือทำให้มนุษย์อยู่รอด เป็นเครื่องรวมจิตใจ ก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี เป็นหลักประกันความมั่นคงทางจิตใจ เป็นศูนย์รวมของการดำเนินชีวิตสร้างความภาคภูมิความผูกพันต่อท้องถิ่น ก่อให้เกิดความสนุกสนานในหมู่เครือญาติพี่น้องและเพื่อนฝูง ทำหน้าที่ห่อหุ้มแกนของศาสนาเป็นสิ่งแสดงความผูกพันทางเศรษฐกิจ ฯลฯ นับว่าพิธีกรรมมีคุณค่าต่อชีวิตและสังคมมาก

ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้แนวคิดเกี่ยวกับพิธีกรรม เพื่อเป็นพื้นฐานการศึกษาพิธีกรรมไทญ้อบ้านสาใช้ศึกษาการประกอบพิธีกรรมการเลี้ยงผีด้ำและพิธีกรรมการเลี้ยงดอนตาปู่ พิธีกรรมเพื่อบูชาสิ่งเหนือธรรมชาติ และพิธีกรรมเกี่ยวกับเรื่องผีด้ำและการนับถือดอนตาปู่ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยและการรักษาโรค

2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อและพิธีกรรม

ความเชื่อเป็นพื้นฐานที่ก่อให้เกิดพิธีกรรม มนุษย์ประกอบพิธีกรรมขึ้นเพราะมีความเชื่อความศรัทธาเป็นพื้นฐาน โดยเชื่อว่าการประกอบพิธีกรรมจะทำให้ชีวิตปลอดภัยสอดคล้องกับ พันใจ นครชัย (2538 : 15) ได้กล่าวได้สรุปได้ว่า พิธีกรรมมีความสัมพันธ์กับความเชื่อเพราะความเชื่อเป็นพื้นฐานที่ก่อให้เกิดพิธีกรรม ในยามใดที่มนุษย์มีความทุกข์ ความเดือดร้อนต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิต เช่น เจ็บไข้ได้ป่วย ไม่สบายด้วยสาเหตุต่าง ๆ จึงจัดพิธีกรรมด้วยการเซ่นไหว้บูชา เพราะเชื่อว่าเป็นการกระทำของสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกับที่เพชราพร โสลำภา (2537 : 32) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อและพิธีกรรม

สรุปได้ว่าพิธีกรรมเป็นสิ่งที่คนในสังคมสร้างขึ้นเพื่อเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ทำให้เกิดความสบายใจทำให้เกิดความหวังในชีวิตเพราะเชื่อว่าพิธีกรรมสามารถทำให้ไปสู่ผลที่ผู้ประกอบพิธีกรรมนั้นคาดหวังไว้ คนสมัยก่อนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติน้อยมาก โดยถือว่าธรรมชาติเป็นสิ่งที่ลึกลับมีอันตรายและน่ากลัว ความกลัวก่อให้เกิดความเชื่อศาสนาเกิดพิธีกรรมในระยะเริ่มแรกจึงมีการอ้อนวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อาจเป็นธรรมชาติ หรือเชื่อว่ามีสิงเหนือธรรมชาติที่อาจซ่อนเร้น หรือควบคุมธรรมชาตินั้นอยู่ ซึ่งอาจจะเป็นผีสางเทวดาหรือเทพเจ้าการประกอบพิธีกรรมให้เราเชื่อว่า ความกลัวนั้นลดหายไป นอกจากนี้ เบญญรัตน์ อภิชาตนานนท์ และประมวล สุวรรณศรี (2530 : 40) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อและพิธีกรรมไว้ในทำนองเดียวกัน สรุปได้ว่ามนุษย์เชื่อสิ่ง

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ เพื่อต้องการให้สิ่งเร้นลับเหล่านั้นมาดลบันดาลให้สมปรารถนา จึงต้องประกอบพิธีกรรมและวิธีการต่าง ๆ ดังนี้

1. โดยภาวนา ขอร้อง อ้อนวอน บอกกล่าว ขอให้อำนาจเหนือธรรมชาติได้รับทราบและช่วยเหลือในสิ่งที่ตนต้องการหรือสิ่งที่ตนพอใจ

2. โดยการแลกเปลี่ยน มนุษย์อาจแลกเปลี่ยนสิ่งที่ต้องการด้วยเครื่องสังเวยต่าง ๆ เช่น พวงมาลัย หัวหมู การขับร้องฟ้อนรำ เป็นต้น เพื่อให้ได้รับผลประโยชน์ทดแทนกันระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ

3. โดยวิธีเรียกร้องความสงสาร เห็นใจ จากอำนาจเหนือธรรมชาติด้วยการทนทุกข์ เวทนา ทรมานสังขารตัวเอง เพื่อให้อำนาจนั้น ๆ เห็นใจ และให้ตนเองได้รับสิ่งที่ตนต้องการ

4. โดยวิธีการพลิกแพลง เช่น หากผีสางเทวดาจะมาบอกว่าเด็กหรือคนเจ็บก็ต้องใช้วิธีด้วยการไม่ชมว่าเด็กสวย น่ารักเพราะกลัวผีจะพรากเอาไป หรือด้วยการเปลี่ยนชื่อคนที่เจ็บไข้บ่อย ๆ เสียเพื่อผีจะได้จำไม่ได้ เป็นต้น

5. โดยวิธีการบังคับ ซึ่งใช้ได้เฉพาะกับอำนาจที่ถือว่าเป็นอำนาจขั้นต่ำ ๆ โดยอาศัยอุปกรณ์บางอย่าง เช่น เวทมนต์คาถา สิ่งของบางชนิด เป็นต้น ซึ่งเชื่อถือว่าสามารถจะเกิดผลในทางที่บังคับอำนาจนั้น ๆ ให้กลัวยอมฟังคำสั่ง

จากทรรศนะของนักวิชาการดังกล่าว สรุปได้ว่า ความเชื่อเป็นพื้นฐานก่อให้เกิดพิธีกรรมเนื่องจากมนุษย์มีความเชื่อ ความศรัทธาในธรรมชาติ ผีสางเทวดา เทพเจ้า สิ่งเร้นลับเหนือธรรมชาติ ฯลฯ มนุษย์ต้องการให้สิ่งเหล่านั้นทำให้ตนสมปรารถนา พิธีกรรมต่าง ๆ จึงเกิดขึ้น ความเชื่อและ พิธีกรรมจึงมีความสัมพันธ์อย่างแยกไม่ขาดจากกัน ในการวิจัยครั้งนี้ใช้แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรม เพื่อเป็นพื้นฐานการศึกษาพิธีกรรมไทญ้อบ้านสา ใช้ศึกษาการประกอบพิธีกรรมการเลี้ยงผีด้ำและพิธีกรรมการเลี้ยงดอนตาปู่ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ และความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผีด้ำและการนับถือเจ้าปู่ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตโดยเฉพาะเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยและการรักษาโรค

3. แนวคิดเกี่ยวกับนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

นิเวศวิทยา (Ecology) ว่ามาจากคำว่า "นิเวศ" ในภาษาสันสกฤต ซึ่งแปลว่า บ้านหรือทีอยู่อาศัย และ "วิทยา" แปลว่า ศาสตร์ ที่มีเหตุผลหรือวิทยาศาสตร์ ดังนั้นนิเวศวิทยาจึงแปลว่าวิทยาศาสตร์ ที่ว่าด้วยที่อยู่ อาศัย ซึ่งรวมถึงความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ระหว่างสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิต และสิ่งแวดล้อมประกอบกันเป็นที่อยู่อาศัย (อู่แก้ว ประกอบไวทยกิจ, 2531 : 186) นิเวศวิทยา หมายถึงการศึกษาเศรษฐกิจครัวเรือนและสิ่งมีชีวิตโดยเน้นถึงความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตและสภาพแวดล้อม แฮคเคล (Haeckel อ้างถึงใน ชนัญ วงษ์วิภาค, ม.ป.ป. : 5) ส่วนอีกความหมาย นิเวศวิทยาว่า หมายถึง การศึกษาปฏิสัมพันธ์ ที่เป็นตัวตัดสินการแพร่ กระจายและความมากน้อยของสิ่งมีชีวิตด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เครมซ์ (Krebs, 1985 ; อ้างถึงใน พระเทพเวที, 2535 : 23)

นอกจากนี้ ในบางทัศนะสรุปว่า คำว่า ระบบนิเวศ (Ecosystem) ซึ่งหมายถึง ระบบความสัมพันธ์ ที่ประกอบด้วยสิ่งมีชีวิตทุกชนิด และสิ่งไม่มีชีวิตอยู่รวมกันในพื้นที่แห่งหนึ่ง อาจเป็นพื้นที่ขนาดเล็ก เช่น หนองน้ำเล็ก ๆ หรือพื้นที่ขนาดใหญ่ เช่น ทะเล ทะเลสาบ ลักษณะความสัมพันธ์ จะต้องมีการแลกเปลี่ยนสสารและพลังงานระหว่างหน่วยที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตด้วยนักมานุษยวิทยาอเมริกา ได้ให้แนวคิดเกี่ยวข้องกับนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) ว่าเป็นการศึกษากระบวนการปรับตัวของสังคมภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการศึกษาวิวัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลง อันเกิดจากการปรับตัว (Adaptation) ของสังคม แนวความคิดนี้มองสังคมในลักษณะเป็นพลวัตหรือเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงเป็นผลมาจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม โดยมีพื้นฐานสำคัญคือ เทคโนโลยีการผลิต โครงสร้างสังคม และลักษณะของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เป็นเงื่อนไขหลักกำหนดกระบวนการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวของสังคมวัฒนธรรม นักมานุษยวิทยาอเมริกา ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับอิทธิพลของสภาพแวดล้อมต่อการปรับตัวทางวัฒนธรรม และแนวความคิดแบบวิวัฒนาการสมัยใหม่ คือ มานุษยวิทยาควรเป็นวิทยาศาสตร์ มีวิวัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนต่าง ๆ ทั่วโลก ซึ่งแนวความคิดนี้ได้รับการขนานนามว่า “วัฒนธรรมวิทยา” (Culturology) ไวต์ เสนอว่าวัฒนธรรมมีองค์ประกอบอยู่ 3 ประการ ด้วยกัน คือ ประการที่หนึ่ง ระบบเทคโนโลยี ซึ่งรวมถึงทรัพยากรธรรมชาติและเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่มนุษย์ประดิษฐ์คิดค้นขึ้น ประการที่สอง ระบบสังคม ซึ่งเป็นการรวมตัวกันขององค์กรทางสังคม (Socialorganization) และพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ ประการที่สาม ระบบความคิด (Ideology) ซึ่งรวมถึงความรู้ ความเชื่อ ทัศนคติและค่านิยมต่าง ๆ ระบบเทคโนโลยีเป็นโครงสร้างส่วนล่าง (Infrastructure) หรือพื้นฐานสำคัญของวัฒนธรรม เพราะชีวิตมนุษย์จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยระบบนี้ในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม ส่วนองค์กรสังคมและระบบความคิดเป็นโครงสร้างส่วนบน (Superstructure) ของวัฒนธรรม

จากคำนิยามและความหมายของนิเวศวิทยาวัฒนธรรม ที่ให้ความหมายเกี่ยวกับคำว่านิเวศวิทยา ที่กล่าวมานั้น ส่วนใหญ่มีสาระสำคัญตรงกันในความหมายที่ว่า นิเวศวิทยา คือ การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่มีชีวิต กับสภาพแวดล้อมที่ไม่มีชีวิตในชุมชนหนึ่ง ๆ การศึกษาปฏิสัมพันธ์ที่เป็นตัวตัดสินการแพร่ กระจายและความมากน้อยของสิ่งมีชีวิตด้วย วิธีการทางวิทยาศาสตร์ กล่าวโดยสรุป คำว่า "นิเวศวิทยา" เกิดจากการประสมกันระหว่างนิเวศ กับวิทยา คำว่า นิเวศ เป็นภาษาสันสกฤต ซึ่งแปลว่า บ้าน หรือที่อยู่ อาศัย กับคำว่า วิทยา ซึ่งเป็น ภาษาสันสกฤต เช่นกัน แปลว่า ศาสตร์ความรู้ ที่มีเหตุผลหรือเรียกว่า วิทยาศาสตร์ ดังนั้น คำว่า นิเวศวิทยาจึงหมายถึง วิทยาศาสตร์ การศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ ระหว่างสิ่งที่มีชีวิต เช่น คน สัตว์ พืช กับสิ่งที่ไม่มีชีวิต เช่น อากาศ น้ำ ดิน หิน ปูน ทราย แร่ธาตุต่าง ๆ ในชุมชนหนึ่ง ๆ คำว่า "วัฒนธรรม" เป็นคำสมาสระหว่างภาษาบาลีกับสันสกฤต คำว่า "วัฒน" มาจากคำบาลีว่า "วฑฺฒน" ซึ่งแปลว่า เจริญงอกงาม ส่วนคำว่า "ธรรม" มาจากภาษาสันสกฤตว่า "ธรรม" หมายถึงคุณความดี ดังนั้นคำว่า วัฒนธรรม ถ้าหากแปลตามรากศัพท์ มีความหมายว่า "ลักษณะ ที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย และศีลธรรมอันดีงามของประชาชน" นิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) เป็นแนวคิดทางมานุษยวิทยาแนวหนึ่งที่สนใจศึกษา การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม โดยเน้นถึงอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมว่าเป็นตัวกำหนด กระบวนการวิวัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรม

จูไล สตีวด (Julian Steward, 1955 อ้างถึงใน ยศ สันติสมบัติ, 2540 : 34) นักมานุษยวิทยาอเมริกัน ได้อธิบายแนวความคิดแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมว่า เป็นการศึกษา กระบวนการปรับตัว (Adaptation) ของสังคมภายใต้ อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม โดยเน้น การศึกษาวิวัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากการปรับตัวของสังคมแนวความคิดนี้มอง สังคมในลักษณะเป็นพลวัตหรือเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงเป็นผลมาจากการ ปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม โดยมีพื้นฐานสำคัญคือ เทคโนโลยีการผลิต โครงสร้างสังคม และลักษณะของสภาพแวดล้อมธรรมชาติเป็นเงื่อนไขหลักกำหนดกระบวนการเปลี่ยนแปลง และปรับตัวของสังคมวัฒนธรรม สตีวด (Julian Steward, 1955 ; อ้างถึงใน ยศสันติสมบัติ, 2540 : 35) มอง "วัฒนธรรม" ว่าเป็นเครื่องมือช่วยให้มนุษย์ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม ประเด็นสำคัญสำหรับการศึกษาเชิงมานุษยวิทยาจึงมีอยู่ว่า วัฒนธรรมมีการปรับตัวอย่างไรให้ เข้ากับสภาพแวดล้อม และมนุษย์ มีวิธีการอย่างไรในการใช้ เทคโนโลยีและระบบเศรษฐกิจใน การปรับตัว เข้ากับสภาพแวดล้อม ถึงแม้ ว่าวัฒนธรรมจะถูกกำหนดโดยสภาพแวดล้อม แต่ สตีวด เสนอว่าไม่ควรแยกแยะสภาพแวดล้อมออกจากความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญ อีกส่วนหนึ่งในการอธิบายพฤติกรรม สตัวด ปฏิเสธแนวความคิดแบบวิวัฒนาการเส้นตรงของนักทฤษฎีวิวัฒนาการรุ่นเก่า ซึ่งเสนอว่า วัฒนธรรมของทุกเผ่าพันธุ์ จะมีวิวัฒนาการเป็นเส้นตรงผ่านขั้นตอนต่าง ๆ เหมือนกันหมด สตัวดแย้งว่า วิวัฒนาการทางวัฒนธรรมอาจเกิดขึ้นได้หลายสาย และแต่ละแนวย่อมมีความแตกต่างกัน ความแตกต่างนี้เกิดจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม เทคโนโลยีและโครงสร้างสังคมเป็นหลัก อาจกล่าวได้ว่าแนวความคิดแบบวิวัฒนาการหลายสายนี้ เป็นแนวความคิดใหม่ ซึ่งพัฒนามาจากทฤษฎีวิวัฒนาการรุ่นเก่า แนวความคิดนี้เน้นความสัมพันธ์ ระหว่างวัฒนธรรมกับสภาพแวดล้อมว่ามีความแนบแน่นใกล้ชิดและส่งผลกระทบซึ่งกันและกันอย่างแยกไม่ออก ในยุคสมัยที่พัฒนาการด้านเทคโนโลยียังอยู่ในระดับต่ำมนุษย์จำต้องปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม และทำให้สภาพแวดล้อมมีอิทธิพลเป็นตัวกำหนดรูปแบบของวัฒนธรรม แต่เมื่อเทคโนโลยีเจริญก้าวหน้ามากขึ้น มนุษย์ย่อมมีศักยภาพในการเปลี่ยนหรือดัดแปลงสภาพแวดล้อมได้มากขึ้น อิทธิพลของสภาพแวดล้อมก็ลดถอยลง หากแต่รูปแบบและลักษณะทางวัฒนธรรม ประสบการณ์ และความเคยชินในอดีต ตลอดจนวิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างจะยังคงอยู่ และได้รับการสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง

กล่าวโดยสรุปแล้ว นิเวศวิทยาวัฒนธรรมตามทัศนะของสตัวด เป็นความพยายามศึกษาวิเคราะห์ถึง 1) ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมกับเทคโนโลยีทางการผลิต ซึ่งเป็นตัวกำหนดสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม 2) ความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีกับพฤติกรรมของมนุษย์ และ 3) ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีต่อวัฒนธรรม (Steward, 1955 ; อ้างถึงใน ยศ สันติสมบัติ, 2540 : 35)

จากการศึกษาแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม สรุปได้ว่านิเวศวิทยาวัฒนธรรม เพื่อศึกษากระบวนการปรับตัวของสังคมภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการศึกษาวิวัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากการปรับตัว (Adaptation) ของสังคมโดยเฉพาะมนุษย์จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยแนวคิดในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม ส่วนองค์กรสังคมและระบบความคิดเป็นโครงสร้างส่วนบน (Superstructure) ของวัฒนธรรมในการวางตัวและการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม ที่กล่าวมานั้นสามารถนำมาเป็นพื้นฐานเพื่อวิเคราะห์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ ระหว่างสภาพแวดล้อม และวิธีการดำเนินชีวิต คำนิยามดังกล่าวนั้นมีความหมายว่า นิเวศวิทยาวัฒนธรรมเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมทางวัฒนธรรมของมนุษย์ และปรากฏการณ์ทางสภาพแวดล้อมมนุษย์สามารถอยู่รอดในสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ได้เพราะอาศัยวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการปรับตัว เช่น เทคโนโลยีภาษา รูปแบบการจัด

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ระเบียบกลุ่ม และอุดมการณ์เป็นต้น แต่เนื่องจากว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์ เรียนรู้ สั่งสม และสืบทอดต่อ ๆ กันจากรุ่นสู่รุ่นลูกหลาน ฉะนั้น จึงใช้วัฒนธรรมปรับสภาพแวดล้อม เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของตน ฉะนั้นในการปรับตัวมนุษย์ เป็นผู้กระทำต่อสภาพแวดล้อม ซึ่งต่างกับการปรับตัวของสิ่งที่มีชีวิตอย่างอื่นที่จะเป็นผู้รับเงื่อนไขต่าง ๆ จากธรรมชาติ เพื่อให้ชีวิตอยู่รอด ดังนั้นนิเวศวิทยาจึงต่างกับนิเวศวัฒนธรรมตรงที่ว่านิเวศวิทยามุ่งให้ความสนใจในปฏิสัมพันธ์ ของสิ่งมีชีวิตอย่างใดอย่างหนึ่งส่วนในระบบนิเวศนั้น คือ เน้นที่ใดที่หนึ่งเป็นการเฉพาะส่วนนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเน้นประเด็นที่มนุษย์จัดการควบคุมและดัดแปลง ระบบนิเวศเพื่อใช้ ในการดำเนินชีวิตและในขณะเดียวกันถ้าคนสามารถปรับสภาพแวดล้อมให้ดี รักษาความสมดุลยของสภาพแวดล้อมไว้ได้ดีสภาพแวดล้อมธรรมชาติก็จะส่งเสริมให้สุขภาพความคิด จิตใจของมนุษย์ ให้ ดีขึ้น และสามารถสร้างวัฒนธรรมที่ดีมีความเจริญได้ ดังนั้นแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม จึงเป็นความสัมพันธ์ สองทางและสวนทางระหว่างสภาพแวดล้อมธรรมชาติกับคน (วัฒนธรรม) และคน (วัฒนธรรม) กับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ซึ่งแนวความคิดเกี่ยวกับนิเวศวิทยาวัฒนธรรมที่กล่าวมานั้น เป็นแนวความคิดหนึ่งที่สำคัญที่ผู้วิจัยจะนำมาใช้ ในการวิจัย เรื่อง การปรับเปลี่ยนและการดำรงอัตลักษณ์ของญ้อ โดยมุ่งเน้นศึกษาการปรับเปลี่ยนและดำรงอัตลักษณ์ด้านวัฒนธรรม ซึ่งเป็นอัตลักษณ์สำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์ญ้อ และศึกษาแนวทางที่จะดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ที่ยังคงมีอยู่ให้คงอยู่สืบไป

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้ศึกษาอัตลักษณ์การเปลี่ยนแปลงทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรม เพื่อศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อม และวิธีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ซึ่งมนุษย์สามารถอยู่รอดในสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ได้ เพราะอาศัยวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการปรับตัว เช่น เทคโนโลยี ภาษา รูปแบบการจัดระเบียบกลุ่ม และอุดมการณ์ของมนุษย์ ผู้วิจัยนำเอาอัตลักษณ์การเปลี่ยนแปลงทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเป็นแนวทางในการศึกษาอัตลักษณ์การเปลี่ยนแปลงทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของชาวญ้อบ้านสา ตำบลคลองขาม อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

4. แนวคิดเกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนและการปรับตัว

นักจิตวิทยาหลายท่านให้ความหมายของการปรับเปลี่ยนไว้ในแนวทางต่าง ๆ กัน ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า การปรับเปลี่ยน (Adaptation) มีจุดกำเนิดมาจากทฤษฎีวิวัฒนาการของ CharlesDarwin ซึ่งมีเนื้อหาเน้นหนักทางด้านชีววิทยา นักจิตวิทยาได้นำแนวคิดดังกล่าวมาประยุกต์ใช้โดยได้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็น Adjustment และให้ความหมายใหม่ว่าเป็นความพยายามของแต่ละคนในการดำเนินชีวิตหรืออยู่รอดในสภาพแวดล้อมทางสังคมและ

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

สภาพแวดล้อมทางกายภาพการปรับตัวประกอบด้วยกระบวนการ 2 ทาง คือ การปรับตัวเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและการปรับสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับความต้องการของบุคคล (รจนา สุขสว่าง, 2535 : 24)

4.1 นิยามและความหมาย

ความหมายของการปรับเปลี่ยนการบวนการปรับตัวให้เหมาะที่จะมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่กำหนดให้โดยทั่วไปคำนี้ใช้กับการเปลี่ยนแปลงในลักษณะทางกายภาพ แต่ก็อาจใช้ในความหมายถึงการดัดแปลงเชิงวัฒนธรรม เพื่อให้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมเฉพาะของมนุษย์ได้ด้วย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2524 : 7) การดัดแปลงทางสังคม (Social Adaptation) คือ การที่กลุ่มหรือสถาบันหนึ่งเปลี่ยนแปลงแบบการชีวิตหรือลักษณะบางอย่างของตน ให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เพื่อการดำรงอยู่หรืออยู่รอดของกลุ่มหรือสถาบันนั้น เช่น ชุมชนในเมืองที่มีสภาพแวดล้อมแออัดยัดเหยียดขึ้น จำต้องเปลี่ยนแบบชีวิตจากอยู่บ้านเดี่ยวมาเป็นห้องชุดในตึกสูง ๆ คำนี้มีความหมายต่างจาก การปรับปรุงทางสังคม (Social Adjustment) ซึ่งหมายถึงการปรับตัวของบุคคลให้เข้ากับกลุ่ม(ราชบัณฑิตยสถาน, 2524 : 7) การปรุงปรับทางสังคม คือ การที่บุคคลปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้ในการอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งจะต้องมีการติดต่อสัมพันธ์ หรือแข่งขันกันคนในสังคมจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้โดยการปรุงปรับไม่ให้เกิดความขัดแย้งจนถึงต้องแตกกลุ่มกันแม้ว่าแต่ละคนอาจจะมีนิสัยใจคอหรือผลประโยชน์แตกต่างกัน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2524 : 334) การปรับตัวของบุคคลออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การปรับตัวด้านส่วนตัว (Personal Adjustment) และการปรับตัวทางสังคม (Social Adjustment) เช่น

ราตรี พัฒนรังสรรค์(2524 : 244) ให้ความหมายการปรับตัวไว้ว่า หมายถึง การที่บุคคลพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงพฤติกรรมของตนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและสภาพการณ์ต่าง ๆ

อุทัย หิรัญโต (2526 : 3) กล่าวว่าการปรับตัว หมายถึง การปรับปรุงตัวเพื่อความอยู่รอดตนเองเพื่อความปลอดภัย ซึ่งสอดคล้องกับรจนา สุขสว่าง (2535 : 26) กล่าวไว้ว่า การปรับตัวของคนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นมานั้นถือเป็นกลไกลชนิดหนึ่งที่จะทำให้มนุษย์และสังคมสามารถอยู่ได้ในสภาพแวดล้อม มนุษย์ทุกคนจะต้องมีการปรับตัวด้วยกันทุกคนสำหรับลักษณะของการปรับตัว

โทนและชิมูเลอร์ (Thorpe and Schmuller, 1965 ; อ้างถึงใน รจนา สุขสว่าง, 2535 : 24) ได้แบ่งการปรับตัวของบุคคลออกเป็น 2 ลักษณะ คือการปรับตัวด้านส่วนตัว

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

(Personal Adjustment) ซึ่งหมายถึง ความคิด ความรู้สึกที่บุคคลมีต่อตนเอง โดยการปรับตัวในส่วนบุคคลนั้นจะแบ่งได้เป็น 1) การปรับตัวทางร่างกาย เช่น ความต้องการอาหาร น้ำ ถือเป็นการปรับตัวเพื่อรักษาดุลยภาวะทางชีวภาพ 2) การปรับตัวด้านจิตใจเป็นการปรับตัวอันเนื่องจากสภาวะทางจิตใจเป็นแรงผลักดัน ซึ่งเป็นผลมาจากการเรียนรู้ประสบการณ์ เช่น ความต้องการความอบอุ่นถือเป็นการปรับตัวที่เกี่ยวกับกระบวนการทางจิตใจและกลไกลทางบุคลิกภาพ เพื่อหาความสมดุลระหว่างแรงผลักดันของความต้องการกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะดำเนินไปโดยที่รู้สึกตัวหรือไม่ก็ได้ ส่วนการปรับตัวทางสังคม (Social Adjustment) หรือการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมทางสังคมนั้น หมายถึง ความคิด ความรู้สึกหรือพฤติกรรมของบุคคลที่มีต่อบุคคลอื่น หรือข้อเรียกร้องอันเกิดจากสภาพแวดล้อมของสังคมมนุษย์จะต้องมีปฏิกิริยาโต้ตอบและปรับพฤติกรรมให้สอดคล้อง ถือเป็นการปรับตัว เพื่อรักษาดุลยภาพท่ามกลางความขัดแย้งระหว่างความต้องการ ความเชื่อ ค่านิยม หรือวัฒนธรรมที่พัฒนาขึ้นมาเป็นองค์ประกอบของตนเองที่ไม่สอดคล้องกับสังคม และเพื่อขจัดความขัดแย้งทรรศนะเกี่ยวกับการปรับตัวว่ามีจุดเริ่มต้นจากการปรับตัวทางชีววิทยา เรียกว่า Adaptation ซึ่งเป็นความคิดพื้นฐานทางทฤษฎีวิวัฒนาการของ ชาร์ลส์ ดาร์วิน ที่เชื่อว่า เผ่าพันธุ์ที่แข็งแรงเท่านั้นที่จะสามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ และสามารถดำรงเผ่าพันธุ์อยู่ได้นักจิตวิทยาได้ยืมเอาความคิดนี้มาแล้วได้ใช้คำว่า Adjustment แทนคำว่า Adaptation นอกจากนี้ยังกล่าวว่าการปรับตัวของมนุษย์เป็นไปตามแรงผลักดันสองอย่างคือ (งามพิศ สัตย์สงวน, 2545 :28)

1. แรงผลักดันจากภายนอก เกิดจากการที่มนุษย์ต้องอยู่ทามกลางสิ่งแวดล้อม การที่มนุษย์จะต้องอยู่ร่วมกันและต้องผูกพันกับผู้อื่น ดังนั้น คนเราจึงต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและสังคม ซึ่งเริ่มตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยผู้ใหญ่

2. แรงผลักดันจากภายใน อันได้แก่ความต้องการด้านอาหาร น้ำ และความอบอุ่น เพื่อสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยความสุขสบาย และอีกส่วนหนึ่งเกิดจากสภาวะทางจิตซึ่งเป็นผลของการเรียนรู้ เช่น ความอบอุ่นใจ ความต้องการเป็นที่ยอมรับของสังคม และความต้องการความสำเร็จการปรับตัวที่ดี หมายถึง การที่บุคคลทำตัวให้เข้ากับสภาพความเป็นอยู่ได้อย่างมีความสุข โดยการปรับตัวเองให้เข้ากับบุคคลอื่นตามสภาพการณ์ต่าง ๆ ของสังคมที่ตนอยู่เพื่อลดความตึงเครียดหรือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้

ประดินันท์ อุปรมัย (2528 : 52) ให้ความหมายการปรับตัว หมายถึง การที่ประชากรที่มีชีวิตอยู่ในชุมชนหรือสังคมต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เพื่อว่าจะมีชีวิตรอด และมีลูกหลานสืบทอดต่อไป วัฒนธรรม คือหนทางหลักที่สำคัญทำให้ประชากรมี

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร สกลนคร
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมได้โดยที่สิ่งต่าง ๆ ของวัฒนธรรมพยายามให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมเพื่อบรรลุเป้าหมายต่าง ๆในสิ่งแวดล้อมของเขา มนุษย์ทุกคนต้อง มีการปรับตัวตราบเท่าที่เขายังดำรงชีวิตอยู่ มนุษย์ต้องแก้ปัญหาเพื่อสำเร็จในการงาน เพื่อทำมา หาเลี้ยงชีพ เพื่อตอบสนองทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม นอกจากนี้การปรับตัวทำให้เกิด แรงผลักดันจากปัจจัยภายนอกที่มากระทบตัวบุคคลสภาพจิตใจของตัวบุคคลที่ได้รับ ทำให้เกิด การกระตุ้นความต้องการให้เกิดขึ้น บุคคลจึงมีความจำเป็นที่ต้องไตร่ตรองและเลือกสรรเพื่อให้ ได้ซึ่งความปรารถนาและความต้องการที่เหมาะสมกับตนเองการปรับตัวทางวัฒนธรรมขึ้นกับ บริบทสังคมว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปในทางใด ในยุคข้อมูลข่าวสารอุตสาหกรรมการค้าเสรีและ การบริการประกอบกับการศึกษาที่ขยายตัวออกไปมาก ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใหญ่หลวง ในชุมชนทั้งในเมือง และชนบทโดยเฉพาะด้านการผลิตความเชื่อ ความสัมพันธ์ในชุมชน

4.2 วิธีการปรับตัว

รอย (Roy, 1976 ; อ้างถึงใน อรวรรณ เกิดพงษ์บุญโชติ, 2543 : 21) อธิบายการปรับตัวว่าหมายถึง พฤติกรรมการตอบสนองของตัวบุคคล เมื่อเผชิญกับการ เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับตนเองหรือสิ่งแวดล้อมของตนเอง เพื่อปรับให้คงภาวะสมดุลทั้ง ร่างกายและจิตใจ จากเหตุที่การปรับตัวเป็นไปเพื่อความสมดุลของสภาพชีวิตบุคคล การ ปรับตัวจึงเป็นกระบวนการที่ไม่หยุดนิ่งมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แนวคิดของทฤษฎีการ ปรับตัวของรอยมีความเชื่อว่าบุคคลเป็นระบบการปรับตัวระบบหนึ่ง ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์กับ สิ่งแวดล้อมทั้งภายในตนเองและภายนอกตลอดเวลา สิ่งแวดล้อมตามแนวคิดของรอยคือ ทุก สภาพการณ์หรือเหตุการณ์ที่อยู่รอบตัวบุคคล สิ่งแวดล้อมจัดเป็นตัวป้อนเข้าที่ส่งไปที่ระบบ การปรับตัว ซึ่งรอยได้จัดแบ่งสิ่งแวดล้อม ซึ่งเปรียบเสมือนสิ่งเร้าที่กระตุ้นให้บุคคลปรับตัว ออกมา เมื่อบุคคลมีการปะทะสัมพันธ์กับสิ่งเร้าหรือสิ่งแวดล้อม บุคคลจำเป็นต้องมีการปรับตัว ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม บุคคลมีวิธีการปรับตัวโดยการแสดงออกในพฤติกรรม 4 ด้าน คือ (Roy, 1976 ; อ้างถึงใน อรวรรณ เกิดพงษ์บุญโชติ, 2543 : 21)

1. พฤติกรรมการปรับตัวตามความต้องการทางด้านสรีระ (Physiologicalneeds) มีพื้นฐานมาจากความต้องการความมั่นคงทางด้านร่างกาย ซึ่งควบคุม ความต้องการพื้นฐานต่าง ๆ

2. พฤติกรรมการปรับตัวด้านอัตมโนทัศน์ (Self Concept) เป็นพฤติกรรม การปรับตัวเพื่อตอบสนองความต้องการความมั่นคงทางด้านจิตใจ ซึ่งเกิดจากความรู้สึกนึกคิด เกี่ยวกับตนเอง อันมีผลจากประสบการณ์และการเรียนรู้ ตลอดจนการปะทะความสัมพันธ์กับ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ผู้อื่น ความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับตนเองนี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับความคิด ความรู้สึก ความเข้าใจการปรับตัวต่อภาวะความกดดันต่าง ๆ การมองเห็นคุณค่าแห่งตน

3. พฤติกรรมการปรับตัวต่อบทบาทหน้าที่ (Role function) เป็นพฤติกรรมเพื่อการปรับตัวเพื่อสนองความต้องการและคงไว้ซึ่งความมั่นคงทางสังคม หรือการยอมรับของบุคคลอื่น ในสถานการณ์ใดก็ตามที่บุคคลไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทของตนได้ บุคคลจะต้องมีการปรับตัว เพื่อให้การแสดงบทบาทของตนเป็นไปอย่างปกติ

4. พฤติกรรมการปรับตัวด้านการพึ่งพาซึ่งกันและกัน (Interdependence)เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของบุคคลในอันที่จะคงไว้ ซึ่งความมั่นคงทางสังคม เนื่องจากคนเราต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ความพอเหมาะพอควรระหว่างการพึ่งตนเอง การพึ่งผู้อื่น และการให้ผู้อื่นได้พึ่งพามีส่วนช่วยให้เกิดความมั่นคงทางจิตใจและสังคม

4.3 สาเหตุของการปรับตัว

กันยา สุวรรณแสง (2530 : 526-527) สรุปหาสาเหตุของการปรับตัว ดังนี้

1. แรงขับและความต้องการในชีวิตของบุคคลมีความต้องการเป็นพื้นฐาน เช่น ความต้องการทางกาย และความต้องการทางจิตใจ ความต้องการทั้งสองนี้ทำให้เกิดแรงขับ เช่น เกิดความหิวเป็นแรงขับให้มนุษย์ดิ้นรนแสวงหาเพื่อสนองความยากของตน ถ้าเกิดอุปสรรคมาขัดขวาง สามารถสนองความต้องการ ไม่สามารถบำบัดความอยากได้ ร่างกายจะแสดงพฤติกรรมออกมาในรูปต่าง ๆ เพื่อให้คลายจากความกระวนกระวาย อันเนื่องมาจากความอยากพฤติกรรมที่แสดงออกมา เพื่อผ่อนคลายความทุรนทุรายนี้ เรียกว่า การปรับตัว

2. แรงกระตุ้นจากทางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็ว หรือการที่สิ่งแวดล้อมต้องเปลี่ยนแปลงไปทำให้คนมีปัญหาในการปรับตัวให้ทันตามสภาวะทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น ราคาสิ่งของแพงขึ้น แฟชั่นแต่งกาย การเป็นอยู่ การคมนาคม ความเจริญทางวัตถุต่างก็กระตุ้นให้มนุษย์วิ่งตามตลอดเวลาต้องตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของสังคม มีปัญหาเดินแถวกันมาให้แก้ตลอดเวลา ถ้าแก้ได้มีความสุขแต่ถ้าแก้ไม่ได้ก็เกิดความคับข้องใจ กระวนกระวายใจจึงหาทางปรับตัวโดยวิธีการต่าง ๆ นอกจากนี้มนุษย์ต้องอยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่ต้องอยู่ร่วมกันและต้องผูกพันกับผู้อื่น ฉะนั้น มนุษย์จึงต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางสังคมซึ่งตนเองอาศัยอยู่ โดยจะเห็นได้จากเมื่อเด็กรู้จักว่า บิดา มารดาอบรมให้มีพฤติกรรมแนวทางที่ตนว่าเหมาะสม และพยายามสร้างค่านิยมที่ตนเห็นว่าดีงาม โดยปลูกฝังให้แก่เด็กตั้งแต่เยาว์วัย และเมื่อเด็กโตเป็นผู้ใหญ่บุคคลอื่นในสังคมที่เกี่ยวข้องก็จะ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

เรียกร้องให้เขามีพฤติกรรมในรูปแบบต่าง ๆ ตามบรรทัดฐานของสังคม เช่น การศึกษา การประกอบอาชีพการแต่งงาน ข้อเรียกร้องจากสังคมดังกล่าว ก็เป็นแรงผลักดันที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อตัวบุคคลและต่อวิธีการในการปรับตัวเพื่อตอบสนองความเรียกร้องเหล่านั้น (นิภา นิธายายน, 2530 : 72-79)

3. เจตคติ ความสนใจ จุดหมายของชีวิตของตัวเองเปลี่ยนไปจึงจำเป็นต้องปรับพฤติกรรมจะเห็นได้ว่า จากแนวคิดการปรับตัวหรือการปรับเปลี่ยนข้างต้นนั้นส่วนใหญ่แล้วแนวคิดการปรับตัวจะเป็นแนวคิดทางจิตวิทยาเป็นส่วนใหญ่ แต่เมื่อเราต้องการนำการปรับตัวมาใช้ในลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นการปรับตัวของบุคคล หรือชุมชนเพื่อยอมรับกับสภาพสิ่งแวดล้อมทั้งทางสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป ก็เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งที่เราต้องเข้าใจในการปรับตัวทางสังคมและวัฒนธรรมด้วย โดยการปรับตัวทางสังคมและวัฒนธรรมนั้นก็จะมีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น การติดต่อทางวัฒนธรรม การผสมผสานทางวัฒนธรรม และการปรองดองเข้าหากันทางวัฒนธรรม

ดังนั้นจากการศึกษาแนวคิดการปรับเปลี่ยนและการปรับตัวข้างต้น ผู้วิจัยสรุปขอบข่ายของการปรับเปลี่ยนที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ การปรับเปลี่ยนทั้งสภาพทั้งภายในและภายนอกของบุคคลและชุมชน เพื่อพร้อมที่จะปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปโดยการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั่นเป็นการเปลี่ยนแปลงใน 2 มิติ คือ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของบุคคลหรือชุมชน อันเนื่องมาจากกระบวนการติดต่อทางวัฒนธรรมการผสมผสานทางวัฒนธรรม และการปรองดองเข้าหากันทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้น ๆ

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ซึ่งมนุษย์มีความพยายามที่จะเอาตัวรอดในสภาพแวดล้อมทางกายภาพ โดยการปรับตัวเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและปรับสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับความต้องการของบุคคลและสามารถปรับเปลี่ยนตัวเองให้เข้ากับผู้อื่นและสังคมในปัจจุบันได้ ผู้วิจัยนำเอาการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมเป็นแนวทางในการศึกษาการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของไทญ้อที่บ้านสา ตำบลคลองขาม อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

1. แนวการศึกษาการดำรงชาติพันธุ์และการดำรงอยู่ของวัฒนธรรม

แนวการศึกษาการดำรงชาติพันธุ์แกลด์นี่ (Gladney, 1991 ; อ้างถึงใน จักรพันธุ์ ขัดชุ่มแสง, 2543 : 22) ได้ศึกษาเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของมุสลิม "หุย" (Hui) ในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน โดยได้อภิปรายแนวการศึกษาการดำรงชาติพันธุ์ไว้ 4 แนว ดังต่อไปนี้

1. แนวการศึกษาของสตาลิน (The Chinese StalinistApproach)

เสนอบรรทัดฐาน 4 ข้อซึ่งใช้กำหนดความเป็นเชื้อชาติของพลเมือง อันประกอบไปด้วย

1.1 การใช้ภาษาเดียวกัน

1.2 การอยู่ในอาณาเขตเดียวกัน

1.3 การมีชีวิตทางเศรษฐกิจแบบเดียวกัน

1.4 การมีวัฒนธรรมอันเดียวกัน

2. แนวการศึกษาเชิงวัฒนธรรม (The cultural or Culturist Approach) เป็นแนวทางที่ใช้ศึกษาปรากฏการณ์ทางชาติพันธุ์ ซึ่งเราสามารถจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ได้จากลักษณะทางวัฒนธรรม เช่น ภาษา ศาสนา เศรษฐกิจ ภูมิลำเนา และลักษณะทางชีวภาพ-กายภาพ

3. แนวการศึกษาเชิงสถานการณ์ (The circumstantialist or Approach) โดยแนวทางการศึกษานี้เกิดขึ้นเพื่อโต้ตอบกับแนวการศึกษา ซึ่งให้ความสำคัญต่อลักษณะทางวัฒนธรรม แนวการศึกษานี้ชี้ว่าเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ได้รับอิทธิพลมาจากสถานการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองการปกครองแนวการศึกษาทั้ง 3 แนวทางนี้ แกลด์นี่ (Gladney) เห็นว่ายังไม่พอเพียงที่จะใช้อธิบายเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของมุสลิมหุย เพราะแต่ละแนวต่างมีข้อจำกัดในตัวของมันเองโดยถ้าใช้บรรทัดฐานของ Stalin มาเป็นกรอบอธิบายก็จะเกิดข้อขัดแย้งเนื่องจากมุสลิมหุยไม่ได้ใช้ภาษาเดียวกัน แต่จะใช้ภาษาพูดของถิ่นที่พวกเขาอาศัยอยู่ มุสลิมหุยไม่ได้อาศัยอยู่ในอาณาเขตเดียวกัน ส่วนข้อจำกัดของแนวการศึกษาเชิงวัฒนธรรม ก็ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากผู้วิจัยหลายทางว่าไม่สามารถกำหนดลักษณะวัฒนธรรมหลักที่เราจะนำไปจำแนกแยกแยะกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ออกจากกันได้

นอกจากนี้ แนวการศึกษาเชิงวัฒนธรรมยังมีข้อจำกัดถ้าจะนำไปศึกษาเปรียบเทียบข้ามวัฒนธรรม และมักมองข้ามประเด็นสำคัญไป เช่น การเกิดขึ้นของกลุ่มชาติพันธุ์ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ และการจัดระเบียบทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ ส่วนแนวทางการศึกษาเชิงสถานการณ์ก็มีข้อจำกัดหลายประการ อาทิ ไม่อาจให้คำตอบได้ว่าเหตุใดกลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่ม เช่น ชาวยิวในประเทศสเปนช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สองปฏิเสธที่จะ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ยอมละทิ้งเอกลักษณ์ทางชาติพันธ์ศาสนาของตน ทั้ง ๆ ที่ถ้าทำเช่นนั้นแล้วจะได้ผลประโยชน์ตอบแทนเป็นจำนวนมหาศาล ข้อจำกัดต่อไปคือ การศึกษาตามแนวสถานการณ์มักดึงเอากลุ่มชาติพันธุ์ออกจากขอบเขตของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และความสัมพันธ์ทางสังคม โดยละเลยต่อประเด็นที่ว่ากลุ่มชาติพันธุ์นั้นอาจได้รับการจำแนกแยกแยะโดยกลุ่มอื่น เพราะมีอยู่หลายกรณีที่นโยบายของรัฐบาลมีอิทธิพลในการกำหนดกลุ่มชาติพันธุ์ ข้อจำกัดอีกประการหนึ่งคือแนวการศึกษาเชิงสถานการณ์ไม่สามารถชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างความเข้าใจตัวเองในฐานะที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์กับบทบาทของรัฐในการแสดงให้เห็นเอกลักษณ์นั้น ๆ ไม่ว่าจะเป็นการให้สถานภาพความเป็นเชื้อชาติแก่กลุ่มชาติพันธ์ หรือในทางตรงกันข้าม รัฐอาจขัดขวางต่อการดำรงชาติพันธุ์ของกลุ่มโดยการไม่ยอมรับเอกลักษณ์ของกลุ่มนั้น ๆ เนื่องจากแนวการศึกษาที่กล่าวมามีข้อจำกัด Gladney จึงเสนอแนวทางการศึกษาใหม่ขึ้นมาเพื่อให้อธิบายเอกภาพและความหลากหลายของเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์

4. แนวการศึกษาเชิงเสวนา (The Dialogical Approach) การศึกษาการดำรงชาติพันธุ์โดยอาศัยแนวการศึกษานี้ แม้ว่าจะมีจุดสนใจอยู่ที่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและความสัมพันธ์ทางสังคม แต่มิติทางวัฒนธรรมก็ได้รับความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าจะเน้นแรกเลย โดย Gladney ชี้ว่า ลักษณะทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อย่างเช่น ภาษา ศาสนา การแต่งกาย และถิ่นที่อยู่อาศัย อาจเป็นคุณสมบัติแรกเริ่มได้ ถ้าลักษณะทางวัฒนธรรมดังกล่าวกลายเป็นเครื่องบ่งชี้พื้นฐานในการมีบรรพบุรุษร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ และเครื่องบ่งชี้พื้นฐานในการมีบรรพบุรุษร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ และเครื่องบ่งชี้ทางวัฒนธรรมที่ว่านี้มีความสำคัญต่อการดำรงชาติพันธุ์ของกลุ่มในกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ นอกจากนี้เขายังเพิ่มเติมว่าการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มชาติพันธุ์ไม่ใช่เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงของลักษณะทางวัฒนธรรม (Cultural Traits) แต่เกิดจากกระบวนการเชิงวิภาษที่เป็นผลมาจากความตึงเครียดซึ่งเกิดขึ้นระหว่างบริบททางสังคม และความหมายของวัฒนธรรมการเปลี่ยนแปลงมักได้รับแรงเสริมจากการเปลี่ยนแปลงที่รุนแรงในบริบททางการเมืองและเศรษฐกิจซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์นั้นดำรงอยู่แต่อย่างไรก็ตาม จากวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับ “การดำรงชาติพันธุ์” ที่กล่าวมาทั้งหมดสามารถสรุปได้ว่า นักมานุษยวิทยาพิจารณาปรากฏการณ์ดังกล่าวผ่านแนวการศึกษาที่สำคัญสองแนวคือ Theprimordialist Model และ The Circumstantialist Model สคูพิน (Scupin, 1998 : 340 ; อ้างถึงใน จักรพันธ์ ขัดชุ่มแสง, 2543 : 26)The primordialist model แนวการศึกษานี้เสนอว่า การรับรู้เรื่องการมีบรรพบุรุษร่วมกันมีภาษาและศาสนาร่วมกัน เป็นสิ่งที่ฝังแน่นอยู่ในการระลึกรู้ของสมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

โดยผ่านการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม (Enculturation) จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งกระทำดังกล่าวส่งผลให้สมาชิกมีความรู้สึกผูกพันแนบแน่นอยู่กับกลุ่มชาติพันธุ์ The Circumstantialist Model แนวการศึกษานี้ชี้ว่าสถานการณ์หรือกรณีแวดล้อมมีผลต่อการดำรงชาติพันธุ์ เช่น Barth เสนอว่า ถึงแม้กลุ่มชาติพันธุ์จะใช้ภาษาเป็นพรมแดนทางชาติพันธุ์เพื่อแสดงถึงเอกลักษณ์ของกลุ่ม แต่สมาชิกของกลุ่มดังกล่าวต้องเปลี่ยนภาษา ตลอดจนเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สังคม และการมีเมืองการปกครองเช่น การปรับตัวต่อช่องทางเศรษฐกิจบางประการในพหุสังคม โดยที่กลุ่มดังกล่าวอาจเน้นที่เอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่มีร่วมกัน เพื่อเป็นกลยุทธ์ในการเสริมสร้างความร่วมมือกับสมาชิกคนอื่น ๆ ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน

ดังนั้นจากการศึกษาการดำรงชาติพันธุ์สรุปได้ว่า การดำรงชาติพันธุ์ของมนุษย์สามารถจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งเป็น ตัวกำหนดชาติพันธุ์ของพลเมืองอันประกอบไปด้วย การใช้ภาษาเดียวกัน การอยู่ในอาณาเขตเดียวกัน การมีชีวิตทางเศรษฐกิจแบบเดียวกัน การมีวัฒนธรรมกันเดียวกัน มีการนับถือศาสนาเดียวกัน ซึ่งสามารถกำหนดลักษณะวัฒนธรรมของการดำรงไว้ทางชาติพันธุ์ การที่กลุ่มชาติพันธุ์ได้รับรู้เรื่องการมีบรรพบุรุษร่วมกัน เป็นสิ่งที่ฝังแน่นอยู่ในการระลึกของสมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันโดยผ่านการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งทำให้สมาชิกในกลุ่มเกิดความรู้สึกผูกพันแนบแน่นอยู่กับกลุ่มชาติพันธุ์

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาการดำรงชาติพันธุ์ เพื่อวิเคราะห์เกี่ยวกับการดำรงชาติพันธุ์ของกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง โดยสมาชิกในสังคมจะต้องรับเอาวัฒนธรรมที่เป็นมรดกทางสังคมและการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมนั้น ๆ เพื่อเป็นมรดกสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นตลอดไป โดยผู้วิจัยนำเอาการดำรงชาติพันธุ์ผ่านทางวัฒนธรรม นำมาเป็นแนวทางในการศึกษาการดำรงชาติพันธุ์ของชาวญ้อที่บ้านสา ตำบลคลองขาม อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

5. แนวการศึกษาการดำรงชาติพันธุ์และการดำรงอยู่ของวัฒนธรรม

การที่วัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งจะสามารถดำรงอยู่ได้ ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปนั้นทุกยุคทุกสมัยนั้น เอ็ดวาร์ด (Edward, 2002 ; อ้างถึงใน สนธยา พลศรี, 2545 :167) ได้กล่าวไว้ว่าวัฒนธรรมนั้นเปรียบได้กับทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งได้มาจากการเรียนรู้ของสังคมและสมาชิกของสังคมได้มีส่วนร่วมในการใช้สิ่งนั้น ๆ สมาชิกในสังคมจะต้องได้รับวัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคมและการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมนั้น ๆ เพื่อเป็น

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม MAHASARAKHAM UNIVERSITY

มรดกสืบทอดแก่ชนรุ่นต่อไป อย่างไรก็ตาม สุพัตรา สุภาพ (2543 : 51) ได้กล่าวไว้ว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นโดยมนุษย์ มนุษย์จะเป็นผู้สร้างและทะนุบำรุง ถ่ายทอด และเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมมนุษย์เป็นสัตว์ประเภทเดียวที่มีวัฒนธรรม มีวิธีการเรียนรู้รับช่วงสืบต่อกันมาได้และสร้างสรรค์เพิ่มเติมการที่มนุษย์สามารถสร้างวัฒนธรรมได้ดี ก็เพราะมนุษย์มีลักษณะทางกายและทางจิตใจเป็นพิเศษเหนือกว่าสัตว์ทั้งปวงและสิ่งนี้เองทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ วัฒนธรรมทำให้คนเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง วัฒนธรรมจึงมีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง มนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบกฎเกณฑ์วิธีในการปฏิบัติ การจัดระเบียบตลอดจนระบบความเชื่อ ค่านิยม ความรู้และเทคโนโลยีต่าง ๆ ในการควบคุมและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติอย่างไรก็ดี วัฒนธรรมที่จะมีต่อไปได้นั้นว่า วัฒนธรรมต้องมีหน้าที่สนองตอบต่อความต้องการของมนุษย์ องค์ประกอบต่าง ๆ ของวัฒนธรรมไม่ว่าประเพณีทุกประเพณีวัฒนธรรมทุกอย่าง ความคิดทุกความคิด ความเชื่อทุกความเชื่อ ต้องตอบสนองความจำเป็นหรือทำหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่ง มีหน้าที่ที่ต้องทำหรือเป็นตัวแทนของส่วนที่ขาดเสียไม่ได้ในวัฒนธรรมนั้น ๆ

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2531 : 53-54) ซึ่งสอดคล้องกับงามพิศ สงวนสัตย์ (2532 : 33-44) ได้กล่าวถึงการคงอยู่ของวัฒนธรรมว่า สิ่งใดที่คนในสังคมให้การยอมรับยึดถือปฏิบัติทำการสืบทอดต่อให้คนรุ่นหลังอย่างต่อเนื่อง ย่อมเป็นเครื่องพิสูจน์ว่าสิ่งนั้นมีคุณค่า เป็นที่น่าปรารถนา เป็นเครื่องนับที่มีคุณค่า และความจำเป็นของสิ่งนั้นที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตจนกลายเป็นสิ่งที่ต้องสืบทอดให้คนรุ่นต่อไปได้รักษาเอาไว้

อมรา พงศาพิชญ์ (2533 : 23-34) ได้กล่าวถึงการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมว่า เมื่อวัฒนธรรมกลายเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ผ่านการยอมรับของสังคมมาช่วงระยะเวลาหนึ่ง-โดยระหว่างนั้นอาจเกิดการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพของสังคม แต่ยังคงมีการสืบทอดผ่านคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นวัฒนธรรมจะดำรงอยู่ได้จึงต้องเป็นสิ่งที่สังคมต้องเรียนรู้ และรับช่วงการสืบทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นก่อน การที่คนในสังคมเห็นพ้องต้องกันว่าอะไรควรยึดถือหรือควรประพฤติปฏิบัติ โดยทั่วไปมักยึดหลักใหญ่ ๆ ที่ถือเป็นข้อตกลงร่วมกันของคนในสังคม หากพบว่าวัฒนธรรมสอดคล้องกับบรรทัดฐาน หรือค่านิยมของคนในสังคมช่วงเวลานั้น การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมจะพบว่าลักษณะบางประการของวัฒนธรรมได้มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามการเวลา แต่บรรทัดฐาน ค่านิยมที่เป็นหลักใหญ่ ๆ ที่ใช้เป็นกฎเกณฑ์หรือแนวทางในการประพฤติปฏิบัติสำหรับคนในสังคมจะยังคงไม่เปลี่ยนแปลงไป

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

จำนง อดิวัฒนสิทธิ์ และคณะ (2540 : 22-23) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า การที่วัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งจะสามารถดำรงอยู่ได้ในชุมชนหรือสังคมใดนั้น แสดงว่าวัฒนธรรมนั้นได้รับการตัดสินใจจากคนในชุมชนหรือในสังคมนั้นแล้วว่าเป็นสิ่งที่ให้คุณค่ามีประโยชน์ จึงได้รับการยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติ รวมถึงความคิด ความเชื่อ วัตถุ หรือสิ่งใด ๆ ที่คนในสังคมได้สร้างขึ้น สะสมไว้ ทำการถ่ายทอด หมั่นปรับปรุงเรื่อยมาจนสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในสังคมนั้นจนกลายเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิต

ดังนั้นวัฒนธรรมใดจะสามารถดำรงอยู่ในสังคมนั้นได้นั้น จะต้องประกอบด้วย

1. วัฒนธรรมนั้นได้รับการยกย่องว่าเป็นมรดกทางสังคมที่มีคุณค่าน่าสะสม มีประโยชน์กับคนในสังคม สอดคล้องกับวิถีชีวิตหรือแนวทางในการปฏิบัติ เป็นสิ่งที่คนรุ่นก่อนสร้างขึ้นและมุ่งถ่ายทอดให้คนรุ่นต่อไป

2. วัฒนธรรมนั้นจะต้องมีการปรับปรุง หากวัฒนธรรมที่คนรุ่นต่อมารับเอาไว้เพียงเป็นมรดก มีแต่รักษาไว้หรือไม่ปรับปรุงปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบันหรือยุคสมัยวัฒนธรรมนั้นย่อมไม่มีความเจริญงอกงาม อาจเสื่อมความนิยมหรือสูญเสียไปในที่สุด

3. วัฒนธรรมนั้นต้องได้รับการถ่ายทอด เพื่อให้คนรุ่นต่อไปได้รับช่วงการสืบทอด และเผยแผ่ให้แพร่หลายเพื่อให้วัฒนธรรมนั้นสืบทอดต่อเนื่องกันไม่ขาดตอน และคงอยู่ในสังคมเรื่อยไป

นอกจากการค้นคว้าจากเอกสารทางวิชาการและหน่วยงานต่าง ๆ แล้ว ผู้วิจัยยังได้ศึกษาวิธีการดำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมจากการค้นคว้างานวิจัยต่าง ๆ โดยผู้วิจัยได้นำมาสรุปเป็นประเด็น ซึ่งจากการศึกษาทำให้ผู้วิจัยทราบว่า การที่จะให้บุคคลดำรงรักษาสิ่งใดสิ่งหนึ่งไว้ได้นั่น ก็ย่อมขึ้นอยู่กับกระบวนการในการดำรงอัตลักษณ์หรือกระบวนการในการถ่ายทอดด้วย ในที่นี้จะขอแบ่งกระบวนการในการดำรงรักษาอัตลักษณ์หรือกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมไว้ 3 ประเภท คือ

1. การดำรงอัตลักษณ์โดยผ่านกระบวนการศึกษา
2. ดำรงอัตลักษณ์โดยผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม
3. การดำรงอัตลักษณ์โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม

โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การดำรงอัตลักษณ์โดยผ่านกระบวนการศึกษา

1.1 การดำรงอัตลักษณ์โดยผ่านกระบวนการศึกษา ระบบการศึกษาจะ

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร NAKHON PATHOM RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

เป็นเครื่องมืออันสำคัญที่รัฐบาลใช้ เพื่อดำรงรักษา รวมทั้งการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ของชาติขึ้นมาใหม่ ระบบการศึกษาควรได้ชี้นำให้เยาวชนเห็นคุณคาของเอกลักษณ์ที่ดี และโน้มน้าวจิตใจให้ดำรงรักษาเอกลักษณ์เหล่านั้นไว้ ในระบบการศึกษานั่นจะมีรูปแบบการถ่ายทอดวัฒนธรรมใน 2 รูปแบบ คือ 1) การถ่ายทอดวัฒนธรรมในระบบโรงเรียน 2) การถ่ายทอดวัฒนธรรมแก่บุคคลทั่วไป ดังนี้

1.1.1 การถ่ายทอดวัฒนธรรมในระบบโรงเรียน เป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่นักเรียน นักศึกษาที่กำลังศึกษาอยู่ในระบบโรงเรียนเป็นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเนื้อหาด้านวัฒนธรรมภายในกรอบของหลักสูตรโรงเรียนแต่ละระดับ ซึ่งมีกลุ่มบุคคลหรือหน่วยงานผู้สร้างหลักสูตรเป็นผู้กำหนดวัตถุประสงค์เนื้อหา แนวทางจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ตลอดจนการวัดและประเมินผลการถ่ายทอด หน่วยงานผู้สร้างหลักสูตรอาจเป็นหน่วยงานระดับกรม หรือระดับต่ำลงมา แม้แต่โรงเรียนก็สามารถสร้างหลักสูตรขึ้นใช้ได้แต่ยังอยู่ภายในกรอบของหลักสูตรที่หน่วยงานระดับสูงขึ้นไปกำหนดไว้ การถ่ายทอดวัฒนธรรมและการดำรงอัตลักษณ์ในรูปแบบนี้เป็นการอิงอำนาจเบื้องบน ลักษณะเป็นทางการและกลุ่มเป้าหมายที่รับการถ่ายทอดส่วนใหญ่มีลักษณะต่าง ๆ ใกล้เคียงกัน เช่น อายุ ประสบการณ์ความสนใจ ฯลฯ โดยที่การถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นในระบบโรงเรียน ต้องอยู่ในขอบเขตของหลักสูตรที่หน่วยงานระดับสูงสร้างขึ้น ดังนั้น ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น มีขั้นตอนสำคัญที่ผู้ถ่ายทอดจะต้องทำคือ นำหลักสูตรกลางหรือนิยมเรียกว่า หลักสูตรแม่บทมาวิเคราะห์ เพื่อพิจารณาว่าหลักสูตรแม่บทได้กำหนดเรื่องเดียวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นที่โรงเรียนจะนำมาถ่ายทอดไว้แล้วหรือไม่ ถ้าได้กำหนดไว้แล้ว มีมากน้อยเพียงใดและอย่างไร ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์หลักสูตรแม่บทจะช่วยให้สามารถตัดสินใจการพัฒนาหลักสูตรเพื่อการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมการพัฒนาหลักสูตรเพื่อการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นของโรงเรียนอาจทำให้ใน 4 ลักษณะตามแนวปฏิบัติในเรื่องการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นที่กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดไว้คือ

1.1.2 ปรับกิจกรรมการถ่ายทอดหรือกิจกรรมเสริม ดำเนินการในกรณีที่หลักสูตรแม่บทได้กำหนดคำอธิบายรายวิชา เนื้อหาสาระ จุดประสงค์ สื่อ คาบเวลาเรียน ไว้สมบูรณ์ตรงกับความต้องการของท้องถิ่นและโรงเรียนแล้ว โรงเรียนเพียงแต่ปรับกิจกรรมเพื่อทำให้ผู้เรียนบรรลุผลตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

1.1.3 ปรับหรือเพิ่มเติมรายละเอียดเนื้อหา ดำเนินการในกรณีหลักสูตรแม่บทได้กำหนดจุดประสงค์ สื่อ คาบเวลาเรียนไว้เหมาะสมแล้ว แต่โรงเรียนต้องการเพิ่ม ลด ปรับ รายละเอียดเนื้อหาหรือหัวข้อจากคำอธิบายของกลุ่มประสบการณ์ หรือคำอธิบายรายวิชา ให้ตรงตามรายละเอียดของวัฒนธรรมที่เลือกสรรมา

1.1.4 การพัฒนาสื่อการเรียนการสอน หรืออาจเรียกว่าสื่อการถ่ายทอดวัฒนธรรม ดำเนินการในกรณีหลักสูตรแม่บทได้กำหนดจุดประสงค์ สื่อ คาบเวลาเรียนไว้เหมาะสมตามความต้องการของท้องถิ่นและโรงเรียน แต่โรงเรียนยังขาดสื่อที่เหมาะสมต่อการถ่ายทอดวัฒนธรรม โรงเรียนจึงพัฒนาสื่อขึ้นใหม่ซึ่งอาจเป็นหนังสือส่งเสริมการอ่านหนังสืออ่านเพิ่มเติม แบบฝึกหัด คู่มือครู เป็นต้น

1.1.5 การจัดทำเนื้อหาวิชา/รายวิชาใหม่ ดำเนินการในกรณีที่หลักสูตรมิได้กำหนดเรื่อเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่ท้องถิ่นและโรงเรียนต้องการถ่ายทอดไว้เลยโรงเรียนจำเป็นต้องสร้างหลักสูตรเกี่ยวกับวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งที่ต้องการถ่ายทอดไว้เลย โรงเรียนจำเป็นต้องสร้างหลักสูตรเกี่ยวกับวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งที่ต้องการถ่ายทอดขึ้นใหม่ ทั้งนี้จะต้องระบุแนวการจัดกิจกรรมการถ่ายทอดเนื้อหาและจุดประสงค์ไว้ให้ครบถ้วนตามลักษณะการเขียนคำอธิบายเนื้อหาวิชา/รายวิชา

1.2 การถ่ายทอดวัฒนธรรมแก่บุคคลทั่วไป การถ่ายทอดวัฒนธรรมและการดำรงเอกลักษณ์ตามรูปแบบนี้ เป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่เยาวชนและประชาชนทั่วไปที่อยู่นอกระบบโรงเรียน ซึ่งมีลักษณะภูมิหลังแตกต่างกันหลายด้าน ดังนั้นการถ่ายทอดตามรูปแบบนี้ จึงต้องมีลักษณะยืดหยุ่นไปตามกลุ่มผู้รับการถ่ายทอด และโดยที่ไม่มีระบบราชการหรือระบบโรงเรียนเป็นกรอบให้กลุ่มเป้าหมายปฏิบัติการถ่ายทอดวัฒนธรรมตามรูปแบบนี้ จึงต้องใช้มนุษย์สัมพันธ์ ดังนี้

1.2.1 สร้างความรู้ คือการให้กลุ่มเป้าหมายได้มีความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ต้องการถ่ายทอด ด้วยการแนะนำและให้รายละเอียดเกี่ยวกับวัฒนธรรม

1.2.2 สร้างความรู้สึกในทางบวก คือ การให้กลุ่มเป้าหมายเกิดความตระหนักเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น จนเกิดความรู้สึกชอบ เพื่อให้เกิดต้องการอนุรักษ์หรือพัฒนาในขั้นต่อไป โดยอาจจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การอภิปรายกลุ่มย่อย ทัศนศึกษา การวิเคราะห์ปัญหา ฯลฯ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

1.2.3 เปิดโอกาสให้ตัดสินใจ คือ การให้กลุ่มเป้าหมายได้มีโอกาสใช้หรือร่วมกิจกรรมด้านวัฒนธรรม เพื่อให้เห็นประโยชน์ เห็นคุณค่าในด้านต่าง ๆ กลุ่มเป้าหมายจะตัดสินใจยอมรับวัฒนธรรมท้องถิ่นซึ่งอาจเป็นการนำไปใช้ปฏิบัติหรืออนุรักษ์พัฒนา ผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมจะเป็นผู้ให้การช่วยเหลือแนะนำให้กลุ่มเป้าหมายได้ร่วมกิจกรรมด้านวัฒนธรรมอย่างถูกต้องเหมาะสม

1.2.4 ย้ำการตัดสินใจ เป็นการให้กลุ่มเป้าหมายได้รับข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นเพิ่มเติม เพื่อเป็นการย้ำการตัดสินใจยอมรับวัฒนธรรมไปใช้ปฏิบัติหรืออนุรักษ์ พัฒนานั้นถูกต้องดีแล้ว และรวมถึงการเสริมแรงเป็นระยะ ๆ หลังจากได้ถ่ายทอดวัฒนธรรมกลุ่มเป้าหมายรับไปใช้หรือปฏิบัติแล้ว เพื่อให้เกิดพฤติกรรมที่คงทนถาวรจากขั้นตอนการถ่ายทอดดังกล่าวจะเห็นได้ว่า จะต้องมีการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ถ่ายทอดกับผู้รับการถ่ายทอด มีการกระตุ้นให้เกิดความสนใจวัฒนธรรมก่อน แล้วจึงจะเริ่มถ่ายทอดวัฒนธรรม ซึ่งแตกต่างจากการถ่ายทอดโดยอิงระบบราชการที่สามารถดำเนินการได้ทันทีตามที่หน่วยงานเบื้องสูงกำหนด แต่มีข้อสังเกตว่าการถ่ายทอดวัฒนธรรมตามรูปแบบนี้ มักจะประสบผลสำเร็จ ถ้าผู้ถ่ายทอดสามารถปฏิบัติ แต่ละขั้นตอนอย่างได้ผลดี อย่างไรก็ตาม ลักษณะการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นแก่บุคคลทั่วไปที่เหมาะสม ได้แก่ การดำเนินงานในรูปโครงการการจัดการรณรงค์ การจัดนิทรรศการ การจัดการแสดง รวมทั้งการเผยแพร่โดยใช้สื่อมวลชนในแขนงต่าง ๆ ในระดับท้องถิ่น ศิลปินพื้นบ้าน ซึ่งกิจกรรมแต่ละอย่างต้องดำเนินการอย่างมีระบบ มีขั้นตอน โดยกระบวนการวางแผนที่ดี

6. การดำรงอัตลักษณ์โดยผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมหรือสังคมกรณ์

ราชบัณฑิตยสถาน (2524 : 370) ได้ให้ความหมาย กระบวนการขัดเกลาทางสังคมคือ กระบวนการทางสังคมกับจิตวิทยา ซึ่งมีผลทำให้บุคคลมีบุคลิกภาพตามแนวทางที่สังคมต้องการ เด็กที่เกิดมาจะต้องได้รับการอบรมสั่งสอนให้มีความเป็นคนโดยแท้จริง สามารถอยู่ร่วมกันและมีความสัมพันธ์กับคนอื่นได้อย่างราบรื่น กระบวนการขัดเกลาทางสังคมจะเริ่มต้นตั้งแต่บุคคลถือกำเนิดมาในโลก ตัวแทนสำคัญของสังคมที่ทำหน้าที่ในเรื่องนี้ ได้แก่ ครอบครัว กลุ่ม เพื่อน โรงเรียน มหาวิทยาลัย ศาสนา ตลอดจนสื่อมวลชนต่าง ๆ โดยทางตัวแทนเหล่านี้บุคคลจะได้ทราบคุณธรรม คุณค่า และอุดมคติที่สังคมยึดมั่น จะได้เรียนรู้บรรทัดฐานและขนบธรรมเนียมประเพณีที่ใช้อยู่ในสังคม จิตใจของบุคคลจะได้รับการขัดเกลาให้ยึดมั่นในหลักศีลธรรมของสังคม และพร้อมที่จะใช้ชีวิตในแนวทางที่สังคมต้องการการขัดเกลาทางสังคม เกิดขึ้นทั้งโดยจงใจและไม่จงใจ โดยจงใจ เช่น การอบรมสั่งสอนโดยพ่อแม่และ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ครูอาจารย์ โดยไม่จงใจ เช่น การเรียนรู้หรือเอาอย่างการกระทำของเพื่อนฝูง หรือตัวละคร ในนวนิยายที่เผยแพร่ทางสื่อมวลชน

อุทัย หิรัญโต (2519 : 165) ได้อธิบาย "สังคมกรณ์" ว่า คนเราเมื่อคลอดออกจากครรภ์มารดา ถือได้ว่า เป็นเพียงสัตว์ชั้นสูงชนิดหนึ่งเท่านั้น หากทอดทิ้งไว้อย่างโดดเดี่ยว ไม่ให้มีการปะทะสังสรรค์ทางสังคม คน ๆ นั้นจะมีลักษณะทางร่างกายเท่านั้นที่จะเป็นมนุษย์ ส่วนจิตใจ ความรู้สึกนึกคิด หาเป็นมนุษย์ไม่ แต่ถ้าบุคคลนั้นได้รับความเลี้ยงดูมาในหมู่คน ได้รับการอบรมสั่งสอน ปลูกฝังวัฒนธรรม เขาก็จะมีสภาพเป็นมนุษย์ กระบวนการปลูกฝังวัฒนธรรมให้บุคคลเป็นสมาชิกของสังคมอย่างเต็มภาคภูมิใจนี้เรียกว่า สังคมกรณ์ กล่าวอีกนัยหนึ่ง สังคมกรณ์เป็นวิธีการที่จะช่วยให้มนุษย์ปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้ และดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้ สังคมกรณ์เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการปลูกฝังความประพฤติระบบคุณค่า และวิธีที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ ตามที่สังคมยอมรับนับถือ อย่างไรก็ดี มีข้อสังเกตว่า แม้ในประเทศเดียวกันหรือเมืองเดียวกัน กระบวนการต่าง ๆ ในการทำคนให้เป็นคนดี ขึ้นอยู่กับเศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนวัฒนธรรมของบุคคลแต่ละกลุ่มในทางสังคมวิทยาถือว่าบุคคลทุกคนจะต้องผ่านกระบวนการสังคมกรณ์มาตั้งแต่เริ่มคลอดออกมาเป็นทารก จึงจะดำรงชีวิตอยู่ในสังคมมนุษย์ได้ กลุ่มแรกที่ทำหน้าที่สังคมกรณ์ ก็คือ ครอบครัว เมื่อเด็กเจริญเติบโตขึ้นต้องติดต่อสังสรรค์กับบุคคลหรือต้องเข้าโรงเรียน เข้ามหาวิทยาลัย องค์การนั้น ๆ ก็ทำหน้าที่สังคมกรณ์ให้ด้วย สังคมกรณ์หรือการปลูกฝังวัฒนธรรมให้บุคคลเป็นสมาชิกของสังคมโดยสมบูรณ์ในทางสังคมวิทยาถือว่า มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง หากมนุษย์ขาดสังคมกรณ์มนุษย์จะไม่เป็นมนุษย์ สังคมกรณ์นั้นส่วนใหญ่อยู่ที่การถ่ายทอดวัฒนธรรมโดยได้เรียนรู้จากบุคคลหนึ่งไปอีกบุคคลหนึ่ง ทั้งนี้ เพราะวัฒนธรรมมิใช่สิ่งที่มีขึ้นเองโดยกำเนิด หรือสืบมรดกกันทางสายโลหิตได้ บุคคลในชั่วอายุหนึ่งจะต้องเรียนรู้วัฒนธรรมด้วยตนเอง แล้วจึงสอนคนรุ่นหลังให้ปฏิบัติตามอีกทีหนึ่ง รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ซึ่งอาจเกิดขึ้นในระยะที่ตนมีชีวิตอยู่อย่างไรก็ดี เราอาจพิจารณาสังคมกรณ์ของบุคคลได้สองทาง คือ

1. พิจารณาทางด้านชุมชน สังคมกรณ์ในด้านนี้ได้แก่วิธีการ ซึ่งทำให้บุคคลรับเอาวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ มาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันของผู้นั้น

2. พิจารณาทางด้านส่วนบุคคล สังคมกรณ์เป็นวิธีการ เพื่อให้คนนั้นเป็นคนโดยสมบูรณ์การที่สมาชิกในสังคมหนึ่งคนใดจะเป็นอย่างไรในสังคมที่เขาเป็นสมาชิกอยู่นั้น ก็ขึ้นอยู่กับผู้ที่ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้วิถีชีวิตตั้งแต่สมัยเด็กเป็นต้นมา ซึ่งการอบรมสั่งสอนอาจจะเป็นได้ทั้งทางตรงหรือทางอ้อม เพื่อให้สมาชิกในสังคมได้รับเอา

ค่านิยม ภาษา วัฒนธรรม และพฤติกรรมต่าง ๆ ตามที่สังคมต้องการและผู้ที่ทำหน้าที่ทางสังคม ดังกล่าว ก็คือ ตัวสังคมเอง ซึ่งในสังคมก็มีหลายกลุ่มหรือหลายสถาบันที่ทำหน้าที่เป็นตัวแทน ของกระบวนการอบรมนี้ ซึ่งอาจแยกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 5 คือ ครอบครัวกลุ่มเพื่อน โรงเรียน กลุ่มอาชีพ และสื่อมวลชน (สากล จริยวิทยานนท์, 2528 : 41) ดังนั้น การที่จะดำรง เอกลักษณ์หรือการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมนั้นกระบวนการสังคมปกรณ์ก็เป็นกลไกสำคัญ กลไกหนึ่งที่ช่วยในการดำรงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมไว้ได้ โดยการดำรงเอกลักษณ์ใน ลักษณะผ่านสังคมปกรณ์นั่น จะค่อนข้างแตกต่างจากการดำรงเอกลักษณ์โดยผ่านระบบ การศึกษา เนื่องจากกระบวนการสังคมปกรณ์นั้น ไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นหน่วยงานทาง การศึกษาที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมเท่านั้น แต่จะเป็นสถาบันต่าง ๆอาทิ ครอบครัว ชุมชน สื่อมวลชน ฯลฯ ก็สามารถที่จะถ่ายทอดวัฒนธรรมให้กับบุคคลได้ทั้งสิ้นและที่สำคัญ การดำรง เอกลักษณ์ผ่านกระบวนการสังคมปกรณ์นั่น จะไม่มีเกณฑ์ในการประเมินไม่มีตัวชี้วัดที่แน่ชัด และอาจจะเป็นการขัดเกลาโดยรู้ตัวและไม่รู้ตัวก็ได้ ซึ่งการถ่ายทอดและการดำรงเอกลักษณ์ อย่างไม่รู้ตัวนั้น ก็คือ การซึมซับรับแบบแผนประเพณีมาปฏิบัติ หรือการดูแบบอย่างจากตัว แบบต่าง ๆ ที่เราชื่นชอบ โดยสิ่งต่าง ๆ จะค่อย ๆ หล่อหลอมให้บุคคลรับมาปฏิบัติ การใช้ กระบวนการสังคมปกรณ์นั้น จึงเป็นกลไกหนึ่งที่ช่วยให้บุคคลสามารถดำรงเอกลักษณ์และ ถ่ายทอดวัฒนธรรมของตนหรือของท้องถิ่นเอาไว้ได้

3. การดำรงอัตลักษณ์โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม

กระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม หรือการเรียนรู้วัฒนธรรม หมายถึง การเรียนรู้วัฒนธรรมตลอดชีวิตของตน ตั้งแต่เกิดจนตาย รวมถึงการพัฒนาตัวตน หรือการ พัฒนาบุคลิกภาพของคน จนคนแต่ละคนกลายเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม และคนแต่ละรุ่นจะ ถ่ายทอดวัฒนธรรมไปยังอีกรุ่นหนึ่งต่อเนื่องไปเรื่อย ๆเมื่อแรกเกิด โดยทั่วไปมนุษย์จะมี ลักษณะทางกายภาพ ชีวภาพที่พร้อมจะเรียนรู้วัฒนธรรม โดยการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การ กระทำระหว่างวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม ปัจเจกชนจะสามารถกลายเป็น มนุษย์อย่างสมบูรณ์ได้ โดยการเรียนรู้วัฒนธรรม ซึ่งหมายถึงการเรียนรู้ทักษะต่าง ๆ เช่น บรรทัดฐานทางสังคม ค่านิยม ความคิด และพฤติกรรมต่าง ๆ ที่ยอมรับกันโดยสังคมนั้น ๆ บางครั้งในหนังสือหลายเล่มให้ความหมายของคำว่า “Enculturalization”และ “Socialization” ในลักษณะที่ใกล้เคียงกัน แต่จุดต่างทั้งสองคำก็มีคือ “Socialization” จะเน้นกระบวนการขัด เกลาให้บุคคลรู้ระเบียบของสังคม รู้แบบแผนในการดำเนินชีวิตในสังคม และกระบวนการ ถ่ายทอดก็อาจถ่ายทอดจากรุ่นเดียวกันก็ได้ จากบุคคลที่เป็นตัวแบบใดก็ได้ ที่สามารถมีอิทธิพล

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ต่อบุคคล แต่ "Enculturalization" จะเป็นกระบวนการถ่ายทอดในเชิงวัฒนธรรม ระเบียบแบบแผน ประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอด ซึ่งเป็นการถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่งนอกจากนี้ในการดำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมนั้น ส่วนสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้ชุมชนนั้นรักษาและดำรงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นตนไว้ได้นั้น บุคคล กลุ่มคนในชุมชนจำเป็นที่จะต้องมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความยึดมั่นผูกพันต่อกลุ่มอย่างแน่นแฟ้น มีความสามัคคีในการที่จะช่วยกันรักษา หวงแหนและดำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตน เพราะถ้าชุมชนใดมีความอ่อนแอ ผู้นำอ่อนแอ การที่จะพยายามรักษาเอกลักษณ์ของท้องถิ่นก็คงเป็นไปได้ยาก ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอกล่าวแนวคิดเกี่ยวกับการยึดมั่นผูกพันต่อกลุ่ม อย่างพอสังเขป เพื่อที่จะได้เป็นแนวคิดเสริมต่อแนวคิดในการดำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม (อ้อยฤดี สันทร, 2533 : 12-45)

สรุปได้ว่า วัฒนธรรมไม่ได้มีขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป โดยตนเองอย่างโดดเดี่ยว การดำรงอยู่ของวัฒนธรรมใด ๆ นั้นมนุษย์มีส่วนสำคัญ ในการประดิษฐ์คิดค้น ต่อเติมเสริมแต่ง สร้างสรรค์พัฒนาปรับปรุง ในส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรมยังคงดำเนินต่อไปได้(อุทัย หิรัญโต. 2513 : 41) ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาการดำรงอยู่ของวัฒนธรรม เพื่อวิเคราะห์เกี่ยวกับการดำรงอยู่ของกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง โดยสมาชิกในสังคมจะต้องรับเอาวัฒนธรรมที่เป็นมรดกทางสังคมและการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมนั้น ๆเพื่อเป็นมรดกสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นโดยแท้จริงแล้ว วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมาและมีผลต่อการดำเนินชีวิตรวมทั้งเป็นแนวทางการขัดเกลาทางสังคมซึ่งมีวิธีการในการอบรมสั่งสอนชี้แนะได้ถูกวิธีแก่เยาวชน สมควรยกย่องเป็นมรดกทางสังคม ควรได้รับการปรับปรุงให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน สามารถเผยแผ่ให้แพร่หลายไม่ขาดตอนและดำรงอยู่ในสังคมตลอดไป ผู้วิจัยนำเอา การดำรงอยู่ทางวัฒนธรรม เป็นแนวทางในการศึกษาการดำรงอยู่ทางวัฒนธรรมของไทญ้อบ้านสา เพื่อเป็นแนวทางในการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้อัตลักษณ์ชุมชน และสืบทอดสู่คนรุ่นหลังต่อไป

7. แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้

ความรู้ของมนุษย์มิใช่เป็นคุณสมบัติของปัจเจกชน หากแต่เป็นกระบวนการทางสังคมมนุษย์ในระดับปัจเจกแม้จะมีการรับรู้จากภายนอกที่มากระทบในลักษณะของรูป รส กลิ่น เสียงก็ตาม แต่การแปลความหมายหรือให้คุณค่าต่อสิ่งที่มากระทบนั้นจะต้องผ่านกรอบวัฒนธรรมซึ่งเป็นตัวกลั่นกรองสิ่งที่รู้ และกรอบวัฒนธรรมนี่เองเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ (สมศรี จินะวงษ์, 2544 : 67) การทำความเข้าใจประสบการณ์การเรียนรู้ด้านอัตลักษณ์ชุมชน เป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้วิจัยจะต้องศึกษาค้นคว้าหาคำอธิบายถึงการเรียนรู้ และ

กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อที่ผู้วิจัยจะได้นำความรู้ความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวมา สังเคราะห์และวิเคราะห์ถึงองค์ประกอบ ปัจจัยและวิธีการสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน และเพื่อการเชื่อมโยงถึงองค์ประกอบและวิธีการถ่ายความรู้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้อัตลักษณ์ชุมชน ผ่านเครือข่ายญ้อตำบลคลองขาม อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ ในลำดับต่อไป

7.1 ความหมายของการเรียนรู้

การเรียนรู้ โดยทั่วไปหมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ถาวรหรือค่อนข้างถาวรอันเป็นผลมาจากการรับรู้และประสบการณ์หรือการฝึกอบรม ดังที่บาร์เกอร์ (Barker, 1994 : 2)ได้กล่าวว่าการเรียนรู้เป็นผลของการได้รับประสบการณ์ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่มั่นคง ซึ่งสอดคล้องกับชูล (Shuell, 1991 : 2) ที่กล่าวไว้ว่า การเรียนรู้หมายถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือความสามารถให้เป็นไปตามที่กำหนดอย่างคงทนถาวร ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้เกิดจากการปฏิบัติหรือจากประสบการณ์ในรูปแบบอื่นๆ และ คิมเบิลและการ์เมอซี่ (Kimble and Garmezy, 1963) กล่าวว่า การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ถาวร โดยเป็นผลมาจากการฝึกฝนเมื่อได้รับการเสริมแรงมิใช่เป็นผลมาจากการตอบสนองทางธรรมชาติที่เรียกว่าปฏิกิริยาสะท้อน (Reflex) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเกิดจากการเรียนรู้นั้น บลูม (Bloom, 1984) ได้อธิบายว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะเกิดได้ใน 3 ลักษณะ คือ 1) การเปลี่ยนแปลงทางด้าน ความรู้ ความเข้าใจ และความคิด (Cognitive Domain) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสมองเมื่อบุคคลได้เรียนรู้เกี่ยวกับข้อมูลใหม่ สาระใหม่ จะทำให้บุคคลเกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งนั้นได้ดียิ่งขึ้น 2)การเปลี่ยนแปลงทางด้านอารมณ์ ความรู้สึกทัศนคติ และค่านิยม (Affective Domain) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของบุคคลที่เกิดขึ้นทางด้านอารมณ์ จิตใจ ตลอดจนความสนใจ ความเชื่อ ทัศนคติ การยอมรับ และค่านิยมที่มีต่อสิ่งที่ได้เรียนรู้และ 3) การเปลี่ยนแปลงทางด้านทักษะและความชำนาญ (Psychomotor Domain) หมายถึง การที่บุคคลเกิดความรู้ความเข้าใจ เกิดทัศนคติและความสนใจในสิ่งที่ได้เรียนรู้แล้วได้นำเอาสิ่งที่เรียนรู้ไปปฏิบัติจนเกิดเป็นทักษะและความชำนาญมากขึ้นการใช้เทคนิควิธีการในการเรียนรู้เพื่อให้บรรลุถึงจุดประสงค์ทั้ง 3 ประการข้างต้นดังกล่าวนั้น ควรมีวิธีการเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ โดยอาจใช้รูปแบบต่างๆ เช่น ใช้การบรรยายหรือการอธิบายโดยใช้บุคคล การให้ผู้เรียนได้ค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองโดยมีผู้อำนวยกระบวนการเรียนรู้ (Facilatator) เป็นผู้แนะนำแหล่งความรู้ ส่วนวิธีการเพื่อสร้างเจตคติ ควรใช้วิธีการให้เกิดประสบการณ์ตรง เช่น การเห็นตัวอย่าง เพื่อให้ผู้เรียนได้รู้จักคิดและเลือกใช้เหตุผล เลือกปฏิบัติ

ด้วยตนเอง และสำหรับวิธีการเพื่อสร้างทักษะควรใช้วิธีการให้ผู้เรียนได้ฝึกฝน ปฏิบัติด้วย
ตนเองจึงจะสามารถสร้างทักษะขึ้นได้จากเทคนิควิธีการเรียนรู้เพื่อให้บรรลุถึงจุดประสงค์
ดังกล่าวข้างต้น

การเรียนรู้นั้น นอกจากหมายถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ยังหมายถึงการแสวงหา
และการจัดเก็บข้อมูล ข้อเท็จจริง เพื่อนำออกมาใช้ได้อย่างเหมาะสมในสถานการณ์ใหม่
(นารีรัตน์ รักวิจิตรกุล, 2545 : 61-62 ; สมคิด อิสระวัฒน์, 2543 : 82) แนวคิดที่สำคัญเกี่ยวกับ
การเรียนรู้ คือ 1) การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้เมื่อมีสภาพการณ์ที่เป็นปัญหาเกิดขึ้นและบุคคล
พยายามจะดิ้นรนหาวิธีการต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาให้สุล่วงหลุดพ้น โดยขั้นแรกจะแสดงอาการ
ตอบสนองหลายๆอย่างโดยการเดาสุ่ม และหากบังเอิญค้นพบวิธีแก้ปัญหาได้สำเร็จ ต่อไปก็จะ
ลดการตอบสนองที่ไม่จำเป็นทีละอย่าง และการแก้ปัญหาจะว่องไวขึ้นเมื่อมีการฝึกบ่อย ๆ
2) กระบวนการที่เป็นรากฐานของการเรียนรู้ก็คือ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้าและ
การตอบสนองให้เกิดขึ้นในเวลาเดียวกันหรือเวลาใกล้เคียงกัน การเรียนรู้ประกอบด้วยการ
สร้างการเชื่อมโยงบางอย่างขึ้นในระบบประสาทระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนองนั่นเอง 3) การ
เรียนรู้จะเกิดขึ้นเมื่อคนเรามีความต้องการเป็นแรงจูงใจให้ทำกิจกรรมต่างๆ เมื่อค้นพบการ
ตอบสนองที่ถูกต้อง ก็จะนำไปสัมพันธ์กับสิ่งเร้า ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนอง
จะเพิ่มขึ้น (Knowles , 1980 : 54-61) อาจกล่าวได้ว่า การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้จะต้องมี
องค์ประกอบพื้นฐานอย่างน้อย 4 ประการ ได้แก่ ประการที่หนึ่ง คือ แรงจูงใจ (Motive) ซึ่งเป็น
ตัวจักรสำคัญที่จะสร้างแรงขับเกิดขึ้นในร่างกายเพื่อสร้างความสมดุล ซึ่งถือได้ว่าแรงจูงใจเป็น
ต้นตอที่แท้จริงของการเกิดพฤติกรรมประการที่สอง คือ สิ่งจูงใจ (Uncentive) ซึ่งเป็นแรงเสริม
ที่จะนำไปสู่ความพอใจและเกิดการเรียนรู้ประการที่สาม อุปสรรค (Barrior) เป็นอุปสรรค
ปัญหาที่ผู้เรียนพยายามฟันฝ่าเพื่อไปสู่เป้าหมายและประการที่สี่ กิจกรรม (Activity) เป็นส่วนที่
ทำให้ทราบว่าจะเกิดการเรียนรู้หรือไม่ เช่น คนเรามักชอบทำกิจกรรมที่ง่ายและเห็นผลสำเร็จอยู่
เสมอ และมักจะหลีกเลี่ยงกิจกรรมที่ไม่เคยนำมาซึ่งความสำเร็จกล่าวโดยสรุป การเรียนรู้ คือ
การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเป็นผลจากการกระทำกิจกรรม หรือการได้รับข้อมูล
ประสบการณ์ในรูปแบบต่างๆและผู้เรียนได้มีการนำไปประยุกต์ใช้จนเกิดเป็นทักษะหรือความ
ชำนาญซึ่งการเรียนรู้นั้น เราไม่อาจมองเห็นหรือสังเกตเห็นได้โดยตรงแต่จะทราบได้ว่าเกิดการ
เรียนรู้แล้วก็ต่อเมื่อเราได้มองเห็นหรือสังเกตเห็นได้จากการปฏิบัติหรือจากผลของการกระทำ
แนวคิดเรื่องการเรียนรู้นับเป็นสิ่งสำคัญและมีความจำเป็นต่อการถ่ายทอดความรู้ของครูผู้สอน
วิทยากรและผู้อำนวยกระบวนการเรียนรู้ เพราะจะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการจัดการเรียนรู้

กล่าวคือ ทำให้ผู้สอนหรือวิทยากรมีความรู้ความเข้าใจว่าการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้อย่างไรทำให้ผู้สอนหรือวิทยากรเข้าใจหลักปฏิบัติในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ทำให้ผู้สอนและวิทยากรสามารถตัดสินใจเลือกกิจกรรมและวิธีการจัดการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม และทำให้ผู้สอนหรือวิทยากรสามารถคาดการณ์ ได้ว่าทำอย่างไรการจัดกระบวนการเรียนรู้จึงจะบรรลุเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้โดยเกิดผลดีที่สุดหรือเกิดข้อผิดพลาดน้อยที่สุด

7.2 ความหมายของกระบวนการเรียนรู้

การเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้มีความหมายใกล้เคียงกันมาก หากจะกล่าวถึงความหมายของกระบวนการเรียนรู้นั้นโดยทั่วไปจะหมายถึง ลำดับขั้นตอนที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้เนื่องจากคำว่ากระบวนการ หมายถึง แบบแผนที่มีระเบียบ วิธีการ ลำดับการ หรือลำดับก่อนหลังอย่างมีระเบียบ ทำให้เกิดผลในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น กระบวนการเรียนรู้ในสิ่งใดก็ตาม ต้องมีแบบแผนวิธีการก่อนหลัง จึงจะทำให้เกิดการเรียนรู้ในสิ่งนั้นๆ (โกวิท วรพิพัฒน์, 2533 : 11-20) ดังนั้น หากจะกล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ จึงมักกล่าวในลักษณะของลำดับขั้นตอนที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้และหากจะกล่าวถึงการเรียนรู้ก็จะกล่าวในลักษณะของผลของการได้รับประสบการณ์อย่างไรก็ตาม กระบวนการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้จะต้องมีองค์ประกอบและลำดับขั้นตอนที่เหมาะสมจึงจะเป็นผลที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่มีประสิทธิภาพในบุคคล

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2541 : 69) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้เป็นกระบวนการตามธรรมชาติในการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ในการดำรงชีวิตของคนและสัตว์ ซึ่งสอดคล้องกับ วิชัย ตันศิริ (2536 : 60) ที่ได้กล่าวไว้ว่า กระบวนการเรียนรู้เป็นระบบการเรียนรู้ตามธรรมชาติหรือในวิถีชีวิต โดยแทรกซึมอยู่ในวิถีชีวิตประจำวันและพิธีการต่าง ๆ และพรพิไล เลิศวิชา (2541 : 174) ได้กล่าวในทำนองเดียวกันว่า กระบวนการเรียนรู้เป็นกระบวนการอันมีรากฐานอยู่ที่ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งไม่ได้แยกระหว่างการเรียนรู้กับวิถีชีวิต ดังนั้นการรับรู้กับการปฏิบัติ เนื้อหากับกระบวนการเรียนรู้จึงเป็นหนึ่งเดียวกัน และกฤษฎา บุญชัย (2538 : 24) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ เป็นการสืบสานถ่ายทอดความรู้ซึ่งกันและกันด้วยช่องทางต่างๆผ่านพิธีกรรม ค่านิยม ตัวบุคคล นอกจากนี้ประเวศ วะสี (2548 : 9) ได้กล่าวไว้ว่ากระบวนการเรียนรู้ประกอบด้วยกระบวนการคิดรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุการวินิจฉัยปัญหา การวิเคราะห์ทางเลือกและตัดสินใจเลือกเพื่อยกระดับความรู้และปัญญา อาจใช้การเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่มการลงมือปฏิบัติจริง การแก้ไขในสถานการณ์จริงและการทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย และสีลาภรณ์ นาครทรรพ (2538 : 66) ได้ให้ความหมายในทำนอง

เดียวกันว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการศึกษาเรียนรู้ในเรื่องของการคิด วิเคราะห์ การตั้งคำถาม และการหาคำตอบเกี่ยวกับปัญหา สาเหตุ และแนวทางการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2540 : 45-49) ให้แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์ ไว้ดังนี้

1. การลองผิดลองถูก เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มนุษย์ได้สะสมความรู้ความเข้าใจของตนตามกาลเวลาที่ล่วงไป แล้วถ่ายทอดส่งต่อให้ลูกหลานเผ่าพันธุ์ของตน

2. การลงมือกระทำจริง เป็นการเรียนรู้ในการปฏิบัติจริง ในสถานการณ์จริง แล้วถ่ายทอดต่อไปยังรุ่นลูกหลานต่อไป

3. การสาธิต และการสั่งสอนด้วยการบอกเล่า เป็นการถ่ายทอดความรู้ไว้ในรูปแบบของเพลง สุภาษิต คำพังเพย และได้สร้างองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น การจารึกลงในใบลาน เป็นต้น

4. พิธีกรรม เป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่ให้ลูกหลานได้รับเอาคุณค่าและแบบอย่างพฤติกรรม โดยใช้ความศรัทธา ความขลัง และความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม เป็นส่วนโน้มน้าวให้เกิดแนวปฏิบัติ

5. ศาสนา เป็นการเรียนรู้ที่ใช้หลักธรรม คำสอนและวัตรปฏิบัติตลอดจนพิธีกรรมเป็นส่วนตอกย้ำภูมิปัญญาที่เป็นอุดมการณ์แห่งชีวิต ศาสนามีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของคนที่อยู่รวมกันเป็นหมู่เหล่า และศาสนาเป็นหลักในการหล่อหลอมบ่มเพาะทั้งความประพฤติสติปัญญา และอุดมการณ์แห่งชีวิตไปพร้อม ๆ กัน

6. การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ เป็นการเรียนรู้ระหว่างกลุ่มจากการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์กับคนต่างถิ่นฐานทำกิน ต่างชาติพันธุ์ ต่างวัฒนธรรม ซึ่งทำให้กระบวนการเรียนรู้ขยายตัว มีทั้งการผสมผสานกลมกลืน และการเกิดเป็นความคิดใหม่ที่หลากหลายทั้งในด้านสาระ รูปแบบและวิธีการ

7. การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม เป็นการเรียนรู้อีกลักษณะหนึ่งที่บุคคลได้มีความพยายามในการเลือกเฟ้นเอาความเชื่อและธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดกันมาในสังคมประเพณีมาผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมในตรงกับฐานความเชื่อเดิม ในขณะเดียวกันก็แก้ปัญหาในบริบทใหม่

8. ครูพักลักจำ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีมาแต่เดิม ซึ่งมีวิธีการต่าง ๆ เช่น การแอบ เอาอย่าง แอบเรียนรู้ แอบจำ แอบลองทำตามแบบอย่างที่ได้เฝ้าสังเกตอยู่อย่างเงียบ ๆ

และจะรับมาเป็นของตนเมื่อการปฏิบัตินั้นสามารถทำได้จริงสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 203-206) ได้ทำการศึกษากระบวนการเรียนรู้ของผู้ทรงภูมิปัญญา พบว่า ปัจจัยที่หล่อหลอมให้เกิดการเรียนรู้ ประกอบด้วย

1. แม่ ญาติผู้ใหญ่และผู้มีบุญคุณ และบางคนเรียนรู้จากศาสนา
2. การเรียนรู้จากสภาพธรรมชาติและสภาพแวดล้อมทางครอบครัวตลอดจนการดำเนินชีวิตในชุมชน ที่เป็นแรงผลักดันหรือเป็นแรงจูงใจให้นำสิ่งเหล่านั้นมาใคร่ครวญพิจารณาแล้วนำมาเป็นฐานการเรียนรู้ของตน
3. การเรียนรู้จากสถาบัน ไม่ว่าจะเป็นสถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างๆ ที่ได้จัดกระบวนการเรียนรู้ต่างๆ เช่น ในระบบการศึกษา การฝึกอบรมแล้วนำความรู้มาปรับให้สอดคล้องกับบริบทของตน
4. การเรียนรู้ทางกิจกรรม กิจกรรมที่สถาบันการศึกษา หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสถาบันต่าง ๆ ได้จัดขึ้นทำให้ได้รับความรู้มากมายและสามารถนำมาปรับใช้
5. การเรียนรู้จากตำราและผู้มีประสบการณ์ เป็นการเรียนรู้โดยตรงจากตำราทั้งเก่าและใหม่ รวมถึงการรับฟังการบอกเล่าจากผู้ทรงภูมิปัญญา
6. เรียนรู้จากการปฏิบัติงานตามภาระหน้าที่ เป็นการเรียนรู้จากกระบวนการทำงานในหน้าที่แล้วเกิดเป็นทักษะและความชำนาญการ
7. เรียนรู้จากการสัมผัส และการปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชนและสภาพแวดล้อมในพื้นที่ปฏิบัติงาน
8. เรียนรู้จากการทดลองปฏิบัติ เป็นความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้ด้วยวิธีการทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง
9. เรียนรู้จากเครือข่ายความร่วมมือระหว่างผู้ทรงภูมิปัญญา ชาวบ้าน กลุ่มปฏิบัติการ นักพัฒนาตลอดจนผู้สนใจในระดับต่างๆ ซึ่งนับเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกันที่ทรงคุณค่า
10. สำนึกในพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นการเรียนรู้สืบทอด และการนำภูมิปัญญาในแนวทางตามพระราชดำรัสเพื่อนำมาพัฒนาในด้านต่างๆ ตลอดจนการดำรงชีวิต

นอกจากนี้ ปฐม นิคมานนท์ (2535 : 69) พบว่า กระบวนการเรียนรู้ตาม ธรรมชาติของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนชนบทไทย ต้องประกอบด้วยปัจจัยเกื้อหนุนที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง คือ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

1. อิทธิพลจากสิ่งแวดล้อม
2. ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ
3. ใจรักชอบ
4. ความรู้สึกภาคภูมิใจ
5. การเห็นคุณค่าหรือความก้าวหน้าในสิ่งนั้น
6. ความเป็นคนหัวดี รู้จักดัดแปลง
7. การฝึกฝนทดลอง
8. การสนับสนุนจากผู้รู้
9. การทำงานระบบกลุ่ม

สรุปได้ว่า กระบวนการเรียนรู้เป็นลำดับขั้นตอนที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้หรือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมซึ่งการเรียนรู้นั้นประกอบด้วย กระบวนการในการคิด วิเคราะห์ การหาคำตอบเพื่อให้ได้แนวทางแก้ไขปัญหาต่างๆ

7.3 การเรียนรู้ของชุมชน

การเรียนรู้ของชุมชนมีความแตกต่างที่มีความแตกต่างจากการเรียนรู้ในรูปสถาบันการศึกษาที่แพร่หลายในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียนรู้ของชุมชนในทุกภูมิภาคของสังคมไทย ที่เป็นแหล่งบ่มเพาะภูมิปัญญาท้องถิ่นมาช้านาน (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2540 : 45-49) กล่าวคือ การเรียนรู้ของชุมชนทุกยุคทุกสมัยมีเป้าหมายเพื่อการดำรงอยู่ของชีวิตบุคคลจะเรียนรู้ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่ตนเองมีปฏิสัมพันธ์ ซึ่งการเรียนรู้เพื่อการปรับตัวในสภาพแวดล้อมนั้นจะเกิดขึ้นเร็วหรือช้าขึ้นอยู่กับประสบการณ์เดิมที่เคยได้รับมาก่อน เพราะหากมีประสบการณ์มาก่อนก็จะทำให้บุคคลสามารถตีความและปรับตัวเพื่อรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตได้เร็วยิ่งขึ้น สีลาภรณ์ นาครทรรพ (2538 : 27-28) ได้เสนอว่า การเรียนรู้ของชุมชนต้องมีลักษณะสำคัญ 4 ประการ คือ

1. เป็นกระบวนการกลุ่ม กระบวนการกลุ่มเกิดขึ้นจากการที่สมาชิกได้ร่วมพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและวิพากษ์วิจารณ์ ในประเด็นต่างๆ ซึ่งกระบวนการกลุ่มนี้ทำให้ชุมชนได้ร่วมคิด ร่วมนำเสนอ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และยอมรับความคิดซึ่งกันและกัน กระบวนการเรียนรู้เช่นนี้เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดพลังในการสร้างสรรค์ของชุมชนที่จะดำเนินการสิ่งต่างๆที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนของตน

2. เป็นการเรียนรู้จากการลงมือดำเนินงาน ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆขอ

ชุมชนพลวัตของการเรียนรู้เกิดขึ้นจากการพูดคุย วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุและหาแนวทางแก้ไข เมื่อได้ข้อตกลงบางประการสมาชิกก็จะนำไปปฏิบัติร่วมกัน

3. เป็นการเรียนรู้จากการแก้ไขปัญหาในชีวิตจริง การเรียนรู้ระดับนี้เป็นการเรียนรู้ที่มิได้มีความหมายเพียงการยกระดับความคิด สติปัญญาให้สูงขึ้นเท่านั้น หากแต่การเรียนรู้จากวิถีชีวิตจริงของชาวบ้านหรือชุมชนนั้นจะทำให้เข้าใจได้ง่ายและสามารถเรียนรู้ที่จะนำไปปฏิบัติเพื่อการแก้ไขในระดับอื่นต่อไป

4. การเรียนรู้จากการทำงานร่วมกันในลักษณะเครือข่าย การเรียนรู้ที่มีการเชื่อมโยงระหว่างสมาชิกในชุมชนและระหว่างชุมชนเป็นการเรียนรู้จากความคิดและประสบการณ์ซึ่งกันและกัน นอกจากนั้นยังมีการเรียนรู้ที่จะสื่อสารถึงกัน เอื้ออาทรต่อกัน ช่วยเหลือกัน ทำให้เกิดเครือข่ายความรู้ที่เชื่อมโยงกัน

7.4 แนวคิดเรื่องการจัดกระบวนการเรียนรู้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 4 แนวการจัดการศึกษาโดยเฉพาะมาตรา 24 การจัดกระบวนการเรียนรู้ มีสาระสำคัญครอบคลุมหลักการสาระการเรียนรู้และกระบวนการจัดการศึกษาที่เปิดกว้าง ให้แนวทางการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ ไว้ดังนี้

1. จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

2. ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา

3. จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกปฏิบัติ ให้ทำได้คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

4. จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ต่างๆอย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ทุกวิชา

5. ส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกัน จากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่างๆ

6. จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่ายเพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ (วิมลมาศ ปฐมวณิชกุล, 2551 : 24-36)

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

กล่าวโดยสรุป การเรียนรู้ของชุมชน คือ กระบวนการเรียนรู้เพื่อการคิด พิจารณาและตัดสินใจเลือกหนทางแก้ไขปัญหาของชุมชนด้วยตนเอง เป็นการเรียนรู้ร่วมกันในลักษณะการเรียนรู้จากข้อเท็จจริง และการปฏิบัติจริง และสิ่งสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน คือ ผู้อำนวยกระบวนการเรียนรู้ (Facilitator) ซึ่งจะเป็นผู้ที่มีบทบาทและหน้าที่ในอำนวยการให้กระบวนการถ่ายทอดความรู้ในเรื่องต่างๆ ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่จะช่วยให้ชุมชนสามารถเรียนรู้เพื่อการแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง

การจัดกระบวนการเรียนรู้สู่ชุมชนเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน

1. การจัดกระบวนการเรียนรู้สู่ชุมชน

ในการจัดกระบวนการเรียนรู้สู่ชุมชนนั้น มีแนวคิด 6 ประการที่ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้แก่ชุมชนควรใส่ใจและให้ความสำคัญ ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2543 : 6-8)

1. มนุษย์มีศักยภาพในการเรียนรู้สูง สามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ การเรียนรู้ นอกจากจะสร้างสรรค์ภูมิปัญญาให้มนุษย์สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่อง แล้วยังก่อให้เกิดความภาคภูมิใจและความปีติแก่ผู้เรียนรู้อีกด้วย

2. การปฏิรูปการศึกษาควรมุ่งแก้ปัญหาความทุกข์ยากของคนส่วนใหญ่ในประเทศ โดยกระจายการเรียนรู้ออกจาก “สถานศึกษา” ไปสู่ “ชุมชน” หรือการคืนการศึกษาให้ชุมชน เพื่อให้การเรียนรู้ตอบสนองความต้องการของชุมชน ทำให้เกิดการสะสม “องค์ความรู้” ในท้องถิ่น

3. บุคคลและชุมชนมีความหลากหลาย ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ฯลฯ การนำ “รูปแบบการเรียนรู้” ที่ประสบความสำเร็จในชุมชนหนึ่งไปใช้อีกชุมชนหนึ่ง หรือการวางแผนจากส่วนกลางแล้วนำไปให้คนในชุมชนท้องถิ่นปฏิบัติจึงมักประสบความล้มเหลว นอกจากนี้ปัจจัยภายในและภายนอกชุมชนยังมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา จึงจำเป็นต้องพัฒนา “รูปแบบการเรียนรู้” ในแต่ละชุมชนอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

4. เป้าหมายในการจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน คือ เพื่อสร้าง “ปัญญา” ให้“คน” ในชุมชน(ทุกเพศ ทุกวัย ทุกอาชีพ) สามารถพัฒนาตนเอง ครอบครัว และชุมชนได้อย่างบูรณาการ หรือ กล่าวอีกนัยหนึ่ง เพื่อเสริมสร้าง “พลัง”ให้คนในชุมชนสามารถ “พึ่งตนเอง”“พึ่งพากันเอง” ได้มากขึ้น โดยเน้น “การมีส่วนร่วม” ในกระบวนการเรียนรู้ และ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

"การฝึกฝน"ตนเองในทุกด้านของชีวิต รวมทั้งส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการเชื่อมต่อประสบการณ์ระหว่างบุคคลและชุมชนโดยผ่านกระบวนการกลุ่มและเครือข่ายการเรียนรู้

5. ควรมีการจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนที่มีคุณภาพเพื่อพัฒนาท้องถิ่นอย่างบูรณาการ มีสาระและขอบเขตกว้างขวาง โดยเฉพาะประเด็น "การเลี้ยงชีพ" ของคนในชุมชน ซึ่งจำเป็นต้องอาศัย "ความร่วมมือร่วมใจ" หรือ "การผนึกกำลัง" จากทุกส่วนของสังคม ทั้งภาครัฐเอกชน และภาคประชาชน อาทิ นักวิชาการ นักสื่อสารมวลชน นักธุรกิจ สถาบันการศึกษาองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน ฯลฯ เป็นต้น การเรียนรู้จึงมิได้เกี่ยวข้องกับบุคคลทางการศึกษาเท่านั้น แต่เป็นการเรียนรู้ร่วมกันทุกฝ่าย

6. การจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน ควรนำไปสู่วัตถุประสงค์หลายๆ ประการพร้อมกัน เช่น เพื่อสืบค้นผู้นำจิตวิญญาณ สร้างความเข้าใจร่วมกัน สร้างคุณค่าและจิตสำนึกใหม่ปลูกฝังคุณธรรมและค่านิยมอันดีงาม เกิดความเอื้ออาทร สร้างวิสัยทัศน์ร่วม สร้างกระบวนทัศน์ใหม่(วิธีคิดและวิธีทำงาน) ได้ปัญหาและความต้องการของชุมชน ได้แนวทาง วิธีการและแผนงานแก้ปัญหา ได้เริ่มทดลองทำ ได้โจทย์วิจัย เกิดการสะสมองค์ความรู้ในท้องถิ่น ได้องค์ความรู้ใหม่และขยายผลผ่านการสรุปบทเรียนร่วมกัน ได้หลักสูตรท้องถิ่น และนำไปสู่การปฏิรูปการเรียนการสอน ชุมชนมีโอกาสเรียนรู้และจัดการร่วมกัน และสิ่งแวดล้อมได้รับการอนุรักษ์และฟื้นฟูการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน เป็นกระบวนการหนึ่งที่มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาให้บุคคลในฐานะที่เป็นทรัพยากรของชุมชนให้มีความรู้ มีความสามารถ มีคุณธรรมเต็มตามศักยภาพที่แต่ละคนจะพึงมี (ชัยยงค์ พรมวงศ์. 2536 : 20) การพัฒนามนุษย์และชุมชนสามารถกระทำได้ในหลากหลายรูปแบบ (Jerrold. 1985 : 85-93) เช่น รูปแบบการพัฒนาด้วยตนเองซึ่งเป็นการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตามอัธยาศัย กล่าวคือ เป็นการศึกษาด้วยแหล่งความรู้ต่างๆ อาทิสื่อสารมวลชน สถาบันศาสนา แหล่งวิทยบริการ และจากการเดินทางท่องเที่ยว รูปแบบการพัฒนาด้วยการศึกษาเล่าเรียนซึ่งเป็นการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน รูปแบบการพัฒนาด้วยการฝึกอบรมซึ่งเป็นการพัฒนาโดยใช้กระบวนการฝึกอบรมเป็นกระบวนการหลัก และรูปแบบการพัฒนาสภาพ แวดล้อม ซึ่งเป็นการพัฒนาโดยจัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับผู้เรียนที่มีลักษณะเฉพาะส่วนบุคคลและลักษณะทางสังคมแตกต่างบุคคลโดยทั่วไปในทำนองเดียวกันนี้ ระวิวรรณ ศรีคร้ามครัน (2548 : 86) ได้กล่าวว่า ในการพัฒนามนุษย์และชุมชนนั้น สามารถใช้การจัดการฝึกอบรมเป็นกระบวนการหนึ่งที่จะช่วยเสริมความรู้ความเข้าใจให้แก่ประชาชนและชุมชน ทั้งนี้การฝึกอบรมจะต้องดำเนินไปให้ถูกทิศทาง อาทิผู้ถ่ายทอดความรู้หรือผู้สอนจะต้อง

รู้ว่าตนเองจะให้ความรู้ในเรื่องอะไร และผู้เรียนก็จะสามารถรับรู้ได้ว่าตนกำลังจะเรียนรู้เรื่อง
อะไร เป็นต้นการใช้การฝึกอบรมเพื่อใช้เป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้แก่ประชาชนเพื่อ
พัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน มักใช้รูปแบบเดียวกันกับรูปแบบการสอนที่ต้องอาศัยการบูร
ณาการรูปแบบต่างๆที่หลากหลายเข้าด้วยกันเพื่อให้เกิดรูปแบบที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม
และคุณลักษณะของผู้เรียน เช่น วัย ความต้องการและความสนใจของผู้เรียน ฯลฯ ซึ่งการ
ฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชนนั้นสามารถใช้รูปแบบการฝึกอบรมต่าง ๆ
ดังนี้คือ รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อการคิดหาเหตุผลแบบอุปนัย รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อฝึก
ทักษะในการเสาะหาความรู้ รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อฝึกทักษะการเสาะหาความรู้ร่วมกันเป็น
กลุ่ม รูปแบบการฝึกอบรมแบบการใช้เหตุผลเพื่อแก้ปัญหา รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อพัฒนา
ศักยภาพและทักษะและรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ (สุคนธ์ ภูริเวทย์,
2546 : 143 ; ระวิวรรณ ศรีคร้ามครัน, 2548 : 86-99) ได้ระบุว่าสิ่งที่เป็นความจำเป็นเพื่อให้การ
จัดกระบวนการเรียนรู้ด้วยการฝึกอบรมมีความเหมาะสมต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และ
ชุมชน คือ1) จะต้องมีการศึกษาชุมชน 2) มีการวิเคราะห์ผู้เรียน 3) มีการสร้างและพัฒนา
หลักสูตร และ 4)มีการประเมินผลนอกจากนี้ ภูยัล (Phuyal, 2004) ได้ให้แนวคิดที่เกี่ยวข้องใน
การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน โดยเขามีแนวคิดว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จะต้องใช้
กระบวนการเรียนรู้ที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา ภูยัล ได้ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการ
เรียนรู้เชิงรุกให้แก่ชุมชน โดยใช้กระบวนการ PAPA (Praticipatory Appreciative Planning
Appraoch) ซึ่งเป็นกระบวนวิธีในการวางแผนและการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
และชุมชน โดยได้ประยุกต์กระบวนการPAPA มาจากการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมต่างๆ
และได้ทดลองใช้กระบวนการนี้ในประเทศเนปาล ข้อสรุปที่ภูยัลได้เสนอแนะแก่นักพัฒนาใน
การเข้าถึงชุมชนเพื่อวางแผนการพัฒนาศักยภาพชุมชนในด้านต่าง ๆ นั้น มีดังนี้

1. ชุมชนเป็นผู้รู้ในสถานการณ์และสภาพปัญหาต่างๆของชุมชนได้ดีกว่าคน
นอกชุมชน ดังนั้น ชุมชนควรเป็นผู้แก้ไขปัญหาเหล่านั้นด้วยตนเอง โดยการใช้กระบวนการ
เรียนรู้ด้วยวิธีคิด วิเคราะห์และวางแผนอนาคตทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติและการประเมินผลที่
ถูกต้อง

2. นักพัฒนาต้องเคารพความหลากหลายในชุมชน

3. นักพัฒนาต้องเคารพในความรู้และวิถีปฏิบัติของชุมชนและเรียนรู้ที่จะ
นำมาใช้ประโยชน์ต่อการพัฒนา

RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

4. นักพัฒนาจะต้องมีกระบวนการพัฒนาที่ง่ายและสนุก(Simple and fun) เพื่อที่ว่าจะทำให้ชุมชนโดยเฉพาะผู้ไม่รู้หนังสือสามารถเรียนรู้และได้มีส่วนร่วมในกระบวนการจะเห็นได้ว่า การจัดการเรียนรู้ซึ่งเป็นกระบวนการหนึ่งในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชนนั้น นักพัฒนาจำเป็นต้องทำความรู้จักชุมชน มีการศึกษา วิเคราะห์ชุมชน เพื่อให้การพัฒนาดำเนินไปสู่เป้าหมายที่ถูกต้อง อย่างไรก็ตาม ในการศึกษา วิเคราะห์ชุมชนนั้นจะได้รับข้อมูลที่ถูกต้อง แท้จริงเพียงใด ก็ต้องอาศัยผู้ที่รู้จักชุมชนนั้นอย่างแท้จริง ซึ่งก็คือ คนในชุมชนนั้นๆ นั่นเองนักพัฒนาจึงต้องตระหนักถึงความสำคัญของคนในชุมชนและให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมาย กำหนดวิธีการดำเนินการ และกำหนดวิธีประเมินผลในการพัฒนาร่วมกับนักพัฒนานอกจากนี้ บาร์เทิล (Bartle. 2003) กล่าวว่า "ชุมชนเปรียบเสมือนหุบเขาที่มีรูปร่าง ขนาดสีสันและสถานที่ตั้ง ที่มีความแตกต่างกันออกไป ชุมชนที่มิได้หมายความเพียงแค่มีคนมาอาศัยอยู่รวมกันในพื้นที่แห่งหนึ่งเท่านั้น คนในชุมชนจะรู้ดีว่าคำว่าชุมชนของเขาประกอบไปด้วยสิ่งใดบ้าง ผู้อยู่นอกชุมชนจะเพียงแค่รู้จักชุมชนแต่ไม่มีวันเข้าถึงชุมชนได้อย่างแท้จริง" บาร์เทิลได้อธิบายว่า การทำความรู้จักชุมชนนั้นต้องเข้าใจชุมชนให้ถ่องแท้ เช่น ต้องทำความรู้จักมิติทางวัฒนธรรมของชุมชน มิติทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน ต้องทำความรู้จักทุนทางสังคมทักษะปฏิบัติที่คนในชุมชนมีต่อสิ่งแวดล้อมทางกายภาพซึ่งเป็นการเกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และสิ่งทั้งหลายเหล่านั้นผู้ที่จะบอกเล่าได้ดีที่สุดคือคนในชุมชนนั่นเอง

2. การวางแผนเพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้สู่ชุมชน

จากแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้นถึงการจัดกระบวนการเรียนรู้สู่ชุมชนเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และชุมชนนั้น เมื่อนำมาพิจารณาและสังเคราะห์จะพบได้ว่า การวางแผนเพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้สู่ชุมชนจำเป็นต้องพิจารณาองค์ประกอบและปัจจัยต่างๆ ดังนี้

2.1 การศึกษาชุมชนเพื่อศึกษาสภาพการณ์และความต้องการของผู้เรียน

การศึกษาชุมชนจะเป็นขั้นตอนในลำดับแรกของการวางแผนเพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้สู่ชุมชน เพราะเป็นแนวทางที่จะทำให้ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ได้รับรู้ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนในระยะเวลาอันสั้นๆ ทำให้สามารถมองเห็นและวิเคราะห์ได้อย่างชัดเจนเกี่ยวกับสถานการณ์สภาพความเป็นอยู่ และทรัพยากรในชุมชน ตลอดจนลักษณะของความต้องการเรียนรู้ในด้านต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่แนวทาง แนวคิด ทักษะ ที่ชุมชนสามารถนำไปแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ด้วยตนเองเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาชุมชน อาจใช้เครื่องมือ 2 ลักษณะดังนี้ลักษณะที่หนึ่ง

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

เครื่องมือทั่ว ๆ ไป ได้แก่ รายงานต่างๆที่เป็นข้อมูลเบื้องต้นภาพเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ คน ปัญหา การสังเกตการณ์ กระบวนการ ความสัมพันธ์หรือพฤติกรรมของชุมชน โดยมีการบันทึก การสังเกตอย่างเป็นระบบ อาจใช้การสัมภาษณ์ผู้ที่อยู่ในชุมชนอย่างคร่าวๆ ซึ่งข้อคำถามอาจปรับให้เหมาะสมกับหัวข้อสนทนาลักษณะที่สอง เครื่องมือที่ใช้เฉพาะเรื่อง ได้แก่ แผนที่ชุมชน การสร้างแผนภูมิการศึกษาประวัติ การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลเฉพาะเรื่อง อาทิ เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น การสนทนากับผู้ประกอบอาชีพต่างๆเพื่อให้ได้ข้อมูลเฉพาะเรื่อง รวมทั้งการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

2.2 การกำหนดจุดมุ่งหมายในการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้สู่ชุมชน จะต้องมีการวิเคราะห์สภาพการณ์และสิ่งแวดล้อมทางสังคม ตลอดจนถึงความต้องการการเรียนรู้ของชุมชนท้องถิ่น เพื่อกำหนดจุดมุ่งหมายในการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยทั่วไปจุดมุ่งหมายในการจัดกระบวนการเรียนรู้สู่ชุมชนเป็นการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสังคม 5 ประการ ดังนี้

ประการที่หนึ่ง เพื่อการฝึกฝนอาชีพ

ประการที่สอง เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคม

ประการที่สาม เพื่อนำความก้าวหน้ามาสู่สังคมและท้องถิ่นชุมชน

ประการที่สี่ เพื่อสร้างความเข้มแข็ง เป็นปึกแผ่น

ประการที่ห้า เพื่อพัฒนาปัจเจกบุคคล

จุดมุ่งหมายในการจัดกระบวนการทั้ง ห้าประการดังกล่าว จะเป็นแนวทางให้ผู้ถ่ายทอดความรู้หรือผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ได้มีทิศทางในการกำหนดปัจจัยอื่นๆที่เกี่ยวข้องในการจัดกระบวนการเรียนรู้ในลำดับต่อไป

นอกจากนี้ ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้สามารถกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ หรือผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง ให้ครอบคลุมหลาย ๆ ระดับของพฤติกรรม ดังนี้ (ศักดิ์ศรี ปาณะกุล นิรมล ศตวุฒิ ระวิวรรณ ศรีคร้ามครัน, 2549 : 110-111)หากบทเรียนที่เป็นเนื้อหาความรู้ ควรคาดหวังพฤติกรรมตามระดับ คือ ความรู้ความจำ ความเข้าใจ การนำไปใช้ การวิเคราะห์ การประเมินค่าหากบทเรียนที่เสริมสร้างคุณค่า เจตคติ และค่านิยม ควรคาดหวังพฤติกรรมตามระดับ คือ การรับรู้หรือการตระหนักในคุณค่า การสนองตอบ การตัดสินคุณค่า การจัดระบบคุณค่าการยึดถือคุณค่ามาปฏิบัติ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

หากบทเรียนที่มุ่งให้เกิดพฤติกรรม หรือทักษะ ควรคาดหวังพฤติกรรมตามระดับ คือ การรับรู้ ความคุ้นเคยในทักษะนั้น การปฏิบัติโดยมีผู้แนะนำ การปฏิบัติด้วยตนเอง การปฏิบัติได้คล่องแคล่ว

2.3 การวิเคราะห์องค์ความรู้เพื่อกำหนดเนื้อหาในกระบวนการเรียนรู้เนื้อหาในกระบวนการเรียนรู้สู่ชุมชน คือ สิ่งที่เป็นความรู้หรือเป็นประสบการณ์ ใหม่ที่ผู้เรียนจะได้รับจากการเรียนรู้ ในการกำหนดเนื้อหาในกระบวนการเรียนรู้ต้องพิจารณาสิ่งต่อไปนี้ประการที่หนึ่ง ส่วนที่เป็นเนื้อหาความรู้ หมายถึง ส่วนที่เป็นข้อเท็จจริงหลักการ ข้อมูล รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่จะอธิบายได้ว่า ผู้เรียนกำลัง "เรียนรู้อะไร"ประการที่สอง ส่วนที่เป็นประสบการณ์การเรียนรู้ หมายถึง ส่วนที่ผู้เรียนจะได้เรียนรู้จากการปฏิบัติหรือจากการลงมือกระทำประการที่สาม ส่วนที่กิจกรรมการเรียนรู้ หมายถึง กิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้ถ่ายทอดความรู้จัดขึ้นเพื่อเป็นสื่อให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ชัดเจนยิ่งขึ้นในการจัดกระบวนการเรียนรู้ทั้งสามส่วนนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ถ่ายทอดความรู้จะต้องคำนึงถึงขอบเขต (Scope) ความต่อเนื่อง (Continuity) ความเป็นลำดับ (Sequence) และการบูรณาการ (Integration) เพื่อให้กระบวนการเรียนรู้ มีความสอดคล้องและเหมาะสมต่อผู้เรียนการเลือกและกำหนดเนื้อหาในการจัดกระบวนการเรียนรู้ มีแนวทาง ดังนี้

2.3.1 มีเนื้อหาและประสบการณ์ที่สอดคล้องจุดประสงค์การเรียนรู้และช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้บรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้นั้น

2.3.2 มีความทันสมัยและสอดคล้องกับความเป็นจริงทางสังคมในปัจจุบันและคาดคะเนไปในอนาคตข้างหน้าอีกระยะหนึ่งด้วย

2.3.3 มีความยากง่ายเหมาะสมสอดคล้องกับความสามารถในการเรียนรู้ของผู้เรียน

2.4 กำหนดวิธีการหรือกระบวนการเรียนรู้การจัดกระบวนการเรียนรู้ คือ การนำกิจกรรมประเภทต่าง ๆ มาเป็นสื่อในการช่วยให้ ผู้เรียนได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้จึงครอบคลุมตั้งแต่รูปแบบวิธีการจัดกระบวนการ กิจกรรมการเรียนรู้ ผู้อำนวยกระบวนการเรียนรู้โดยมีข้อคำนึงถึง ดังนี้

2.4.1 จัดกระบวนการให้สอดคล้องกับเนื้อหาและประสบการณ์ที่ต้องการให้ผู้เรียนได้รับ

2.4.2 จัดกระบวนการที่ช่วยเอื้ออำนวยให้ผู้เรียนบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้

2.4.3 จัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับ เพศ วัย ระดับความสามารถ ของผู้เรียน

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

2.4.4 จัดกระบวนการที่เหมาะสมกับความต้องการและความสนใจของผู้เรียน

2.4.5 มีการวางแผนเนื้อหาและประสบการณ์ที่ต้องการให้ผู้เรียนได้รับ และสื่อที่ใช้ในการเรียนรู้ ก่อนการจัดเรียงลำดับให้เหมาะสมตามลำดับและให้สอดคล้องกับกิจกรรมการจัดกระบวนการเรียนรู้สู่ชุมชน สามารถจัดกระบวนการได้หลากหลายตามจุดมุ่งหมายและเนื้อหาที่ผู้จัดได้กำหนดไว้ ทั้งนี้ผู้จัดจะต้องพิจารณาความเหมาะสมของปัจจัยแวดล้อมอื่น ๆ ที่จะเกื้อกูลให้การเรียนรู้สามารถบรรลุจุดมุ่งหมายได้อย่างมีประสิทธิผล

2.5 การประเมินผลการเรียนรู้คือ การตรวจสอบว่าผู้เรียนสามารถแสดงพฤติกรรมที่คาดหวังตามที่กำหนดไว้หรือไม่ ซึ่งการประเมินผลนั้นสามารถกระทำได้ใน 3 ระยะ คือ

ระยะที่หนึ่ง การประเมินผลระหว่างการเรียนรู้ ซึ่งผู้จัดกระบวนการเรียนรู้อาจใช้คำถามเพื่อให้ผู้เรียนตอบ หรือประเมินจากผลงานและการเข้าร่วมกิจกรรมระหว่างการเรียนรู้โดย ผู้จัดกระบวนการใช้การสังเกต

ระยะที่สอง การประเมินผลท้ายการเรียนรู้ ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้อาจใช้แบบทดสอบความรู้หากต้องการประเมินผลการเรียนรู้นั้นโดยภาพรวม หรืออาจประเมินผลความสมบูรณ์ของชิ้นงานที่ผู้เรียนจัดทำในช่วงกิจกรรม

ระยะที่สาม การประเมินภายหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้อาจใช้การประเมินผลด้วยการติดตามผลหลังจากกระบวนการเรียนรู้นั้นเสร็จสิ้นไปแล้วระยะหนึ่ง โดยผู้จัดกระบวนการอาจใช้การสัมภาษณ์ การสังเกต (วิมลมาศ ปฐมวณิชกุล, 2551 : 41-49)

สรุปว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนใช้คนเป็นทั้งปัจจัยและเป้าหมายการเรียนรู้ การรวมคนจึงเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุด ถ้าใช้ความคิดเป็นเครื่องมือในการรวมคนจะสามารถรวมพลังใจของผู้นำจิตวิญญาณได้เป็นอย่างดี ทำให้ได้คนที่มีคุณภาพมีพลัง และรวมตัวกันอย่างยั่งยืน จากแนวคิดการจัดการเรียนรู้สู่ชุมชนมีกระบวนการจัดการเรียนรู้ เป็นขั้นตอนคือ 1) ศึกษาสภาพปัญหา และความต้องการในการเรียนรู้ 2) กำหนดจุดมุ่งหมาย 3) กำหนดรูปแบบ,เนื้อหา,กิจกรรม 4) ดำเนินกิจกรรมในกระบวนการเรียนรู้ 5) ตรวจสอบ/ประเมินผลกระบวนการเรียนรู้ และ6) ถอดบทเรียน สรุปองค์ความรู้

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ฐานคิดในการออกแบบนวัตกรรม

การออกแบบนวัตกรรมเพื่อขับเคลื่อนรูปแบบกระบวนการเรียนรู้อัตลักษณ์ชุมชน ผ่านเครือข่ายผู้อตำบลคลองขาม อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยใช้ฐานคิด ดังนี้

1. หลักพุทธธรรม

ยึดหลักธรรมของพุทธศาสนา อริยสัจสี่ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ที่เป็นหลักความจริงเชิงเหตุผล คือ เมื่อเกิดปัญหา หรือทุกข์ ย่อมมีเหตุเกิดหรือมีสมุทัย และเมื่อมีความดับทุกข์ หรือปัญหา ก็ย่อมมีเหตุให้ดับ คือ การปฏิบัติตามมรรค 8 หรือการปฏิบัติตามมรรค 8 อย่างถูกต้องครบถ้วนย่อมเป็นเหตุดับทุกข์ทั้งปวงได้ เป็นฐานคิดในการออกแบบนวัตกรรม

การวิเคราะห์หลักธรรม ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ประเด็นสำคัญของหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่นำมาใช้ในงานวิจัย ผลการวิเคราะห์พบว่า หลักธรรมที่เป็นธรรมะหลัก คือ หลักอริยสัจ 4 ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรคถือเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา เป็นคำสอนที่ครอบคลุมหลักธรรมทั้งหมดในทางพระพุทธศาสนาทั้งภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติ มีคุณค่าลักษณะเด่น คือ ใช้วิธีการแห่งปัญญา ซึ่งดำเนินการแก้ไขปัญหาตามระบบแห่งเหตุผล เป็นแบบอย่างของการแก้ไขปัญหาทั้งปวง สรุปได้ดังนี้

ทุกข์ (ความทุกข์) ชีวิตเริ่มมีความทุกข์มาตั้งแต่เริ่มต้น ประการแรก การเกิดเต็มไปด้วยความเจ็บปวดและทรมาน แล้วมีความเจ็บป่วยและความเสื่อมสลายทุกช่วงชีวิตของแต่ละคนรุมล้อมด้วยความผิดหวัง ปรารถนาในทางที่ผิด และความอยากที่ไม่ควรได้ โกรธ ความมุ่งร้าย และอาฆาตมาดร้าย เป็นสิ่งที่เลวร้ายที่สุด เมื่อความตายมาถึงในที่สุดมีความเสียใจ ความเศร้าโศกและความสิ้นหวัง ท้ายที่สุดความเป็นอยู่ทั้งทางร่างกายและจิตใจ นั้นคือ ผลรวมทั้งห้าเป็นมวลรวมที่เต็มไปด้วยความทุกข์ อาจมีความสนุกสนานและความสุขชั่วขณะ แต่มันอยู่อย่างผิวเผินและไม่นำพาเราหนีพ้นจากความโลภ ความโกรธ ความหลง และความเสื่อมสลายไปได้เลย ในขั้นนี้นำไปสู่การสอนเด็กให้รู้สถานการณ์ที่เป็นปัญหาชีวิตของเราซึ่งเต็มไปด้วยความทุกข์ จะทำอะไรได้บ้าง เพื่อว่าชีวิตของคนอาจมีอิสรภาพจากการทรมานและความทุกข์ เมื่อนำทุกข์ไปจัดการเรียนการสอน ถือว่า เป็นขั้นปัญหา เป็นขั้นที่สอนให้ผู้เรียนได้ถกเถียงกันในปัญหาต่าง ๆ ทั้งที่เป็นปัญหาที่ไกลตัวหรือปัญหาที่ผู้เรียนกำลังเผชิญอยู่ อาจจะเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวกับปัญหาน้ำดิน อากาศ ขยะ เป็นต้น การสอนในขั้นทุกข์หรือขั้นปัญหานี้จะต้องให้เด็กได้ช่วยกันคิดถึงปัญหาต่าง ๆ แล้วร่วมกันสรุปถึงปัญหาที่จะต้องดำเนินการแก้ไขร่วมกันต่อไป

สมุทัย (สาเหตุแห่งทุกข์) ความทุกข์มีสาเหตุอยู่ในความโลภ ความลุ่มหลง ความหมกมุ่น การเสพติดหรือพูดง่าย ๆ คือ ความอยาก (ตัณหา) ในทางกลับกันความอยากนี้จะพบในวัฏจักรแห่งความชั่วร้ายของชีวิต ซึ่งเรียกว่าโซ่แห่งเหตุผล (ปฏิจจสมุปบาท) ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่า ถ้าโซ่แห่งเหตุผลนี้ถูกทำลายหรือตัดขาดไปได้ วงจรแห่งความชั่วร้ายจะดับและความอยากจะสิ้นสุดลง ดังนั้นเมื่อความอยากหมดไป ความทุกข์หายไปและความเข้าใจเกี่ยวกับความสุขและอิสรภาพแท้จริงย่อมอุบัติขึ้นมา ด้วยวิธีนี้คนเราจะมีอิสรภาพจากความโลภ ความโกรธ และความหลง และจะมี "ชีวิต ที่ดี" หรือที่เรียกว่า "Summum Bonum" ในชีวิต โซ่แห่งเหตุผลนี้จะตัดขาดได้อย่างไร มันคงทำได้โดยการทำลายห้องในโซ่ซึ่งเรียกว่า "อวิชชา" นั้นคือความหลงหรือความโง่เขลาเกี่ยวกับความจริงของชีวิตนั่นเอง ขั้นสมุทัย ถ้านำไปใช้ในด้านการสอนเปรียบเหมือนขั้นตั้งสมมติฐานจากประสบการณ์ในอดีต ความรู้และข้อมูลข่าวสารทั้งเก่าและใหม่ ต้องตั้งสมมติฐานต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่การแก้ของปัญหาขึ้นมาให้ได้ อาจเรียกว่าเป็นขั้นสมมติปัญหาและวิธีแก้

นิโรธ (การดับทุกข์) เมื่อมีการทำลาย "อวิชชา" ไปได้แล้ว แรงขับ (สังขาร) ที่มีต่อการกระทำในทางหลงผิดจะเกิดขึ้นไม่ได้ และดังนั้นห่วงอื่น ๆ ในโซ่จะเกิดขึ้นไม่ได้เป็นลำดับ เมื่อถึงห่วงสุดท้าย คือ "ชรา – มรณะ" จะไม่มีความเจ็บปวด ความโศก ความเศร้า ความเสียใจ และความสิ้นหวังอีกต่อไป และดังนั้นจึงไม่มีความทุกข์ ฉะนั้นการดับทุกข์จึงอาศัยการดับความหลงเป็นส่วนใหญ่ ขั้นนิโรธนี้ เปรียบได้กับการทดลองนำสมมติฐานทั้งหมดไปปฏิบัติจริง ปฏิเสธสมมติฐานที่ทำไม่ได้ และตั้งสมมติฐานใหม่เพื่อการทดลองต่อไป ขั้นนี้ถือว่า เป็นขั้นทดลอง ในการเรียนการสอนจะต้องให้นักเรียนได้ทดลองปฏิบัติ หรือ ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง

มรรค (หนทางหรือทาง) หนทางหรือเส้นทางนำพาไปสู่การดับความหลง ("อวิชชา") แล้วจึงไปสู่การดับทุกข์ที่เรียกว่า มรรคอันมีองค์แปด ซึ่งประกอบไปด้วยคำกล่าวสำคัญแปดประการ ซึ่งจัดแบ่งออกได้อีกเป็นสามหมวดใหญ่ ๆ คือ ศีล (ศีลธรรม) สมาธิ (การสำรวม) และปัญญา (ภูมิปัญญา) ขั้นนี้ถือได้ว่าเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลและการสรุปจากการปฏิบัติในด้านการเรียนการรู้การวิเคราะห์ข้อมูล ครูผู้สอนต้องคอยให้ความช่วยเหลือขณะที่เด็กได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง จนกระทั่งเด็กได้ค้นพบด้วยตนเอง

สรุปได้ว่า หลักธรรมที่ได้จากการวิเคราะห์ เพื่อนำไปพัฒนารูปแบบการเรียนรู้อัตลักษณ์ชุมชน คือ อริยสัจ 4 สามารถนำไปใช้ในการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีกระบวนการคิดตามหลักของเหตุและผล ตามหลักธรรมชาติที่เกิดขึ้นเป็นขั้นตอนการเรียนรู้ที่

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

เริ่มจากความจริงว่าด้วยความทุกข์ หรือปัญหาอาจเกิดขึ้นได้กับทุกคนในทุกสถานที่ ทุกเวลา และทุกโอกาสต้องพร้อมที่จะเผชิญกับปัญหา ประการที่ 2 สมุทัย คือ ความจริงว่าด้วยเหตุแห่งทุกข์ ปัญหาต่าง ๆที่เกิด เรียนรู้ว่าต้องมีสาเหตุ ประการที่ 3 สมุทัย คือ ความจริงว่าด้วยความดับทุกข์ ปัญหาต่าง ๆหรือความทุกข์ได้รับการแก้ไขให้หมดไป และประการที่ 4 มรรค คือ ความจริงว่าด้วยวิถีทางแห่งความดับทุกข์หรือปัญหา มีองค์ประกอบ 8 ประการ (เห็นชอบ ดำริชอบ เจรจาชอบ กระทำชอบ เลี้ยงชีพชอบ พยายามชอบ ระลึกชอบ ตั้งจิตมั่น)

2. หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นฐานคิดในการออกแบบนวัตกรรม เป็นตัวขับเคลื่อนให้บังเกิดผลในทางปฏิบัติที่ชัดเจน พัฒนาท้องถิ่นบนทางสายกลาง เชื่อมโยงทุกมิติของการพัฒนาอย่างบูรณาการ ทั้งคน สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและการเมือง โดยมีการวิเคราะห์อย่าง “มีเหตุผล” และใช้หลัก “ความพอประมาณ” ให้เกิดความสมดุล ระหว่างมิติทางวัตถุกับจิตใจของคน ความสมดุลระหว่างความสามารถในการพึ่งตนเองกับการแข่งขันในเวทีโลก ความสมดุลระหว่างสังคมชนบทกับเมือง เตรียม “ระบบภูมิคุ้มกัน” ด้วยการบริหารจัดการความเสี่ยงให้เพียงพอพร้อมรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในประเทศ การขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาทุกขั้นตอนต้องใช้ “ความรอบรู้” ในการพัฒนาด้านต่างๆ ด้วยความรอบคอบ เป็นไปตามลำดับขั้นตอน และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของสังคมไทย รวมทั้งเสริมสร้างศีลธรรมและสำนึกใน “คุณธรรม” จริยธรรมในการปฏิบัติหน้าที่และดำเนินชีวิตด้วย “ความเพียร” จะเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีให้พร้อมเผชิญการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในระดับปัจเจก ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

3. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ สิบเอ็ด

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559) ในยุทธศาสตร์การพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน สร้างค่านิยมให้คนไทยภาคภูมิใจในวัฒนธรรมไทย และยอมรับความแตกต่างของความหลากหลายทางวัฒนธรรม พัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เข้มแข็งและสามารถสร้างภูมิคุ้มกันให้คนในชุมชน สนับสนุนการค้นหาอัตลักษณ์อันโดดเด่นของชุมชน การสร้างกระบวนการเรียนรู้ และปลูกฝังความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน โดยอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งส่งเสริมกลไกเชิงสถาบันในชุมชนท้องถิ่นให้มีส่วนร่วมสร้างความเข้าใจในพหุวัฒนธรรม สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีความมั่นคงทางวัฒนธรรมและดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของชุมชน เกิดการไหลเวียนทาง

วัฒนธรรมในรูปแบบการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ส่งเสริมความเข้าใจระหว่างประชาชนในการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และการรับรู้ข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกัน ผู้วิจัยจะใช้ฐานคิดแบบการผสมผสานตามพุทธธรรม หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 เป็นพื้นฐานในการออกแบบนวัตกรรมเพื่อขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้อัตลักษณ์ชุมชน ผ่านเครือข่ายผู้อำบลคลองขาม อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

วิธีวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methodology)

วิธีวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methodology) เป็นการวิจัยในแนวทางแบบผสมผสานวิธี ซึ่งเป็นการผสานวิธีคิดและระเบียบวิธีเชิงปริมาณและคุณภาพ ใช้การสังเกตกิจกรรม การร่วมกิจกรรมในพื้นที่ การเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นระยะ ๆ จากนักวิจัยและภาคีที่เกี่ยวข้อง ผู้บริหารโครงการและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ รวมทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้กำหนดนโยบาย ผู้รับผิดชอบ และภาคีที่ดำเนินงานโครงการนี้ในพื้นที่ปฏิบัติการด้วย (เนาวรัตน์ พลายน้อย. 2549 : 3)

วิธีวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methodology) เป็นการออกแบบแผนการวิจัยที่จุดมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายประการ ดังนี้ (วิโรจน์ สารรัตนะ. 2545 : 13)

1. เพื่อเป็นการตรวจสอบสามเส้า ให้เพิ่มความเชื่อมั่นในผลของการวิจัย
2. เพื่อเป็นการเสริมให้สมบูรณ์หรือเติมให้เต็ม เช่น ตรวจสอบประเด็นที่ซ้ำซ้อนหรือประเด็นที่แตกต่างของปรากฏการณ์ที่ศึกษา เป็นต้น
3. เพื่อเป็นการริเริ่ม เช่น ค้นหาประเด็นที่ผิดปกติ ประเด็นที่ผิดธรรมดา ประเด็นที่ขัดแย้งหรือทัศนะใหม่ ๆ เป็นต้น
4. เพื่อเป็นการพัฒนา เช่น นำเอาผลจากการศึกษาในขั้นตอนหนึ่งไปใช้ให้เป็นประโยชน์กับในอีกขั้นตอนหนึ่ง เป็นต้น
5. เพื่อเป็นการขยายให้งานวิจัยมีขอบข่ายที่กว้างขวางมากขึ้น

วิธีวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methodology) จำแนกเป็นสองลักษณะ คือ การประยุกต์ลักษณะเดี่ยว (Single Application) และการประยุกต์ลักษณะพหุ (Multiple Application) โดยการผสมนั้นเกิดขึ้นภายในขั้นตอนของการวิจัย ซึ่งกระบวนทัศน์การวิจัยที่ใช้อาจเป็นเชิงปริมาณ แต่การรวบรวมข้อมูลอาจเป็นเชิงคุณภาพ หรือในทางกลับกันหรือข้อมูลที่รวบรวมมาอาจเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ แต่อาจวิเคราะห์ให้เป็นเชิงปริมาณด้วยการปรับ

ข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นเชิงปริมาณ หรือข้อมูลเชิงปริมาณแต่วิเคราะห์ให้เป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ ด้วยการปรับข้อมูลเชิงปริมาณให้เป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ

การออกแบบการวิจัย : วิธีการเชิงปริมาณ เชิงคุณภาพ และผสมผสานวิธี เป็นการออกแบบวิธีการแสวงหาหรือสร้างองค์ความรู้ (Methods of Inquiry) ด้วยวิธีการวิจัยที่ถูกต้องเหมาะสมกับ "โจทย์" หรือประเด็นคำถามเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่สนใจ สอดคล้องกับบริบทอันเป็นเงื่อนไขบีบบังคับในกระบวนการแสวงหาความรู้ภายใต้ฐานความเชื่อตามกระบวนทัศน์ที่เป็นกรอบคิดของนักวิจัย เนื้อหาแบ่งเป็น 4 ส่วน คือ 1)ช่วยให้ผู้อ่านมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับฐานคิดและกระบวนการออกแบบการแสวงหาหรือสร้างความรู้ด้วยการทำวิจัย 2) อธิบายฐานคิดและวิธีการออกแบบทำวิจัยด้วยวิธีการเชิงปริมาณ 3)อธิบายฐานคิดและวิธีการออกแบบทำวิจัยด้วยการผสมผสานวิธีการเชิงปริมาณและวิธีการเชิงคุณภาพ 4)อธิบายฐานคิดและวิธีการออกแบบทำวิจัยด้วยวิธีการเชิงคุณภาพ

จากแนวคิดดังกล่าวการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงออกแบบการวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสมผสานโดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ประวัติความเป็นมาของชาวญ้อ

สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ กล่าวถึงชาวญ้อไว้ในหนังสือนิทานโบราณคดีตอนหนึ่งว่า"พวกญ้อท่าอุเทนพูดภาษาไทยแต่มีสำเนียงแปร่งไปอีกอย่างถามถึงถิ่นเดิมบอกว่าเดิมอยู่ที่เมืองไชยบุรีใกล้กับเมืองท่าอุเทนนั่นเองหนีกองทัพฯข้ามไปอยู่ที่เมืองหลวงโป่งเลงทางฝั่งซ้ายใกล้กับแดนญวน เสียคราวหนึ่งแล้วจึงพากันมาอยู่ที่เมือง ท่าอุเทนในรัชกาลที่ 3 "ถิ่นฐานเดิมของชาวญ้ออยู่ที่เมืองหงสา ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของประเทศลาวในปัจจุบันมีพรมแดนติดต่อกับจีน ครั้นถึง พ.ศ. 2351 ในสมัยรัชกาลที่ 1 ชาวญ้อส่วนหนึ่งได้อพยพลง มาตามลำน้ำโขง เห็นว่าทำเลตรงปากน้ำสงครามริมน้ำโขง มีภูมิลำเนาที่เหมาะสม อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหารและมีปลาชุกชุม จึงตั้งเป็นเมืองขึ้นชื่อเมืองไชยบุรี ขึ้นต่อกรุงเทพฯจนถึง รัชกาลที่ 3 ชาวญ้อเมืองไชยบุรี ถูกกองทัพเจ้าอนุวงศ์กวาดต้อนให้ไปตั้งอยู่ ณ เมืองหลวงปุงเลง ทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ต่อมาพ.ศ. 2375 เจ้าพระยาบดินทรเดชา แม่ทัพไทยได้อพยพชาวญ้อ จากเมืองหลวงปุงเลง เมืองคำเกิด คำม่วน ให้มาตั้งอยู่ดินแดนภาคอีสาน คือ

1. เมืองท่าอุเทน ตั้งเป็นเมืองเมื่อ พ.ศ. 2375 ตั้งให้พระปทุมเป็นพระศรีวรราชเจ้าเมือง ยกบ้านอุเทนเป็นเมืองท่าอุเทน ปัจจุบันคือท้องที่ อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

2. เมืองท่าขอนยาง ตั้งที่บ้านท่าขอนยางเมื่อ พ.ศ. 2387 ให้ท้าวหม้อจากเมืองคำเกิดเป็นพระสุวรรณภักดี เจ้าเมืองปัจจุบันคือท้องที่ตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

3. เมืองแซงบาดาล ตั้งเป็นเมืองแซงบาดาล เมื่อ พ.ศ. 2387 ในสมัยรัชกาลที่ 3 ให้อุปฮาต (คำแดง) เป็นศรีสุวรรณ เจ้าเมืองปัจจุบันคือท้องที่ตำบลแซงบาดาล อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ (พระสุชุม มัชชิกานัง, 2542 : 1-2) ประชากร ชาวญ้อาศัยอยู่กระจายทั่วไปในแถบภาคอีสาน เฉพาะพื้นที่ที่มีชาวญ้ออาศัยอยู่อย่างหนาแน่น ได้แก่ อำเภอท่าอุเทน อำเภอนาหว้า อำเภอโพนสวรรค์ อำเภอบ้านแพง อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร อำเภอเมือง สว่างแดนดิน อำเภอพังโคน อำเภอกุดบาก กิ่งอำเภอโคกศรีสุพรรณ และกิ่งอำเภอเต่างอย จังหวัดสกลนคร อำเภอบึงกาฬ จังหวัดหนองคาย บ้านแซงบาดาล อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ บ้านสิม บ้านหนองแวง บ้านสา บ้านอีตื้อ อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ บ้านหนองไม้ตาย ตำบลโคกเครือ อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ บ้านท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม นอกจากนี้ยังมีอยู่ที่ภาคตะวันออก คือที่อำเภออรัญประเทศ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดปราจีนบุรี (นันตพร นิลจินดา. 2532 : 14)

ภาษา ชาวญ้อจัดอยู่ในกลุ่มตระกูลภาษาไท-กระได ชาวย้อมีภาษาพูดโดยพื้นฐานเสียงแตกต่างไปจากภาษาไทยลาว (ภาษาไทยอีสาน) ตรงที่ฐานเสียงอักษรสูง และเสียงจัตวา จะเน้นหนักในลำคอ น้ำเสียงสูง อ่อนหวาน ฐานเสียงสระ เอือ ใอ ในภาษาไทยลาวจะตรงกับฐานเสียงสระ เอีย และ เออ ตามลำดับ เช่น เฮือ เป็น เฮีย ให้ เป็น เห้อ ประโยคว่า อยู่ทางได เป็น อยู่ทางเลอ เจ้าสิไปไส เป็น เจ้าจะไปกะเลอ เป็นต้น ตัวอย่างภาษาพูดของชาวญ้อ หัวเจอ-หัวใจ, หมากเผ็ด- พริก , กินเข้างาย-กินข้าวเช้า,หัวสิเคอ-ตะได้, ไปกะเลอ, ไปเตอ-ไปไหน ชาวญ้อไม่มีภาษาเขียนไม่มีตัวอักษรของตนเอง ในอดีตเคยใช้อักษรธรรมหรืออักษรไทยน้อย เช่นเดียวกับชาวอีสาน ปัจจุบันใช้อักษรไทยทั้งสิ้น (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน, 2542 : 3727)

การแต่งกาย เอเจียน แอมอนิเย นักสำรวจชาวฝรั่งเศส ได้บันทึกเกี่ยวกับการแต่งกายของชาวญ้อไว้เมื่อวันที่ 23 มกราคม 2425 ว่า “หญิงสาวจะมีผิวขาวรูปร่างสูงโปร่ง คงจะเป็นคนลาวที่สวยที่สุด พวกเขาใส่กำไลเงินและนุ่งซิ่นลาย ชอบผ้าสไบสีแดงมากกว่าสีเหลือง ผู้ชายจะตัดผมสั้นแบบสยามไว้เคราสั้น และสวมใส่เสื้อแบบคนลาวอื่น ๆ นุ่งผ้าม่วงในท้องถิ่น ทำจากไหมหรือฝ้าย” (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน, 2542 : 3727) ลักษณะภูมิประเทศและที่อยู่อาศัย ชาวญ้อชอบตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้แม่น้ำซึ่งชื่อเมือง ชาวญ้อมักมีคำว่า “ท่า” ขึ้นก่อน เช่น เมืองท่าขอนยาง เมืองท่าอุเทน ลักษณะบ้านเรือนของชาว ญ้อ คล้ายกับบ้านเรือนของชาว

ไทยลาวทั่วไป คือตัวเรือนเป็นเรือนใต้ถุนสูง มีชายคาที่เรียกว่า เชีย มีชานติดกับครัว มีเล้าข้าว อยู่ทางด้านหลังบ้าน ถ้าเป็นบ้านของชาวไร่ชาวนา ทั่วไปก็จะมุงด้วยหญ้าแฝก ฝาผนังเป็นฟาก สับสานลานสอง บ้านที่มีฐานะดีก็จะมุงด้วยกระเบื้องเกร็ด หรือสังกะสี และเปลี่ยนฝาผนังเป็น ไม้กระดานซึ่งมีให้เห็นในปัจจุบัน ชาวญ้อ นิยมสร้างบ้านเรือนอยู่กันเป็นกลุ่มสังคมย่อยในวงศ์ ญาติพี่น้องของตน และเมื่อมีจำนวนมากขึ้น ก็กลาย เป็นหมู่บ้านหรือที่เรียกว่า "คุ้ม" และมีวัด ประจำคุ้มของพวกตน (สารานุกรม วัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน, 2542 : 3727)

ระบบเศรษฐกิจ ชาวญ้อมีอาชีพด้านเกษตรเป็นหลักโดยเฉพาะการปลูกพืชเศรษฐกิจ ซึ่งส่วนใหญ่ได้แก่ ข้าว กล้วย อ้อย สับปะรด ยาสูบ และพืชผักตามฤดูกาล รองลงมาได้แก่ อาชีพเลี้ยงสัตว์ และจับสัตว์น้ำในลำน้ำเนื่องจากว่ามีการตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้แม่น้ำ เช่น แม่น้ำโขง แม่น้ำสงครามและแม่น้ำชี (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน. 2542 : 3727-3728)

โครงสร้างทางสังคม ลักษณะครอบครัวของชาวญ้อส่วนใหญ่เป็นลักษณะครอบครัวใหญ่ ลักษณะเครือญาติชาวญ้อมีลักษณะเด่นตรงที่ว่าพวกเขาแม้จะแยกครอบครัวไปแล้ว แต่ก็ยัง ไป มาหาสู่กันเสมอ ยามเจ็บไข้ได้ป่วยก็ช่วยเหลือเกื้อกูลกันอย่างเต็มความสามารถ ยามเทศกาลงาน บุญต่างๆ ก็จะเดินทางไปช่วยเหลือกัน ชาวญ้อเชื่อกันว่าผู้จะทำหน้าที่แทนพ่อ ได้เป็นอย่างดี คือ ลูกชาย เพราะผู้ชายนั้นบึกบึนทรหดอดทน สามารถทำงานในอาชีพเกษตรกรได้เป็นอย่างดี เพราะฉะนั้นการสืบสายตระกูลและการรับมรดก ส่วนใหญ่จะตกอยู่กับผู้ชายภาระหน้าที่ของ สมาชิกในครอบครัวนั้น หน้าที่ในการหาเงินทองมาจับจ่ายใช้สอยภายในครอบครัว การ คุ้มครองดูแลต่าง ๆ เป็นหน้าที่ของพ่อบ้าน แม่บ้านจะดูแลลูก ๆ ภาระหน้าที่ภายในบ้าน

ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อของชาวญ้อจะมีประเพณีเลี้ยงผีปู่ตา โดยชาวบ้านจะสร้างตูบปู่ตา ถือว่าผีปู่ตาคือ ผีบรรพบุรุษที่ตายไปแล้วแต่ยังมีความห่วงใยในความเป็นอยู่ของลูกหลานที่ยังมี ชีวิตอยู่ สำหรับที่ตั้งของผีปู่ตาจะอยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่ สำหรับผีบรรพบุรุษของชาวญ้อที่ถือว่าเป็นผี ปู่ตา มีดังนี้ คือ ผีเจ้าพ่อขุนสำราญ ญาพ่อผีลือ ผีสองนางพี่น้องเป็นผีผู้หญิงที่ชอบความสวยงาม ชาวญ้อจะให้ความสำคัญกับผีสองนางพี่น้อง ในด้านการป้องกันให้ความช่วยเหลือแก่เด็ก ๆ โดยทั่วไปชาวญ้อชอบตั้งถิ่นฐานที่อยู่ใกล้แม่น้ำ เพื่อสะดวกในการอุปโภค บริโภคซึ่งเป็น สาเหตุที่มีเด็ก ๆ เสียชีวิตในการอาบน้ำบ่อย ๆ ทำให้ชาวญ้อลดจำนวนลงเรื่อย ๆ เหตุนี้ชาวญ้อจึงมีโฮงผีปู่ตาสองนางพี่น้องไว้ที่ท่าน้ำเพื่อรักษาเด็กในขณะลงอาบน้ำเช่นเดียวกับชาวญ้อที่ท่าอุเทนมีความเชื่อ ว่าผีมเหสักข์ และผีบรรพบุรุษ คอยปกป้องคุ้มครองให้พวกตนอยู่เย็นเป็นสุข มีข้าวปลาอาหารสมบูรณ์ เพื่อตอบแทนคุณผีดังกล่าว ชาวญ้อที่ท่าอุเทน จึงมีประเพณีเลี้ยงผีโดยจัดพิธีกรรมที่เรียกว่า "ลงนางเทียม" ณ หอผีบ้าน เป็นประจำทุกปี ปีละ 3

ครั้ง ประเพณีการแต่งงานเมื่อหนุ่มสาวคู่ใดที่รักใคร่ชอบ พอถึงขั้นตกลงปลงใจที่จะเป็นสามี ภรรยากันแล้ว ฝ่ายชายก็จะให้บิดามารดาของตนดำเนินการให้ได้แต่งงานกับหญิงคนรัก ดังนี้ "ไปเจาะ"คือการส่งผู้ใหญ่ไปทาบทาม "โอมสาว" คือการ ทำพิธีสู่ขอ "แฮกเสื่อแฮกหมอน" คือ การเตรียมการ ได้แก่ การจัดเตรียมเครื่องนอน ประกอบด้วยฟูก หมอน ผ้าห่ม เสื่อ และมุ้ง ซึ่ง เป็นหน้าที่ของฝ่ายหญิง ในการนี้ต้องเชิญผู้เฒ่า ผู้แก่ที่ชาวบ้านยอมรับว่าเป็น ผัวค้ำเมียคูณ มา ทำพิธีตัดเย็บให้ชาวญ้อเรียกว่า แฮกเสื่อแฮกหมอน "เล่าดอง"คือบอกเล่าวันแต่งงาน "มื้อกิน ดอง" คือพิธีวันแต่งงาน เมื่อได้ฤกษ์ยามดีแล้ว ก็จะเป็นการแห่จ้าวบ่าวพร้อมขันสินสอดของ หมั้น พานบายศรี และสำรับที่เรียกว่า "ขำเพีย"ประกอบด้วยไข่ไก่ต้ม 2 ฟอง งา พริกแห้ง และ เกลือป่น อย่างละ 1 ถ้วย ไปยังบ้านเจ้าสาว พิธีสำคัญได้แก่ การวางสินสอดทองหมั้นต่อหน้าเจ้า โคตรลุงตาของเจ้าสาวพิธีบายศรีสู่ขวัญ พิธีป้อนไข่หน่วย พิธีขอพรจากเจ้าโคตรลุงตาทั้งสอง ฝ่าย ถ้าหากให้เขยไปสู่ก็ทำพิธีจูงบ่าวสาวเข้าหอแล้วเลี้ยงอาหารแก่แขกผู้มาร่วมงานเป็นอัน เสร็จพิธีแต่งงานสำหรับงานบุญของชาวญ้อส่วนมากก็เหมือนกับ ชาวอีสานทั่วที่นับถือ พระพุทธศาสนาและ ปฏิบัติตนตาม " ฮีตสิบสอง คองสิบสี่ "

การบริโภคและระบบสาธารณสุข ชาวญ้อรับประทานข้าวเหนียวเป็นหลัก และ รับประทานข้าวเจ้าในบางโอกาส ไม่นิยมรับประทานอาหารสุก ๆ ดิบ ๆ อาหารพื้นเมืองที่มี รับประทานเฉพาะในหมู่ชาวญ้อ ทำจากปลากราย เรียกว่า "หมกเจาะ" ส่วนอาหารประเภทอื่นก็ เหมือนกับชาวไทยลาวทั่วไป (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน, 2542 : 3727) การรักษาพยาบาลของชาวญ้อนั้นมีทั้งรักษาด้วยแผนปัจจุบันและแผนโบราณ สำหรับแผน โบราณนั้นก็จะมีการรักษาด้วยยาสมุนไพร และการรักษาด้วยเวทย์มนต์คาถา โดยมีหมอธรรม เป็นผู้รักษา ในกรณีที่มีการเจ็บป่วยหาสาเหตุไม่พบหรือที่เชื่อว่าเป็นการกระทำของภูตผี วิญญาณ หรือที่เรียกว่า " ผีเข้าเจ้าสูน " อาจจะเป็นผีพระภูมิเจ้าที่ ผีเชื้อหรือผีบรรพบุรุษ ผีเข้าสิง เสียขวัญ และถูกผีปอบเข้าสิง ในกรณีที่ผีปอบเข้าสิงยิ่งเป็นอันตรายต่อคนป่วยอย่างยิ่ง ถ้าเรียก หมอธรรมมารักษาไม่ทัน ผีปอบอาจจะกินคนป่วยจนตาย เพราะอาการที่ปอบเข้าสิงนั้นมักจะ อาละวาด แสดงอาการไม่เกรงกลัว หรือดูถูกหมอธรรม ผู้ที่เป็นหมอธรรมจะต้องมีสายสิญจน์ แส้หวาย (ปะกำ) แล้วถามชื่อผีปอบว่า ชื่ออะไร มาจากไหน หมอธรรมจะใช้แส้ปะกำโบยแล้ว ใช้สายสิญจน์มัดผู้ป่วยเอาไว้ แล้วสอนสั่งทับอีกว่าต่อไปจะไม่มาทำผู้อื่นอีกโดยให้กินน้ำ สาบานแล้วขอขมากับหมอธรรม โดยใช้ ลิ้นเลียปลายเท้า แล้วสัญญาว่าจะไม่กลับมาทำร้าย ผู้ป่วยอีก (เลิศ โมครัตน์, 2555 : 15) ยาสมุนไพรที่ชาวญ้อนำมาใช้รักษาโรคส่วนมากแล้วจะ

เป็นพืชผักที่อยู่ใกล้ตัว เช่น กำลังพระยาเสือโคร่ง เป็นยาชูกำลัง ผลมะเกลือใช้เป็นยาถ่าย พยาธิ ปลีแดงโง นำมาต้มรวมกันแก้ร้อนในและขับเลือด ขิงเป็นยาอายุวัฒนะ

ศิลปะการแสดงฟ้อนรำชาวญ้อ โดยจะพบในช่วงเทศกาลสงกรานต์เดือนเมษายน และเทศกาลที่สำคัญ ๆ เท่านั้นในช่วงสงกรานต์นั้นจะมีการสรงน้ำพระ ในตอนกลางวันโดยมีการตั้งขบวนแห่จากคุ้มเหนือไปยังคุ้มใต้ตามลำดับ ตั้งแต่ขึ้นหนึ่งค่ำไปจนถึงวันเพ็ญสิบห้าค่ำเดือนห้า ส่วนในตอนกลางคืนหนุ่มสาวจะจัดขบวนแห่นำต้นดอกจำปา (ลั่นทม) ไปบูชาวัดที่ผ่านไป เริ่มจากวัดใต้สุดขึ้นไปตามลำดับถึงวัดเหนือสุดซึ่งเป็นคืนสุดท้าย เสร็จพิธีแห่ดอกไม้บูชาองค์พระ จากนั้นจะเป็นช่วงแห่งการเกี้ยวพาราสี การหยอกล้อกัน อย่างสนุกสนานของบรรดาหนุ่มสาวชาวญ้อ (พระกฐินพระราชทาน มหาวิทยาลัยรามคำแหง ณ วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม, 2541 : 92) นอกจากนี้ก็เป็นการแสดงและเครื่องดนตรีเหมือนกับชาวไทอีสานทั่วไป

บริบทชุมชนญ้อบ้านสา

ชุมชนบ้านสา ตำบลคลองขาม อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ แบ่งการปกครองเป็น 3 หมู่ คือ หมู่ 7 หมู่ 14 และหมู่ 17 ขึ้นกับตำบลคลองขาม อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ มีจำนวนครัวเรือน 658 หลังคาเรือน จำนวนประชากร 1,944 คน เป็นชาย 935 คน เป็นหญิง 1,009 คน

สภาพสังคม ประชากรส่วนใหญ่ เป็นคนเชื้อสายญ้อ ใช้ภาษาญ้อในการสื่อสาร นับถือศาสนาพุทธ มีการทำบุญตามเทศกาลต่าง ๆ ตลอดปี ด้านวัฒนธรรมของญ้อนั้นไม่ปรากฏเป็นรูปธรรมที่เด่นชัด และชาวญ้อไม่เปิดตัวหรือไม่เปิดเผยด้านประเพณีดั้งเดิมของตน และจะแสดงความไม่พอใจหากคนกลุ่มอื่นพูดพาดพิงถึงเรื่องเผ่าพันธุ์ญ้อ และในอดีตไม่นิยมส่งลูกหลานเรียนหนังสือจึงทำให้มีผู้ไม่รู้หนังสือเป็นจำนวนมาก สาเหตุอาจมาจากความยากจน

วัฒนธรรมและความเชื่อชาวญ้อในอดีตนั้นแม้จะนับถือพระพุทธศาสนา แต่ไม่มีพระพุทธรูปบูชาในบ้านเรือนจะบูชาผีบรรพบุรุษที่เรียกชื่อในภาษาถิ่นว่า “ผีด้ำ” ซึ่งเป็นความเชื่อมาแต่โบราณ และความเชื่อดังกล่าวยังแฝงกระบวนการปกครองและการสืบทอดวงศ์ตระกูลผสมผสานอยู่ด้วย โดยให้ความสำคัญกับผู้ชายมากกว่าผู้หญิง เช่น หากมีการกระทำความผิดต่อกันในวงศ์ตระกูล จะให้อำนาจลูกชายคนโตเป็นผู้ตัดสินความผิดนั้น ๆ ส่วนลูกผู้หญิงหากแต่งงานไปแล้วจะขาดจากวงศ์ตระกูลเดิม การแบ่งปันมรดกก็ให้ลูกชายเป็นฝ่าย

เลือกก่อนหรือเป็นผู้จัดการมรดก เป็นต้น ในปัจจุบันวัฒนธรรมไทยอีสานเริ่มเข้ามาแทรกมากขึ้นจนผสมกลมกลืนกันไปจนแยกไม่ออก ที่ยังมีเด่นชัดอยู่ คือ ภาษาพูดที่เป็นเอกลักษณ์ แต่ปัจจุบันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นก็คือ ภาษาและวัฒนธรรมเริ่มหายไปทีละน้อย การเปลี่ยนผ่านสังคมจากรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่งเริ่มไม่ได้คำนึงถึงความเป็นเอกลักษณ์ด้านภาษาและวัฒนธรรมของตนเอง ชาวผู้อ้องยอมรับเอาวัฒนธรรมใหม่ ๆ มาใช้กับกลุ่ม ทำให้รุ่นหลังไม่อาจพูดภาษาผู้อที่พ่อแม่เคยสื่อสารกันในอดีต วัฒนธรรมผู้อเก่าถูกปรับเปลี่ยนไป ชนรุ่นหลังก็ไม่สามารถสืบทอดวัฒนธรรมจากพ่อแม่ได้

ทรัพยากรธรรมชาติ

1. แหล่งน้ำ มีหนองน้ำธรรมชาติ 4 แห่ง และลำห้วยสาธารณะ 1 แห่ง

1.1 หนองคู มีพื้นที่ 186 ไร่

1.2 หนองแวง มีพื้นที่ 42 ไร่

1.3 หนองก่อ มีพื้นที่ 35 ไร่

1.4 หนองแต้ มีพื้นที่ 32 ไร่

1.5 ลำห้วยสาธารณะได้แก่ ห้วยปลาหลด มีความกว้างประมาณ 8 เมตร ช่วงที่ไหลผ่านเขตบ้านสายาวประมาณ 3.7 ก.ม.

2. ป่าชุมชน มีพื้นที่ป่าสาธารณะดอนตาปู่ 1 แห่ง มีพื้นที่ประมาณ 7 ไร่ อยู่ห่างจากหมู่บ้านไปทางทิศตะวันตกประมาณ 2 ก.ม.

3. ทรัพยากรดิน สภาพพื้นดินในเขตบ้านสา เป็นดินทรายร่วนจัดไม่อุ้มน้ำ ขาดความอุดมสมบูรณ์ และบางบริเวณเป็นดินเค็ม ซึ่งปรากฏเป็นบริเวณกว้างหลายแห่ง

3.1 สถานที่สำคัญ มีวัด 2 แห่ง สำนักสงฆ์ 1 แห่ง มีพระจำพรรษา 6 รูป สามเณร 4 รูป

3.2 สถานที่ราชการ มีโรงเรียน 1 แห่ง คือโรงเรียนบ้านสาวิทยาสรรพ์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาฬสินธุ์ เขต 2 เปิดสอนระดับปฐมวัย และระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีนักเรียนในปีการศึกษา 2555 จำนวน 395 คน ครูผู้สอน 21 คน พนักงานราชการ 1 คน ลูกจ้าง 2 คน และผู้บริหาร 2 คน รวม 25 คน

3.3 มีศูนย์พัฒนาเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด 1 แห่ง มีเด็กก่อนวัยเรียน 84 คน มีครูพี่เลี้ยง 5 คน

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

สภาพเศรษฐกิจ

อาชีพหลักของประชากร

1. อาชีพทำนา ข้าวที่ปลูกเป็นข้าวเหนียวเป็นส่วนมากมีปลูกข้าวจ้าวบ้างเล็กน้อย

2. อาชีพรับจ้างต่างจังหวัด ประชากรบางส่วนทำงานประจำในต่างจังหวัดและในกรุงเทพมหานคร โดยเฉพาะคนหนุ่มสาว

อาชีพเสริม

1. ในพื้นที่สูงตอนเหนือของเขตหมู่บ้านมีการปลูกพืชไร่เป็นอาชีพเสริม พืชที่ปลูกได้แก่มันสำปะหลังและไม้ยูคาลิปตัส

2. อาชีพรับจ้างทั่วไป ช่วงนอกฤดูทำนาจะออกไปรับจ้างต่างจังหวัด เช่นไปรับจ้างตัดอ้อยที่จังหวัดกาญจนบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดกำแพงเพชร เป็นต้น นอกจากนั้นมีการเลี้ยงสัตว์ประเภท โค – กระบือ และทอเสื่อกก เป็นอาชีพเสริมด้วย

แหล่งท่องเที่ยวในชุมชน

บริเวณหนองคูริมถนนสายบ้านฮ่องฮี – อำเภอน้ำพอง ในเขตที่ผ่านบ้านสา บริเวณริมหนองคูเป็นจุดพักรถที่องค์การบริหารส่วนตำบลคลองขามได้พัฒนาเป็นสถานที่พักผ่อนของประชาชน และบริเวณหนองคูซึ่งเป็นหนองน้ำที่เป็นแหล่งตกปลานานาชนิด ในปัจจุบันมีประชาชนในท้องถิ่นและจากถิ่นต่าง ๆ นิยมมาตกปลาเพื่อพักผ่อนเป็นจำนวนมาก เพราะมีปลาชุกชุม และหนองน้ำมีบริเวณที่กว้างประมาณ 186 ไร่ จึงเป็นสถานที่ท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจสำหรับคนรักธรรมชาติได้เป็นอย่างดี

แหล่งเรียนรู้

1. แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับนักเรียนในระดับก่อนประถมศึกษา ระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

2. แหล่งเรียนรู้ในชุมชน

2.1 กลุ่มแม่บ้านทอเสื่อกก ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลคลองขาม

2.2 กลุ่มเลี้ยงกบในครัวเรือน ที่บ้านสา หมู่ 17 ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลคลองขามเช่นกัน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน

การผลิตเกลือสินเธาว์ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาแต่โบราณ ซึ่งมีวิธีการผลิต

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

โดยการนำดินทรายในฤดูแล้งที่มีเกลือผสมอยู่มาแช่น้ำเพื่อให้เกลือละลายออกมา เมื่อได้น้ำที่มีส่วนผสมของเกลือมาแล้วก็นำมาต้มจนให้น้ำแห้งแล้วจะได้เกลือสินเธาว์ไว้บริโภคในครัวเรือน ซึ่งในเขตหมู่บ้านสา มีบริเวณที่เป็นดินเค็มอยู่หลายแห่ง เนื่องจากเกลือในดินละลายขึ้นมากับน้ำในฤดูฝน พอถึงฤดูแล้งจึงมีเกลือผสมอยู่ตามพื้นดินมากพอที่จะนำมาทำกรรมวิธีนี้แล้วได้เกลือไว้บริโภคในครัวเรือน

ในปัจจุบันมีผู้ที่ต้มเกลือสินเธาว์น้อยมาก ในบางปีไม่มีใครทำเลย เนื่องจากเป็นกรรมวิธีที่ยากลำบากและใช้เวลานานกว่าจะได้เกลือมาบริโภค ซึ่งในปัจจุบันมีเกลือจากแหล่งอื่นที่พ่อค้าแม่ค้านำมาขายให้ถึงบ้านเพียงพอ และเกลือที่ผลิตเองจะมีสีคล้ำไม่น่าบริโภค ผิดกับเกลือที่พ่อค้าแม่ค้านำมาขายจะมีสีขาวน่าบริโภคกว่า จึงเป็นเหตุผลที่ทำให้ชาวบ้านไม่ผลิตเกลือสินเธาว์ใช้เองในปัจจุบัน

ปัญหาของชุมชน

ปัญหาของชุมชนในหมู่บ้านสา มีดังนี้

1. ปัญหาความยากจน จากการสำรวจของจากองค์การบริหารส่วนตำบลคลองขามเมื่อปี 2555 พบว่า รายได้เฉลี่ยของประชากรในบ้านสาทั้ง 3 หมู่บ้าน มีรายได้เฉลี่ยต่อคน 16,000 บาทต่อปีซึ่งเมื่อเทียบกับหมู่บ้านต่าง ๆ ในตำบลคลองขามแล้ว อยู่ในลำดับท้ายสุด (หมู่บ้านที่มีรายได้มากที่สุดเฉลี่ย 45,000 บาท) รายได้ส่วนใหญ่มาจากการรับจ้างทั่วไป รองลงมาคือการขายพืชผลทางการเกษตรเช่น มันสำปะหลัง ไม้ยูคาลิปตัส เป็นต้น

2. ปัญหาดินขาดความอุดมสมบูรณ์และปัญหาดินเค็ม บางแห่งไม่สามารถปลูกพืชได้ จากการสำรวจขององค์การบริหารส่วนตำบลคลองขามได้ข้อมูลว่ามีพื้นที่ดินเค็มประมาณ 450 ไร่ ซึ่งนับเป็นพื้นที่ 40% ของพื้นที่เขตหมู่บ้านทั้งหมด และพื้นดินทั่วไปยังเป็นดินทรายร่วนจัด ขาดความอุดมสมบูรณ์ การทำนาต้องใช้ปุ๋ยช่วยเป็นจำนวนมาก

3. ปัญหาขาดแคลนน้ำทางการเกษตรและน้ำอุปโภคบริโภคในฤดูแล้ง เนื่องจากพื้นที่อยู่นอกเขตชลประทานจึงไม่มีน้ำให้เพาะปลูกพืชในฤดูแล้ง และแหล่งน้ำบาดาลใต้ดินเป็นน้ำกร่อยถึงน้ำเค็มจัดไม่สามารถนำมาบริโภคได้ น้ำประปาที่ได้จากแหล่งน้ำผิวดินไม่พอใช้ ในบางปีประชาชนต้องซื้อน้ำจากรถที่นำมาจำหน่ายเพื่อนำมาใช้บริโภค

4. ปัญหาการไม่รู้หนังสือของประชาชน ซึ่งประชาชนที่มีอายุตั้งแต่ 30 ปีขึ้นไป อ่านหนังสือไม่ออกร้อยละ 45 ส่วนอายุ 50 ปี ร้อยละ 65 ส่วนในปัจจุบันมีนักเรียนศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ร้อยละ 25 ของจำนวนนักเรียนที่จบการศึกษาภาคบังคับ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

และมีเด็กนักเรียนออกกลางคันในภาคบังคับสูงถึงร้อยละ 20 ปัญหาที่ออกเนื่องจากติดตามผู้ปกครองไปทำงานต่างจังหวัด และออกเพื่อหางานทำช่วยครอบครัว ตามลำดับ

จากการเก็บข้อมูลในครั้งนี้พบว่าชุมชนในหมู่บ้านสา ตำบลคลองขาม อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ มีรายได้ต่อประชากรน้อยมาก จึงทำให้ประชากรบางส่วนต้องไปหางานทำต่างจังหวัดตลอดทั้งปีมีจำนวนมาก และส่วนใหญ่เป็นประชากรในวัยทำงานที่ลูกยังเล็กต้องทิ้งลูกไว้กับคนแก่ที่อยู่บ้าน ซึ่งบางครอบครัวต้องเลี้ยงหลาน 3 – 5 คนก็มี และเด็กที่อยู่กับคนแก่เหล่านี้ก็ไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่ให้ดีเท่าที่ควรเกิดช่องว่างระหว่างวัย ความคิดไม่ตรงกัน มีปัญหาเรื่องการขาดความอบอุ่นในครอบครัว ปัญหาด้านโภชนาการ และบางครอบครัวก็ปล่อยปละละเลยไม่ดูแลลูกหลานที่กำลังเติบโตเป็นวัยรุ่นซึ่งก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมาอีก เช่น การสูบบุหรี่ การดื่มสุรา การยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด การเป็นนักเลงก่อกวนความสงบของหมู่บ้าน และเด็กผู้หญิงท้องก่อนวัยอันควรมีอัตราเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ หากสังคมช่วยกันดูแลช่วยเหลือเด็กเหล่านี้ให้ดีก็จะเป็นประชากรที่ดีและมีคุณภาพของชาติในอนาคตต่อไป ปัจจุบันเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมจากการพัฒนาชุมชนไปสู่ความทันสมัย ทำให้ความเจริญที่หลั่งไหลเข้ามาในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา ทำให้วิถีชาวญ้อประมาณ 1,400 ชีวิต ที่บ้านสา ตำบลคลองขาม อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ เปลี่ยนแปลงไปชาวญ้ออายที่จะพูดภาษาญ้อในที่สาธารณะ จึงสอนลูกหลานให้พูดภาษากลาง ขณะที่ประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมถูกกลืนหายไป การฟื้นฟูวัฒนธรรมญ้อให้กลับมาเข้มแข็งเริ่มจากการศึกษาเรียนรู้วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนจากผู้เฒ่าผู้แก่ในพื้นที่ เป็นการผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับกระบวนการปรับตัวสู่สมัยใหม่ (Modernization) เพื่อให้ทันยุคสมัยสืบทอดสู่คนรุ่นต่อไป

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. ทฤษฎีความทันสมัย

ประเด็นสำคัญของทฤษฎีนี้ เน้นการเปลี่ยนแปลงสังคมจากสังคมดั้งเดิมไปสู่สังคมทันสมัยแบบตะวันตกซึ่งได้แก่ มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี โดยการพัฒนาอุตสาหกรรม มีความก้าวหน้าทางการติดต่อสื่อสาร การคมนาคม มุ่งเน้นค่านิยม ทัศนคติที่มุ่งทำงานให้สัมฤทธิ์ผล (Achievement Oriented) โดยวางแผนจากส่วนกลางหรือจากบนลงล่าง (Top-down Planning) ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีระดับจุลภาค ที่มุ่งอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นพฤติกรรมกระทำกันระหว่างมนุษย์ และเป็นการกระทำของปัจเจกชน ดังนั้นภาวะ

ทันสมัยของทฤษฎีทันสมัย จึงเป็นการพิจารณาจากระบบพฤติกรรม การกระทำระหว่างกันของมนุษย์โดยถือว่า พฤติกรรมการกระทำของปัจเจกชนแต่ละคนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของระบบก่อให้เกิดภาวะทันสมัยเลื่อนชั้นทางสังคมมี 3 แบบ คือ 1) การเลื่อนชั้นทางกายภาพ ได้แก่การย้ายถิ่น การมีชีวิตความเป็นอยู่สะดวกสบายขึ้น 2) การเลื่อนชั้นทางสังคม ได้แก่ ความมีเกียรติ มีอำนาจ และอภิสิทธิ์ต่าง ๆ 3) การเลื่อนชั้นทางจิต ได้แก่ ความคิด ทัศนคติ และค่านิยม (จีรพรรณ กาญจนจิตรา, 2547 : 132-133)

ผู้วิจัยใช้แนวคิด ทฤษฎีความทันสมัยเป็นแนวทางการอธิบาย เงื่อนไขที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม อันเนื่องมาจากเทคโนโลยีด้านการสื่อสารการคมนาคม ทำให้การพัฒนาของคนในสังคมมีชีวิตและความเป็นอยู่ดีขึ้น ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจในหมู่บ้านสา ตำบลคลองขาม อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

2. ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคโลกาภิวัตน์

ยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) ทำให้สังคมโลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรอบด้าน ปัจจัยสำคัญที่เป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว คือ การดำเนินนโยบายการพัฒนาในลักษณะของการพึ่งพา มีลักษณะสำคัญดังนี้ คือ

3. เศรษฐกิจรอบนอกอยู่ภายในสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ (The Internationalcontext of Peripheral Economics) ระบบเศรษฐกิจของประเทศรอบนอกถูกมองว่าเป็นส่วนหนึ่งของระบบทุนนิยม โลกภายในภาวะแวดล้อมที่กำลังเพิ่มความเป็นสากลของระบบมากขึ้นการดำรงชีวิตของระบบเศรษฐกิจ รอบนอกนั้น ไม่สามารถที่จะเข้าใจได้ ถ้าไม่อ้างอิงถึงแรงกระตุ้นทางเศรษฐกิจของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมของประเทศพัฒนา ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบต่อการสะสมทุนในประเทศทุนนิยมรอบนอก และต่อการดึงระบบเศรษฐกิจดั้งเดิม (ที่ยังไม่ได้เป็นระบบทุนนิยม) เข้ามารวมอยู่ในระบบทุนนิยมโลก

4. การเชื่อมโยงระหว่างชนชั้นนำในประเทศกับระหว่างประเทศ (Links Between Local Dominant Classes and International Ones) การเชื่อมโยงทางโครงสร้างระหว่างชนชั้นภายในกับภายนอกประเทศนี้ ไม่เพียงแต่ขึ้นอยู่กับรูปแบบภายนอกของกอบโกยผลประโยชน์ และการบีบบังคับเท่านั้น แต่รากฐานอยู่ที่การมีผลประโยชน์ร่วมกันระหว่างชนชั้นนำภายในกับภายนอกประเทศอีกด้วย ชนชั้นนำหรือชนชั้นปกครองในประเทศรอบนอกจะเป็นพันธมิตร และรับเอาแบบอย่างการดำรงชีวิตของประเทศศูนย์กลางมาเป็นของตนเอง

5. ความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมนำไปสู่ความไม่เท่าเทียมกันมากขึ้น (Unequal Relationships Leading to More Inequalities) ผลต่อเนื่องในระยะยาวของความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างประเทศ ชนชั้น ภาคและกลุ่มชนจะเพิ่มความไม่เท่าเทียมกันที่มีอยู่เดิมให้มากขึ้น อันนำไปสู่ช่องว่างที่กว้างไกลขึ้นระหว่างคนรวยกับคนจน ความขัดแย้งทางชนชั้นและความแตกแยกกันภายในสังคม ภายใต้วิถีการผลิตแบบทุนนิยมนี้เป็นการไม่ชอบด้วยเหตุผลที่จะหวังว่า การสะสมทุนและความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในประเทศรอบนอกจะช่วยแก้ปัญหาพื้นฐานสำหรับประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศได้ (สุรสิทธิ์ วิทยารัฐ, 2549 : 85 -86)

ยุคโลกาภิวัตน์เป็นยุคก้าวไกล ฉับไว ไร้พรมแดน เป็นยุคข่าวสาร สารสนเทศกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ส่งผลต่อสังคมด้านต่าง ๆ เป็นกระบวนการหนึ่งที่มีลักษณะสำคัญ 2 ประการ (อัจฉรา ภานุรัตน์, 2545 : 1-13)

1. การปฏิสัมพันธ์กันหรือการกระทำซึ่งกันและกัน (Interaction)

2. การพึ่งพาอาศัยกันและกันระหว่างรัฐต่าง ๆ และระหว่างสังคมต่าง (Interdependence) กระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ก่อให้เกิดผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบนักวิชาการส่วนใหญ่มีความเห็นว่า กระแสโลกเป็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งส่งผลในด้านต่าง ๆ ดังนี้

2.1 ด้านการผลิต (Production) ของเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ตั้งแต่ทศวรรษ 1960 กิจกรรมาทางเศรษฐกิจเริ่มเข้าสู่กระแสโลกเรื่อยมา ผู้ผลิตในแต่ประเทศเริ่มแสวงหาตลาดโลกเพราะการแข่งขันทางเศรษฐกิจได้เข้าสู่ระบบโลกมากขึ้น โดยเฉพาะหลักการก่อตั้ง "องค์การค้าโลก" WTO "World Trade Organization" ในปี 1995 ประเทศต่าง ๆ ไม่อาจขวางกั้นธุระใหม่ ๆ ที่เป็นธุระกรรมระดับโลก e-Business คือ ธุรกิจที่กระทำผ่านเครือข่ายอินเตอร์เน็ตและ e-Commerce หรือพาณิชยกรรม อิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งเน้นการค้าขาย และบริการผ่านอินเทอร์เน็ต ธุรกิจการขนส่งทางเครื่องบิน ทางเรือ รวมทั้งธุรกิจด้านธนาคาร และประกันภัยปัจจุบันเริ่มขยายสาขาทั่วโลก ถือได้ว่า ได้ทำธุรกรรมแบบไร้พรมแดน (Borderless)

2.2 ด้านวัฒนธรรม แนวคิดเรื่องหมู่บ้านโลกของ Marshall macluhun ได้สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมโลก โดยมีสื่อสำคัญ คือ โทรทัศน์ ที่ให้คนทั้งโลกมีภาพลักษณ์เป็นแบบเดียวกัน เช่น การแต่งกาย การกิน การนันทนาการ แฟชั่นต่าง ๆ ซึ่งมีแนวโน้มจะนำไปสู่การเลียนแบบพฤติกรรมกันมีข้อน่าสังเกต แม้กระแสโลกจะมีอิทธิพลต่อหลายสังคม แต่ก็มีอีกหลายสังคม พยายามรักษาวัฒนธรรมของตนเองไว้ เช่น กระแสโลกทำให้เกิดวัฒนธรรม 2 ชุด ในสังคมต่าง ๆ ได้แก่

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร NAKHON PHANOM UNIVERSITY

2.2.1 การให้ความสำคัญกับปัจเจกชน

2.2.2 การรับเอารูปแบบและการปฏิบัติตามประเทศตะวันตก เพราะคำว่าโลก (Global) นั้นแฝงด้วยอิทธิพลตะวันตกเป็นส่วนใหญ่

3. ด้านสังคม กระแสโลกไม่ได้สร้างสังคมโลกที่มีความคล้ายคลึงกับวิถีชีวิตของสังคมสมัยใหม่เพียงอย่างเดียว แต่ยังทำให้เกิดความขัดแย้งในสังคมที่นำไปสู่ความแตกแยกทางการเมือง ในหลายแห่งของโลกเช่นกัน รัฐประชาชาติในยุคดั้งเดิมได้ถูกกระแสโลกสลายความเป็นปึกแผ่นลงด้วยความเจริญด้านการคมนาคม เช่น ดนตรีข้ามชาติ กระแสโลกทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมหลายประการทั้งในระดับชุมชน ปรากฏการณ์ที่พบอาจลำดับได้ดังนี้

3.1 ในระดับชาติ หลายชาติเริ่มกังวลกับกระแสโลกที่เข้ามาเปลี่ยนวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนในสังคมนั้น เช่น หลายประเทศได้ออกมาตรการที่จะรักษาเอกลักษณ์ เช่น ฝรั่งเศส จีน ฯลฯ

3.2 ในระดับชุมชน ยุคกระแสโลกได้นำ “ชุมชนโพ้นพรมแดน ”(Suprateritorial communities) ซึ่งเป็นชุมชนที่ไม่มีพรมแดนเข้าไปสู่ชุมชนต่าง ๆ ทั่วโลก เช่น กลุ่มศาสนา กลุ่มเรียกร้องสิทธิสตรี กลุ่มวัยรุ่นที่มีรูปแบบการแต่งกายชนิด “แหกกฎสังคม” และฟังเพลงร่วมสมัยจากสถานีโทรทัศน์ MTV (Music TV) ซึ่งพบได้ทั่วไป แม้แต่ในชนบทของไทยเอง ดังนั้นกระแสโลกไม่ได้ทำให้เกิดสังคมโลกเท่านั้น แต่ยังทำให้เกิดการต่อต้านกระแสโลกขึ้นด้วยเช่นกัน

จากการศึกษาความเป็นโลกาภิวัตน์ของโลกพบว่า โลกาภิวัตน์นำมา ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของโลกในทุกด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งส่งกระทบไปยังกลุ่มชนต่าง ๆ เช่น ด้านเศรษฐกิจ ได้เปลี่ยนแปลงจากระบบการแลกเปลี่ยนและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน กลายเป็นเศรษฐกิจแบบทุนนิยมด้านสังคมจะเปลี่ยนจากการรวมกลุ่ม เพื่อการพึ่งพาอาศัยฉันท์พี่น้อง กลายเป็นสังคมที่รวมกลุ่มกันเพื่อประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ ด้านวัฒนธรรมยิ่งเห็นได้ชัดเจนว่า มีการเปลี่ยนแปลงจากวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละกลุ่มชนกลายเป็นวัฒนธรรมที่เป็นสากลหรือวัฒนธรรม หรือวัฒนธรรมแบบตะวันตกมากขึ้น ผู้วิจัยใช้ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ เนื่องด้วยกระแสโลกาภิวัตน์ ที่แพร่กระจายเข้ามากับการสื่อสารโทรคมนาคม ทำให้ระบบสังคมของหมู่บ้านสา ตำบลคลองขาม อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ เปลี่ยนแปลงจากสังคมเก่า ๆ ที่เดิมใช้เทคโนโลยีพื้นบ้านในการประกอบอาชีพทำนา ทำไร่ เช่น ใช้ควายไถนา การลงแขก การใช้แรงงานใน

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ระบบเครือญาติ เปลี่ยนเป็นการใช้เทคโนโลยีเครื่องจักรกลเนื่องจากผลกระทบจากระบบทุนนิยม ระบบสังคมแบบสากล ซึ่งเชื่อมโยงระบบคิดเข้าสู่สังคมที่ด้อยกว่า ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันด้านเศรษฐกิจทั้งของกลุ่มบุคคล และภาครัฐ ซึ่งนำไปสู่การมีช่องว่างระหว่างคนจนคนรวยมากขึ้น ตามลำดับผลคือ เกิดความแตกแยกของความคิดของคนในสังคมเดียวกัน

3. ทฤษฎีการขัดเกลาทางสังคม

กระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) คือ การปลูกฝังระเบียบวินัย เพื่อให้สมาชิกในสังคมปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคม และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างราบรื่น กระบวนการขัดเกลาทางสังคมจะเริ่มตั้งแต่บุคคลอยู่ในวัยเด็ก เพื่อให้ได้บุคลิกภาพตามแนวที่สังคมต้องการ เช่น เป็นคนมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ขยันและรักการทำงาน และมีความซื่อสัตย์สุจริต เป็นต้น ราชบัณฑิตยสถาน (2524 : 370) ประเภทของการขัดเกลาทางสังคมมี 2 วิธี ดังนี้

3.1 การขัดเกลาทางสังคมโดยตรง เป็นการอบรมขัดเกลาระหว่างผู้สอนกับผู้รับโดยตรง เช่น พ่อแม่ว่ากล่าวตักเตือนลูก ครูอบรมเรื่องค่านิยมที่ดีให้นักเรียนฟัง ปู่เล่าแบบอย่างที่ดีให้หลานฟังเพื่อให้เป็นเยี่ยงอย่าง เป็นต้น

3.2 การขัดเกลาทางสังคมโดยอ้อม เป็นการขัดเกลาทางอ้อมที่ผู้รับเกิดการเรียนรู้โดยไม่ตั้งใจ เกิดซึมซับสิ่งที่ดีงามเข้าไปในจิตใจของตนและกลายเป็นค่านิยมที่ดีและพึงประสงค์เช่น ได้เห็นแบบอย่างการทำความดีของตัวละคร หรือนักร้อง นักแสดงที่ได้รับรางวัล "ลูกกตัญญู" เป็นต้นทั้งนี้สื่อที่ช่วยให้เกิดการขัดเกลาทางสังคมโดยอ้อม ได้แก่ ข่าวและละคร โทรทัศน์ภาพยนตร์ หนังสือพิมพ์ หนังสือนวนิยาย และรายการวิทยุ รวมทั้งการเข้ากลุ่มกับเพื่อน ๆ ที่มีแบบอย่างพฤติกรรมที่ดีงาม องค์กรที่ทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคม มีดังนี้

1. ครอบครัว
2. โรงเรียน
3. กลุ่มเพื่อน
4. สถาบันศาสนา
5. สื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ

ผู้วิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีการขัดเกลาทางสังคมเพื่อเป็นฐานคิดในการปลูกฝังระเบียบวินัย เพื่อให้สมาชิกในสังคมปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคม และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างราบรื่น เพื่อให้บุคคลเป็นคนมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ขยันและรักการทำงาน และมีความซื่อสัตย์สุจริต ถึงแม้ว่าสังคมของระบบโลกาภิวัตน์จะเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องใน

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ชีวิตประจำวันก็ตาม จึงเป็นการกระทำที่ค่อยเป็นค่อยไป เพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนและการดำรงอัตลักษณ์ของชาวญ้อบ้านสา ให้ดำรงอยู่ได้อย่างราบรื่นตลอดไป

4. ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Diffusionism)

วัฒนธรรมหนึ่ง ๆ แพร่กระจายไปยังแหล่งอื่น ๆ ได้ต้องยึดถือวัฒนธรรมคือความคิด ผลผลิตของความคิดจะแสดงออกเป็นพฤติกรรมการกระทำ เมื่อบุคคลไปถึงที่ใดวัฒนธรรมก็จะไปถึงที่นั่น ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม สรุปได้ว่า 1)วัฒนธรรมเกิดขึ้นได้ด้วยตัวเองไม่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมคนสร้างวัฒนธรรมขึ้นแล้วจึงแพร่กระจายไปยังส่วนต่าง ๆ ของโลก เช่น เกษตรกรรม การทำภาชนะ การหลอมเหล็ก การทอผ้า การก่อสร้างและศิลปวิทยาแขนงต่าง ๆ 2)การแพร่กระจายของวัฒนธรรม เกิดจากการยืมวัฒนธรรมกันเพราะมนุษย์ไม่ชอบสร้างวัฒนธรรมขึ้นมาเอง วัฒนธรรมจึงแพร่กระจายไป วัฒนธรรมที่ปลายทางจะต้องเหมือนกับวัฒนธรรมต้นกำเนิดไม่มากก็น้อย อาจเหมือนในเชิงปริมาณหรือรูปลักษณ์ ซึ่งอาจเกิดจากการอพยพย้ายถิ่นของผู้คน จุดศูนย์กลางของวัฒนธรรมนั้นมิได้มีเพียงจุดเดียว หากมีหลายจุด แต่ละจุดก็แพร่กระจายวัฒนธรรมของตนออกไปรอบ ๆ เป็นวงกลม เรียกว่า Culture circle หรือ Kulturkreis ซึ่งคิดค้นโดยสำนักออสเตรีย วิลเลียม ชมิดห์ (Withelm Schmidt) และสำนักเยอรมันพริตซ์ เกรม (Fritz Craeb) 3) วัฒนธรรมจะแพร่กระจายจากจุดศูนย์กลางหรือจุดกำเนิดไปตามพื้นที่เท่าที่มันจะไปได้ในเขตภูมิศาสตร์เท่าที่มนุษย์สามารถเดินทางไปถึงได้ ไม่ใช่วงกลมลักษณะของการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม คือ

1. ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ต้องไม่มีอุปสรรคทางภูมิศาสตร์ขวางกั้น เช่น ไม่มีภูเขาสูง ทะเลกว้าง ทะเลทราย หิมะ ป่าทึบ เป็นต้น เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นอุปสรรคต่อการเดินทางของคนที่มีวัฒนธรรมติดตัว

2. ลักษณะทางเศรษฐกิจ การที่ผู้คนต้องเดินทางติดต่อไปมาหาสู่กันส่วนมากเนื่องมาจากปัญหาทางเศรษฐกิจ บ้างก็ต้องการไปเที่ยวเตร่ดูสิ่งแปลกใหม่ แต่ก็ต้องมีเงินทองจึงจะไปเที่ยวถิ่นอื่นได้ คนที่มีเศรษฐกิจดีจึงมีโอกาสนำวัฒนธรรมติดตัวไปสังสรรค์กับวัฒนธรรมอื่นได้

3. ลักษณะทางสังคม ได้แก่ การจงใจไปแลกเปลี่ยนวิธีการ พฤติกรรมใหม่และความรู้ เป็นต้น การไปศึกษายังถิ่นอื่นจึงเป็นการไปแพร่กระจายวัฒนธรรมโดยตรง การรู้จักรักใคร่ และการแต่งงานกับคนต่างวัฒนธรรม การไปร่วมปฏิบัติตามพิธีกรรมทางศาสนาและการอพยพโยกย้ายถิ่นเพราะเกิดภัยทางสังคม เช่น เกิดสงคราม และความขัดแย้ง การ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ประสพภัยธรรมชาติ เช่น ข้าวยากหมากแพง แห้งแล้ง และการยึดครองโดยผู้รุกราน เหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยให้เกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมทั้งสิ้น

4. ลักษณะทางคมนาคมที่ดี ทำให้การเดินทางไปยังที่ต่าง ๆ สะดวกและรวดเร็วมากจึงเป็นปัจจัยเอื้อต่อการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมส่วน โบแอส (Boas, อ้างถึงใน นิยพรรณ (ผลวัฒนะ) วรรณศิริ, 2540 : 62-63)นักทฤษฎีประวัติศาสตร์อเมริกัน กล่าวว่าการแพร่กระจายไม่ได้หมายถึง การแพร่กระจายของวัฒนธรรมแบบล่องลอยไปโดยตัวของมันเอง หากมีปัจจัยอื่น ๆ มาประกอบปัจจัยลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่ส่งเสริมการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมมีลักษณะดังนี้ 1) พื้นที่ต่อเนื่องกัน 2) ปัจจัยระยะทางต้องไม่อยู่ไกลเกินกว่าที่คนและวัฒนธรรมจะแพร่กระจายไปถึงได้3) ปัจจัยด้านเทคโนโลยีการสื่อสารคมนาคม 4)ปัจจัยทางเศรษฐกิจ และ 5) ปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรมเมื่อมีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม 6)การแต่งงานข้ามวัฒนธรรม ดังนั้นการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับเขตวัฒนธรรม (Cultural Areas) อยู่มาก เพราะในเขตพื้นที่คนไปมาติดต่อกันได้สะดวกจะมีวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน ผู้วิจัยจะใช้ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน การคิดว่าวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม การแต่งกาย การละเล่น มีการแพร่กระจายระหว่างเขตพื้นที่จุดศูนย์กลางหมายถึง อำเภอท่าอุเทนได้แพร่กระจายสู่สังคมวัฒนธรรมของชาวไทญ้อในยุคแรกด้วยเหตุที่มีพื้นที่ติดต่อกันระหว่างกัน ผ่านเมืองหินปูนและแขวงคำม่วน ความสัมพันธ์ทางเครือญาติและชาติพันธุ์ ที่มีประวัติความเป็นมาทางประวัติศาสตร์เกี่ยวข้องกัน ผู้วิจัยต้องตีความตามบริบททางสังคมและวัฒนธรรม

5. ทฤษฎีการผสมผสานทางวัฒนธรรม

ทฤษฎีการผสมผสานทางวัฒนธรรม (Melting Pot Theory) การผสมผสานทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์อยู่รวมกันเป็นสังคมใหญ่หรือสังคมเดียวกันย่อมมีการผสมผสานกลมกลืนกันทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นพื้นฐานการกำหนดระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ เพื่อให้สังคมมีความสงบเรียบร้อยและผสมกลมกลืนกันที่เหมาะสม การผสมผสานทางวัฒนธรรม (ชาญชัย จิรวรรธนกิจ, 2529 : 18) แบ่งออกเป็นสองกลุ่มคือ กลุ่มที่หนึ่งเชื่อว่าการผสมผสานทางวัฒนธรรมจะนำไปสู่ภาวะที่ไม่มีความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมหลงเหลืออยู่เลย และกลุ่มที่สองเชื่อว่าการผสมผสานทางวัฒนธรรมจะไม่นำไปสู่การล่มสลายของวัฒนธรรมเดิมการผสมผสานทางวัฒนธรรมจะก่อให้เกิดการยอมรับในความแตกต่างของวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชนที่มารวมกันเข้าเป็นสมาชิกของประเทศเดียวกัน การยอมรับเช่นนี้แสดงให้เห็นว่ามีการลดอคติและการถือเขาถือเราลงได้แต่จะไม่หมดไป คนต่างวัฒนธรรมกันเหล่านี้ก็สามารถอยู่

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ร่วมกันภายในสังคมเดียวกันการผสมผสานทางวัฒนธรรมเป็นผลทำให้การปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมหรือยอมรับวัฒนธรรมใหม่ไปปฏิบัติ การผสมผสานทางวัฒนธรรม (บรรพต วีระวิไล, 2514 : 36) ดังนี้

1. ผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) ต้องเป็นผู้มีความสามารถในการวางแผนมีความสามารถในการถ่ายทอดข่าวสาร มีความรู้ความชำนาญในเรื่องที่จะนำไปเผยแพร่และมีความสามารถในการเลือกสื่อกลางในการติดต่อ

2. สิ่งปฏิบัติใหม่ ๆ หรือความคิดใหม่ (Innovation) ที่จะนำไปเผยแพร่เพื่อให้เกิดการยอมรับสิ่งใหม่ หมายความว่าสิ่งนั้นต้องนำไปปฏิบัติได้จริง ไม่ยุ่งยาก ประหยัด และเหมาะสมกับสิ่งที่มีอยู่แล้วในสังคม

3. ผู้รับการเปลี่ยนแปลงจะขึ้นอยู่กับลักษณะพื้นฐานโดยทั่วไปความสามารถในการรับข่าวสาร ตลอดจนทัศนคติที่มีต่อสิ่งใหม่ต่อผู้นำการเปลี่ยนแปลงและต่อตนเอง

4. สภาพวัฒนธรรมเดิมจะเอื้ออำนวยต่อการยอมรับวัฒนธรรมใหม่ได้แค่ไหน อย่างไร ตลอดทั้งทรัพยากรธรรมชาติและความเชื่อบางประการของคนในสังคม

5. สมรรถภาพในการดำเนินงานของสถาบันที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สถาบันต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องจะทำให้กลุ่มเห็นถึงผลประโยชน์ในการยอมรับวัฒนธรรมใหม่ได้การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมเป็นการให้และการรับวัฒนธรรมโดยการไม่จงใจไม่รู้ตัว ไม่มีการบังคับหรือไม่มีข้อกำหนดใด ๆ อย่างแน่ชัด มีลักษณะเป็นการเรียนรู้โดยจิตใต้สำนึกทั้งผู้ให้และผู้รับทางวัฒนธรรมต่างก็พยายามที่จะปรับตัว หรือทำตนให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมในขณะนั้นในระยะเวลาต่อมาย่อมจะมีการผสมกลมกลืนกันขึ้นเพราะต่างฝ่ายต่างก็พยายามที่จะปรับตัวเข้าหากัน (บรรพต วีระวิไล, 2514 : 36)การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เกิดจากการปะทะสังสรรค์กันระหว่างวัฒนธรรม คือ 1) วัฒนธรรมที่ถือตัวว่ามีความเหนือกว่า ใหญ่กว่า เจริญกว่าวัฒนธรรมอื่น ๆ แล้วทำการครอบงำ (Dominate) หรือดูดกลืน (Assimilation) วัฒนธรรมที่เจริญน้อยกว่าด้อยกว่าให้เข้ามาอยู่ใต้อาณาจักรของตนทำให้เกิดการกลืนกันทางวัฒนธรรมและทำให้วัฒนธรรมที่ยิ่งใหญ่กว่าไม่มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง มีแต่วัฒนธรรมอันที่ด้อยกว่าเท่านั้นที่จะต้องดัดแปลงปรับปรุงตัวเองเพื่อยกระดับวัฒนธรรมของตนให้สูงขึ้น 2) การที่วัฒนธรรมทั้งหลายอยู่บนระนาบเดียวกัน ทุกวัฒนธรรมมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันและทุกวัฒนธรรมต่างแลกเปลี่ยนสังสรรค์กันอย่างประสานกลมกลืนกัน (Articulation) ผสมผสานกันระหว่างวัฒนธรรมต่าง ๆก่อให้เกิดวัฒนธรรมใหม่ขึ้นมา (กาญจนา แก้วเทพ, 2538 : 130 ; อ้อยฤดี สันทร, 2533 : 12-45))

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ผู้วิจัยจะใช้ทฤษฎีการผสมผสานทางวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน เพื่อศึกษาว่า วัฒนธรรมที่ทำให้มนุษย์อยู่รวมกันเป็นสังคมใหญ่หรือสังคมเดียวกันย่อมมีการผสมผสาน กลมกลืนกันทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นพื้นฐานการกำหนดระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ เพื่อให้สังคมมี ความสงบเรียบร้อยและผสมกลมกลืนกันอย่างเหมาะสม หากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นต้องเข้ามา เกี่ยวพันในสังคมก็ย่อมมีการผสมผสานทางวัฒนธรรมเกิดขึ้น ผู้วิจัยต้องการที่จะตีความตาม บริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชาวญ้อบ้านสาต่อไป

6. ทฤษฎีเครือข่ายความร่วมมือทางสังคม (Social Network Theory)

แนวคิดที่ผ่านมาในอดีตนั้น มองนวัตกรรมว่าเกิดจากกระบวนการวิจัยหรือ นวัตกรรมเกิดจากผลการวิจัย แต่ทฤษฎีความร่วมมือเครือข่ายทางสังคมให้ความสำคัญกับ ความรู้ในกระบวนการพัฒนานวัตกรรม โดยมีแนวคิดพื้นฐานมาจากการมีปฏิสัมพันธ์ (Interactive System) หรือการมีเครือข่ายความร่วมมือ (Clustering System) ระหว่างบุคคลและ สถาบันที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากการปฏิสัมพันธ์เป็นตัวเชื่อมให้เกิดการเรียนรู้ ส่งต่อและแพร่ขยาย ความรู้ ความคิด แบ่งปันประสบการณ์ เพื่อแก้ปัญหาและผลักดันให้เกิดการนำความรู้ไปใช้ ประโยชน์ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมและสถาบันที่เกี่ยวข้อง สมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ(2549) กล่าวว่า เครือข่าย หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มองค์กรหลาย ๆ องค์กรที่มีแนวคิด เป้าหมาย วิธีการทำงาน กิจกรรมที่คล้ายคลึงกันหรือสนในร่วมกันรวมตัวเพื่อทำกิจกรรม ร่วมกัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันและกัน รวมทั้งสร้างอำนาจการต่อรองให้บรรลุ เป้าหมายของเครือข่ายร่วมกัน โดยเฉพาะในการบริหารนวัตกรรมมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับ กระบวนการและขั้นตอนการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ขององค์กร เครือข่ายโดยองค์ประกอบของ การบริหารจัดการนวัตกรรม ประกอบด้วย

1. บุคลากรนวัตกรรม (Innovative People) โดยการพัฒนาบุคลากรของ องค์กรให้มีภาวะผู้นำ (Iinnovation Leader)ฝึกทักษะความรู้ในการปฏิบัติเพื่อให้มีประสบการ หลากหลาย เป็นผู้นำที่มีความคิดสร้างสรรค์ (Creative Leadership) รวมถึงการทำงานเป็นทีม

2. กลยุทธ์นวัตกรรม (Innovation Strategy) การปรับเปลี่ยนรูปแบบการ บริหารจัดการนวัตกรรมเชิงเส้นตรง (Linear) ไปสู่การสร้างสรรค์นวัตกรรมเชิงระบบ การ กำหนดแนวคิดวิสัยทัศน์ที่มองการเปลี่ยนแปลงว่าเป็นโอกาส และมีการปรับปรุงประสิทธิภาพ การผลิตเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

3. องค์กรนวัตกรรม (Innovative Organization) การสร้างวัฒนธรรมองค์กรเพื่อให้บุคลากรทุกระดับมีการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลากระบวนการนวัตกรรม (Innovation Process) กระบวนการสรรสร้างนวัตกรรมที่เกิดประสิทธิผลสูงสุดและเป็นต้นแบบ (Best Practice) สำหรับประเทศต่างๆ คือ กระบวนการพัฒนานวัตกรรมของธุรกิจเทคโนโลยีที่เกิดขึ้น (สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ, 2553 : 183-187)

ผู้วิจัยจะใช้ทฤษฎีเครือข่าย (Network Model) เป็นรูปแบบการพัฒนานวัตกรรมที่ให้ความสำคัญกับการใช้ประโยชน์และการพึ่งพาทรัพยากรจากภายในและภายนอกองค์กร โดยมองหาแนวคิดใหม่ ๆ กระบวนการใหม่หรือเทคโนโลยีใหม่ๆ จากบริษัทนวัตกรรม แทนที่จะทำการค้นคว้าวิจัยและดำเนินการพัฒนานวัตกรรมเองทุกขั้นตอน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

รุ่งทิพย์ กล้าหาญ (2539) ได้ศึกษาการขัดเกลาทางสังคมด้านความเชื่อ โดยผ่านพิธีกรรมในชุมชน โดยศึกษาในชุมชนบ้านม่วงโตน ตำบลแม่ย้อยเงิน อำเภอแม่ย้อยเงิน อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า พิธีกรรมในชุมชนเป็นอุบายที่ถูกสร้างขึ้น เพื่อทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคมด้านความเชื่อ ซึ่งการจัดระเบียบพฤติกรรมของบุคคลนั้น ต้องอาศัยระบบโครงสร้างอำนาจหน้าที่การผนึกส่วนต่าง ๆ ของชุมชนให้มีความเป็นเอกภาพ และส่งผลให้ผู้คนในชุมชนดำเนินชีวิตอย่างเป็นสุข จึงต้องอาศัยการขัดเกลาด้านความเชื่อที่จำแนกเป็น 3 ระบบคือ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับอำนาจเหนือธรรมชาติ โดยมีกลไกและเงื่อนไขที่มีอิทธิพลในการขัดเกลาทางสังคม ประกอบด้วย กระบวนการทางศีลธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน โดยชุมชนมีการสร้างวิธีการถ่ายทอดในหลายลักษณะ เช่น การบอกเล่า การสอน การปฏิบัติให้ดู เพื่อเป็นการสื่อสารเนื้อหาที่ต้องการให้แก่ผู้รับการขัดเกลา มีการสร้างสัญลักษณ์เพื่อใช้เป็นสื่อแสดงความหมายของการขัดเกลานั้น ซึ่งถือเป็นการปลูกฝังให้ยอมรับในความเชื่อสำหรับบทบาทของผู้เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม คุณสมบัติของผู้ประกอบพิธีกรรม มีผลต่อการยอมรับหรือปฏิเสธกระบวนการขัดเกลาทางสังคมด้านความเชื่อด้วยเช่นกัน ส่วนสถานการณ์โอกาส ที่เกี่ยวข้องบรรยากาศของความศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ยังส่งผลต่อสังคมที่เหมาะสม ทั้งในส่วนเชิงเนื้อหา วิธีการขัดเกลาโดยต้องตอบสนองความต้องการของคนในสังคมภายใต้ความเป็นเอกภาพของชุมชน

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

มาณพ มานะแซม (2541: 2-3) ศึกษาเชิงปรัชญาเรื่องคติความเชื่อเรื่องการฟ้อนผีในภาคเหนือพบว่า คนไทยในภาคเหนือเชื่อว่าภายใต้สภาพของสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตจะเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน สิ่งมีชีวิตที่เป็นมนุษย์เมื่อตายไปแล้วก็ยังคงสภาพมีชีวิตอยู่ แต่ไม่อาจสัมผัสได้ด้วยตาตามปกติ ยังสามารถสื่อสารได้ สภาพเช่นนี้เรียกว่า ผี โดยทั่วไปเชื่อว่าผีมีชีวิตในโลกอีกมิติหนึ่ง สิงสถิตอยู่ตามป่าเขา หรือสถานที่มนุษย์ที่มีความเชื่อถือได้สร้างไว้ให้เป็นที่อยู่อาศัย เรียกว่า หอผี หรือศาลพระภูมิเจ้าที่ในการติดต่อสื่อสารกับผีมีวิธีการพิเศษที่เรียกว่าเข้าทรง เป็นการให้วิญญาณเข้ามาสิงร่างผู้ที่มีความสามารถเป็นสื่อติดต่อ แล้วบอกกล่าวเรื่องต่าง ๆ ที่ผีต้องการให้มนุษย์ได้รับรู้ หรืออาจเป็นการช่วยเหลือด้วยการรักษาโรคร้ายให้หดหายไป ตลอดจนถึงการทำนายโชคชะตาราศีต่าง ๆ เมื่อเชื่อว่าผีมีจริงและมีความสามารถบางอย่างเหนือคนทั่วไป รู้อดีต ทำนายชะตาชีวิต รักษาโรคได้ผู้คนจึงเกิดความเคารพยำเกรงและเกิดประเพณีการเซ่นไหว้ผี เพื่อจะขอความคุ้มครอง ปกป้องภัยอันตรายที่อาจจะมีมา เช่น ภัยธรรมชาติหรืออันตรายจากมนุษย์ด้วยกัน การกำหนดบทบาทของผีต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับเป็นการจัดการทางสังคมในอดีต ซึ่งจะต้องให้ความเชื่อเรื่องผีของชาวบ้านเชื่อถือมักมีอยู่ด้วยกัน 2 ประเภท คือผีดีและผีร้าย ผีดีมักเป็นผีปู่ย่าตายายผีเหย้าผีเรือน ผีบรรพบุรุษ รวมทั้งผีที่สิงอยู่ตามธรรมชาติป่าเขาต่าง ๆ ผีเหล่านี้มีหน้าที่คุ้มครองตามสิ่งที่ตนสิงสถิตอยู่ สามารถดลบันดาลให้เกิดความสมบูรณ์ต่อผู้ที่อยู่ในกรอบของสังคมอันดี หากใครปฏิบัติไม่ดีเรียกว่าผิดผี ผีเหล่านี้ก็จะลงโทษได้และหากต้องการแก้สถานการณ์เช่นนี้ได้ต้องกระทำการเลี้ยงผี เป็นการขอขมาลาโทษที่ตนเองได้กระทำผิดลงไป ประเภทของผีดี ได้แก่ ผีบรรพบุรุษ ผีเจ้าบ้าน ผีเจ้านาย ผีเจ้าเมือง ส่วนผีร้ายในสังคมภาคเหนือ หมายถึง ผีกะ ผีกะนั้นเดิมเป็นผีดีแต่ถูกปล่อยปละละเลยถูกลูกหลานหรือคนในสังคมไม่ดูแลทำการเซ่นสรวง สังเวยหรือเลี้ยงผีตามประเพณี ผีดีจึงกลายเป็นผีร้าย ออกมาเพ่นพ่านรังควานชาวบ้านมิให้อยู่อย่างเป็นสุขการยึดถือเรื่องผีดีและผีร้ายในอดีตมีความเคร่งครัดในการปฏิบัติ เพราะสามารถมีผลตอบสนองต่อผู้คนในสังคมได้ ดังนั้นความเชื่อเรื่องผีจึงเปรียบเสมือนระเบียบของสังคมได้อยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทรพึ่งพาอาศัยกันและกัน ทั้งนี้เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขของสังคม

สุทัศน์ กันทะมา (2542) ศึกษาการคงอยู่ของวัฒนธรรมพื้นบ้านของชาวไทยใหญ่โดยศึกษาที่ตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่าเงื่อนไขปัจจัยที่ทำให้วัฒนธรรมพื้นบ้านของชาวไทยใหญ่คงอยู่ คือ การเห็นคุณค่าหรือประโยชน์ที่อยู่ในรูปของความเชื่อ ซึ่งมีการถ่ายทอดผ่านพิธีกรรม จนกลายเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ และมนุษย์กับมนุษย์ ศาสนาและความเชื่อ ได้ให้ความสำคัญต่อคำสอนโดยมี

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

พิธีกรรมเป็นส่วนเชื่อมโยงผ่านการกล่อมเกลาโดยชุมชนทำให้มีการสืบปฏิบัติต่อมา เป็นการกระทำซ้ำจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง ส่วนกลไกที่ทำให้วัฒนธรรมพื้นบ้านของชุมชนชาวไทยใหญ่คงอยู่นั้นประกอบไปด้วย ครอบครัวที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดภาษาพูด แบบแผน ความประพฤติตามวิถีชีวิตแก่ลูกผู้อาวุโสทำหน้าที่ให้คำปรึกษาในการจัดพิธีกรรมต่าง ๆ พระทำหน้าที่ถ่ายทอดศีลธรรมและการศึกษาผู้ชำนาญทำหน้าที่การถ่ายทอดภูมิปัญญาต่าง ๆ เช่น พิธีกรรม ความรู้ทางช่างหัตถกรรม ผู้นำในชุมชนเป็นผู้จัดและสนับสนุนประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน เครือญาติทำหน้าที่สนับสนุนช่วยเหลือในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ วัฒนธรรมพื้นบ้านของชาวไทยใหญ่คงอยู่นั้นไม่ได้คงอยู่เหมือนเช่นอดีต มีการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านคุณค่าของวัฒนธรรมและรูปแบบ

ศิริรัตน์ แอดสกุล และคณะ (2542 : 3) ได้ศึกษาเรื่อง การดำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมอญ : กรณีศึกษาชุมชนมอญบ้านม่วง ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรีพบว่า ชาวมอญบ้านม่วงยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมบางอย่างไว้ได้จนถึงปัจจุบันเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มอญ ได้แก่ ภาษา ศาสนาพิธีกรรม ความเชื่อ และขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ แต่อย่างไรก็ตามเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเหล่านี้ก็มีบางส่วนที่ถูกผสมกลมกลืนให้เข้ากับสังคมไทยด้วยอย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่า ชาวมอญบ้านม่วงก็ได้มีการผสมกลมกลืนให้เข้ากับสังคมไทยซึ่งเป็นชนกลุ่มใหญ่ได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะคนมอญและคนไทยมีความสัมพันธ์แบบเชิงบวกยอมรับกันโดยไม่มีอคติใด ๆ ต่อกัน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ปัจจัยที่ทำให้ชาวมอญเกิดการผสมผสานกลมกลืนทางวัฒนธรรมนั้น ได้แก่ นโยบายของรัฐ การศึกษา อาชีพ การแต่งงานและการตั้งถิ่นฐานและการอพยพย้ายถิ่น

ฝนวันจันทร์ ศรีจันทร์ (2543 : 3) ได้ศึกษาเรื่อง การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของคนในเมืองประวัติศาสตร์ กรณีศึกษาเมืองประวัติศาสตร์พิมาย พบว่า การเปลี่ยนแปลงสถานะของเมืองพิมายไปสู่การเป็นเมืองประวัติศาสตร์ ทำให้หน่วยงานรัฐเข้ามาจัดการและควบคุมเมืองเพื่อรองรับการท่องเที่ยว และเพื่อเป็นการแสดงถึงอารยธรรมที่มีมาในอดีต ได้ส่งผลดีต่อคนในพื้นที่ทั้งในด้านเศรษฐกิจและสถานภาพทางสังคมแต่ในอีกทางหนึ่ง คนพิมายได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงนี้อย่างเห็นได้ชัดโดยเฉพาะได้ทำให้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่คนพิมายมีส่วนร่วมกัน เช่น ตำนานเรื่องเล่าและความทรงจำที่มีต่อภูมิสำเนาได้เปลี่ยนแปลงไป อันเนื่องมาจากประวัติศาสตร์โบราณคดีของรัฐได้สร้างความหมายใหม่ให้กับปราสาทหินพิมายเมื่อคนในท้องถิ่นได้นำเอาประวัติศาสตร์รัฐมาผ่านการตีความวิธีคิดแบบ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ท้องถิ่นได้ก่อให้เกิดระบบความเชื่อ และพิธีกรรมที่ถูกสร้างขึ้นมาใหม่ เป็นการสร้างความหมายที่แตกต่างออกไป จากวัฒนธรรมท้องถิ่นซึ่งส่วนกลางเป็นผู้สร้างให้ ก่อให้เกิดสำนึกในอัตลักษณ์ของท้องถิ่นชุดใหม่ที่เป็นการผสมผสานระหว่างแนวคิดจากส่วนกลางและภูมิปัญญาในท้องถิ่น

สรัญญา ชูชาติไทย (2543 : 3)ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการอนุรักษ์หมู่บ้านมอญพระประแดง : กรณีศึกษาหมู่บ้านทรงคนอง พบว่า แนวทางที่เหมาะสมในการอนุรักษ์บ้านทรงคนอง คือ การอนุรักษ์เพื่อเป็นย่านที่อยู่อาศัยของคนมอญต่อไปและส่งเสริมคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านทรงคะนอง พร้อมกับเชื่อมโยงหมู่บ้านกับสถานที่สำคัญในอำเภอพระประแดง โดยการเสนอแนวทางในการอนุรักษ์และปรับปรุงทางกายภาพ การควบคุมกิจกรรมและการก่อสร้างอาคาร การปรับปรุงสถาปัตยกรรม ระบบการสัญจรและการเข้าถึงระบบสาธารณูปโภค ระบบพื้นที่เปิดโล่ง โครงการอนุรักษ์และปรับปรุงทางกายภาพ การควบคุมกิจกรรมและการก่อสร้างอาคาร การปรับปรุงสถาปัตยกรรม ระบบการสัญจรและการเข้าถึงระบบสาธารณูปโภค ระบบพื้นที่เปิดโล่ง โครงการอนุรักษ์และปรับปรุงด้านกายภาพของชุมชนและแนวทางในการจัดการอนุรักษ์หมู่บ้านทรงคะนอง

วันดี สันติวุฒิเมธี (2545 : 25–26) ได้ศึกษากระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของชาวไทใหญ่ในหมู่บ้านเปียงหลวง สรุปได้ว่า ชาวไทใหญ่มีกระบวนการเลือกสรรอัตลักษณ์ขึ้นมาสร้างพรมแดนทางชาติพันธุ์ของตนเองหลากหลายรูปแบบ โดยเนื้อหาของอัตลักษณ์ดังกล่าว มีความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่อยู่แวดล้อมในลักษณะท้าทายต่อรอง และประนีประนอมโดยเฉพาะรัฐบาลไทยกับรัฐบาลพม่าอยู่ตลอดเวลา รวมทั้งมีความสัมพันธ์กับความเป็นพื้นที่ชายแดนและสถานการณ์ทางการเมืองที่เปลี่ยนไปในช่วง 40 ปี ที่ผ่านมาโดยตรง กล่าวคือนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2501 จนถึง พ.ศ. 2539 ชายแดนจากหมู่บ้านเปียงหลวงจนถึงฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวินในรัฐฉาน ประเทศพม่า ตกอยู่ภายใต้การควบคุมของกองกำลังกู้ชาติไทใหญ่อัตลักษณ์ที่สร้างขึ้นในช่วงเวลานี้จึงมีเนื้อหาท้าทายกับอำนาจรัฐบาลพม่าโดยตรง อาทิ บทเพลงการเมืองที่มีเนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลพม่า ตำราเรียนภาษาไทใหญ่ที่ห้ามสอนในเขตอำนาจรัฐพม่า สัญลักษณ์รูปธงชาติเพื่อสร้างสำนึกเรื่องความเป็นชาติและการกู้ชาติ รวมทั้งการพยายามปฏิเสธอิทธิพลของวัฒนธรรมพม่าในหลายรูปแบบ อาทิ การตัดชายซิ่นของนางรำลิเกไทใหญ่เพื่อไม่ให้คล้ายคลึงกับนางรำลิเกพม่า เป็นต้น

วาสนา ขัตติยวงษ์วิบูลย์ (2548 : 2) ได้ศึกษาการดำเนินการจัดตั้งและการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาศักยภาพเด็กก่อนวัยอนุบาลอย่างมีส่วนร่วมและพึ่งตนเองของชุมชน :

กรณีศึกษาตำบลกกโก อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี ผลการศึกษาพบว่าคุณลักษณะของความพร้อมในการมีส่วนร่วมและพึ่งตนเองได้แก่การรวมกลุ่มกันทำงาน การจัดความสัมพันธ์ของกลุ่มแบบมีส่วนร่วม จิตสำนึกของการพึ่งตนเองและการแสวงหาการสนับสนุนจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีอยู่ในชุมชนแล้ว แต่การร่วมกันจัดการศึกษาอย่างพึ่งตนเองยังไม่มีการจัดสร้างขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม เมื่อผู้วิจัยได้เข้าไปเตรียมความพร้อมในการมีส่วนร่วมและพึ่งตนเองโดยใช้ 3 เทคนิค ได้แก่ 1) เทคนิคการประเมินสภาวะชนบทอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal : PRA) เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาเด็กก่อนวัยอนุบาลและรับรู้ถึงปัญหาการดูแลเด็กก่อนวัยอนุบาลในชุมชน 2) เทคนิคการวางแผนอย่างมีส่วนร่วม (Appreciation - Influence -Control : AIC) เพื่อวางแผนแก้ไขปัญหา และ 3) เทคนิคการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อแสวงหาการสนับสนุนจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการแก้ปัญหา จึงเกิดความพร้อมในการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาระดับก่อนวัยอนุบาลอย่างพึ่งตนเอง จากนั้นชุมชนได้ดำเนินการจัดตั้งศูนย์พัฒนาศักยภาพเด็กก่อนวัยอนุบาลโดยแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อดำเนินการจัดตั้งและบริหารจัดการศูนย์ฯ คณะกรรมการฯ ได้ดำเนินการจัดตั้งและบริหารจัดการศูนย์ ฯ โดยบูรณาการองค์ความรู้ในเรื่องการจัดตั้งศูนย์ฯ และการบริหารจัดการศูนย์ฯ เข้ากับทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อจัดหาและปรับปรุงสถานที่จัดหางบประมาณและบุคลากร ผลการประเมินประสิทธิภาพการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาศักยภาพเด็กก่อนวัยอนุบาลพบว่าศูนย์ฯ ที่บริหารจัดการโดยบุคลากรในชุมชนนั้นมีประสิทธิภาพ ผู้ปกครองที่นำเด็กมาให้ศูนย์ฯ ดูแล และคณะกรรมการดำเนินการจัดตั้งและบริหารจัดการศูนย์ฯ มีความพึงพอใจ การจัดตั้งศูนย์พัฒนาศักยภาพเด็กก่อนวัยอนุบาลในชุมชนจึงเป็นการตอบสนองความต้องการผู้ดูแลเด็กก่อนวัยอนุบาลของผู้ปกครองและชุมชน ดังนั้นหากยังมีความต้องการผู้ดูแลเด็กก่อนวัยอนุบาลอยู่การดำเนินการที่ต่อเนื่องของศูนย์พัฒนาศักยภาพเด็กก่อนวัยอนุบาลเป็นสิ่งที่เป็นไปได้

สุชาดา พงศ์กิตติวิบูลย์ (2551 : 2)การสืบทอดสื่อพื้นบ้านเท่งตุ๊ก จ.จันทบุรีเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน พบว่า 1) นักวิจัยในฐานะปัจจัยภายนอกมีผลในการหนุนเสริมการสืบทอด การสร้างเสริมสถานภาพของสื่อพื้นบ้านและประสานความแตกร้าวทางวัฒนธรรมให้แก่ศิลปินที่บ้านเจ้าหลาว 2) บริบทชุมชนนั้นจะเป็นปัจจัยเอื้อหรือปัจจัยอุปสรรคในการสืบทอดสื่อพื้นบ้านขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างศิลปินและปัจจัยภายนอก 3)โครงการสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุขในฐานะหน่วยงานภายนอกมีบทบาทในการเพิ่มต้นทุนในการสืบทอดสื่อพื้นบ้านด้วยกระบวนการทำงานแบบวัฒนธรรมเชิงรุก 4) การเปลี่ยนแปลงของ

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

บริบทชุมชนอันเนื่องมาจากผลกระทบของปัจจัยภายนอกส่งผลต่อการสืบทอดเท่งตุ๊กใน ลักษณะของการปรับตัว ได้แก่ การปรับโครงสร้างองค์กร การปรับการรับสมาชิก การปรับ แรงจูงใจในการเข้าสู่องค์กร การปรับรูปแบบการสอน การปรับวิธีการสอน การปรับ ความหมาย การปรับตัวของศิลปิน การปรับเนื้อหา การปรับพื้นที่ ช่องทาง วาระโอกาส การ ปรับผู้ชมการปรับต้นทุนและการปรับการมีส่วนร่วม 5) ปัจจัยภายนอกส่งผลต่อการแตกตัวทาง วัฒนธรรมของเท่งตุ๊ก ได้แก่ การแตกตัวด้านศิลปิน/บุคคล การแตกตัวด้านองค์กร/คณะ การ แตกตัวด้านกระบวนการผลิตการแตกตัวด้านบทบาทหน้าที่และการแตกตัวด้านรสนิยมของ ผู้ชม และ 6) บทบาทหน้าที่ของเท่งตุ๊กมีลักษณะที่เป็นพลวัตรไปตามบริบทชุมชนและความ เข้มแข็งของสื่อพื้นบ้านเอง โดยบทบาทหน้าที่ที่สำคัญคือบทบาทที่สื่อมวลชนไม่สามารถ ทดแทนได้ เช่น การเป็นที่พึ่งทางใจ การสมานรอยร้าวในชุมชนและที่สำคัญคือการ เสริมสร้างอัตลักษณ์ให้แก่ชุมชนในยามที่ต้องปะทะกับวัฒนธรรมจากภายนอก

ทรงคุณ จันทร และคณะ (2552 : 3-4) ได้ศึกษาคุณค่าอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรม ท้องถิ่นกับการนำมาประยุกต์เป็นผลิตภัณฑ์ ท้องถิ่นเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและการ ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ พบว่า ศิลปหัตถกรรม ท้องถิ่นในแต่ละภูมิภาคเป็นภูมิปัญญาและมรดก ทางวัฒนธรรมของสังคมเกษตรกรรมที่มีการ สืบสานองค์ความรู้ ความสามารถ ความชำนาญต่าง ๆ ถ่ายทอดมายังกลุ่มชนรุ่นหลัง โดยภาค ตะวันออกเฉียงเหนือผลิตภัณฑ์ประเภทผ้า เครื่องจักสาน และเครื่องปั้นดินเผา การหล่อหลอม โลหะ ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นภาคกลาง ผลิตภัณฑ์ประเภทเครื่องจักสาน เครื่องปั้นดินเผาและ ผ้า การหล่อหลอมโลหะ ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ผลิตภัณฑ์ประเภทผ้าและเครื่องจักสาน เป็นศิลปหัตถกรรม ท้องถิ่นที่พบมากที่สุดเกือบทุกจังหวัด ส่วนผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นประเภท เครื่องปั้นดินเผา การหล่อหลอมโลหะ และผลิตภัณฑ์อื่นๆ พบการผลิตในบางชุมชนเท่านั้น โดยแนวทางในการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมต้องมีการพัฒนารูปแบบของผลิตภัณฑ์ให้โดดเด่นเหมาะกับยุคสมัยในปัจจุบัน สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างหลากหลาย พยายามลดต้นทุนในการผลิตด้วยการเลือกใช้ ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นโดยไม่ทำให้คุณค่าและคุณภาพของผลิตภัณฑ์ลดลง มีการส่งเสริม อาชีพให้กับคน ในท้องถิ่น เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาไม่ให้สูญหาย มีการสนับสนุนให้มีการจัดตั้ง ศูนย์สาธิตกระบวน การผลิต การจัดนิทรรศการและจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ประเภทต่างๆ ภายใน ท้องถิ่น เพื่อเป็นแรงจูงใจและอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้กับผู้เยี่ยม ชม ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ มีความเกี่ยวเนื่อง

ด้วยวัฒนธรรมการดำรงชีวิตของผู้คนในชุมชน ซึ่งทำให้คุณค่าทางอัตลักษณ์ของผลิตภัณฑ์มีความโดดเด่น และมีเอกลักษณ์เฉพาะ

สร้อยน้ำค้าง มงคล (2552 : 95-98) ได้ศึกษาการสืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอไทยทรงดำ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม พบว่า สังคมวัฒนธรรมชาวไทยทรงดำ ยังยึดถือแบบแผนการดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิมที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ชุมชนชาวไทยทรงดำจอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ๆ มีความผูกพันกันแบบเครือญาติและวงศ์ตระกูล มีผู้อาวุโสเป็นที่เคารพนับถือ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และคอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ชาวไทยทรงดำยังคงสืบสานและรักษาวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ได้อย่างเหนียวแน่น เช่น ภาษาพูด ภาษาเขียน การแต่งกาย ความเชื่อเรื่องผี ขนบธรรมเนียมประเพณี และพิธีกรรมต่าง ๆ ภูมิปัญญาผ้าทอไทยทรงดำ ยังคงสืบทอดต่อ ๆ กันมาและได้ดำรงรักษามาจนถึงปัจจุบัน ทั้งกรรมวิธี วิธีการผลิต การทอ สี และลวดลายให้เข้ากับสมัยนิยม แต่ก็ยังความเป็นเอกลักษณ์ที่ดั้งเดิมอยู่บนพื้นฐาน ขนบธรรมเนียมประเพณี ของความเชื่อและค่านิยมของไทยทรงดำ การสืบทอดผ้าไทยทรงดำ มีกระบวนการเรียนรู้ผ่านครอบครัว เครือญาติและผู้นำ ด้วยวิธีการอบรมสั่งสอน การให้ความรู้ การได้ปฏิบัติจริง การทำเป็นแบบอย่าง และการจัดกระบวนการกลุ่มผ่านงานบุญจุลกฐิน

อ้อยฤดี สันทร (2553 : 181–221) ได้ศึกษาไทญ้อในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง :การปรับเปลี่ยนและการดำรงอัตลักษณ์ของไทญ้อในประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พบว่าด้านภาษา พบว่า ช่วงแรกการเปลี่ยนแปลงภาษาพูดของไทญ้อเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเล็กน้อยแบบค่อยเป็นค่อยไป ระหว่างปี 2520 – 2553 ช่วงความสัมพันธ์ของไทญ้อ ไทยและสปป.ลาว พบว่า ภาษาเกิดการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมากเนื่องจากคนหนุ่มสาวเริ่มเกิดการเปลี่ยนแปลงไม่ค่อยพูดภาษาไทญ้อในชีวิตประจำวัน นอกจากผู้สูงอายุและคนวัยกลางคนเท่านั้นที่ยังคงพูดภาษาไทญ้ออยู่ ด้านการแต่งกาย ในช่วงแรก พบว่า การแต่งกาย เกิดการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมากโดยคนไทญ้อส่วนใหญ่ไม่นิยมแต่งชุดไทญ้อในชีวิตประจำวัน จะเห็นเฉพาะการแต่งกายไทญ้อในงานพิธีกรรมต่าง ๆ เท่านั้น ความเชื่อและพิธีกรรม ในช่วงแรกการนับถือผีฟ้าและการนับถือผีเจ้าปู่ทั้งสองแห่งยังคงนับถือแบบดั้งเดิมอย่างเหนียวแน่น ช่วงที่สอง การนับถือผีฟ้าและการนับถือผีเจ้าปู่ยังคงนับถือกันอยู่เหมือนเดิมในตอนแรก ต่อมา สปป.ลาว เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองจึงไม่ได้ทำกิจกรรมดังกล่าวอีกแต่ก็มีบางครอบครัวยังคงนำกิจกรรมการลำผีฟ้าเข้ามาใช้บ้าง สำหรับในประเทศไทยนั้น การนับถือผีฟ้า และการนับถือผีเจ้าปู่ ยังคงนับถืออยู่อย่างเหนียวแน่นไม่เปลี่ยนแปลง ช่วงที่สามการนับผีฟ้าทั้งสองหมู่บ้านยังคงนับถือและเคารพการแนะนำของผีฟ้าตลอดมา ส่วนการนับผีเจ้าปู่จะมีความเชื่อ

เฉพาะที่บ้านคำพอกแห่งเดียวเท่านั้น ไทญ้อบ้านคำพอกเชื่อว่าผีเจ้าปู่เป็นที่พึ่งทางใจและปกป้องคุ้มครองตนตลอดเวลา จึงมีพิธีกรรมการเลี้ยงเจ้าปู่ทุกปีเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันนี้ เงื่อนไขการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ไทญ้อในประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประกอบด้วย เงื่อนไขทางสังคม เช่น กฎระเบียบของชุมชน การรวมกลุ่มทางสังคม และการอบรมเลี้ยงดูบุตรหลาน ส่วนเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์ไทญ้อในประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้แก่ ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้าแทนที่ขอเสนอเชิงยุทธศาสตร์ในการดำรงอัตลักษณ์ไทญ้อ ประกอบด้วย 1) การพัฒนาแกนนำ เพื่อการอนุรักษ์ ฟื้นฟูวัฒนธรรมไทญ้อ 2) การส่งเสริมสนับสนุนจัดกิจกรรมวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิม 3) สร้างและพัฒนาแหล่งเรียนรู้อัตลักษณ์ไทญ้อในชุมชน และ 4) ส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนไทญ้อเพื่อการฟื้นฟูและดำรงอัตลักษณ์

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่สัมพันธ์กับงานวิจัยครั้งนี้ สรุปได้ว่า กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่มีลักษณะของการปรับเปลี่ยนและการดำรงอัตลักษณ์ที่คล้ายคลึงกัน คือมีความผูกพันกับวัฒนธรรมประเพณีของตนมาอย่างต่อเนื่อง มีความพยายามที่จะรักษาวัฒนธรรมประเพณีของตนเองให้คงอยู่สืบไป อย่างไรก็ดีความเป็นโลกาภิวัตน์ของโลกได้ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรม วิถีชีวิต ระบบสังคม และเศรษฐกิจของกลุ่มชาติพันธุ์รวมทั้งความเชื่อและพิธีกรรมเหล่านั้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านั้นมีการปรับตัวเพื่อให้สามารถดำเนินวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลกส่งผลให้มีการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตไปด้วย ซึ่งผลที่เกิดตามมามีหลายด้านเช่น การสูญสิ้นวัฒนธรรม ประเพณีที่ดีงามและวิถีชีวิตดั้งเดิมท่ามกลางภาวะที่เปลี่ยนแปลงในโลกปัจจุบัน หรือสามารถที่จะดำรงอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีในโลกสมัยใหม่บนพื้นฐานทางวัฒนธรรมจะเป็นไปในหนทางใดนั้น ขึ้นอยู่กับบริบทแวดล้อมและลักษณะการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ กลุ่มชาติพันธุ์ญ้อก็ได้รับผลจากการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคโลกาภิวัตน์ โดยส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์นี้เช่นกัน การสร้างกระบวนการเรียนรู้สู่เด็กและเยาวชนให้ดำรงรักษาอัตลักษณ์ญ้อให้คงอยู่สืบไป

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ตลอดจนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงสรุปกรอบแนวคิดการวิจัยครั้งนี้ ดังแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY